

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MATEJA GRAHOVAC

**Razlike in podobnosti v recepciji zvočne in tradicionalne
knjige na primeru romana *Óštrigéca* Marjana Tomšiča**

Magistrsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Alojzija Zupan Sosič

Slovenistika, literarno-kulturološka
smer

Ljubljana, september 2016

Hvala profesorici Alojziji Zupan Sosič za vse usmeritve in nasvete.

Hvala Dušanu Sterletu in Knjižnici slepih in slabovidnih Minke Skaberne za možnost snemanja
zvočne knjige.

Srčna hvala moji družini za močno podporo in spodbudo pri študiju.

Hvala Niku, ker vedno verjame vame.

Izvleček

V magistrski nalogi sem preučevala razlike in podobnosti v recepciji sodobnega slovenskega pravljичnega romana *Óštrigéca* Marjana Tomšiča pri bralcih tradicionalne in poslušalcih zvočne knjige in znotraj teh med bolj in manj izkušenimi bralci. Na podlagi sodobnih teorij recepcije sem opravila empirično raziskavo in poskušala odgovoriti na vprašanja, kakšen je odnos mladih izobražencev do zvočnih knjig, kakšne so njihove izkušnje s poslušanjem zvočnih gradiv, kako se razlikujejo čustveno-motivacijski dejavniki ob branju oz. poslušanju, kako se razlikuje razumevanje površinskih in globljih pomenov romana in ali se med skupinama pojavljajo razlike v interpretaciji praznih mest v besedilu. Prav tako sem v skupini poslušalcev skušala ugotoviti, ali se razlike med bolj in manj izkušenimi bralci kažejo tudi pri sprejemanju zvočne knjige in kakšna je razlika med skupinama v odnosu do izkušnje poslušanja zvočne knjige.

Ključne besede: zvočna knjiga, recepcija, branje, poslušanje

Abstract

The aim of this master thesis was to study the differences and the similarities in the reception of a sound book and of a traditional book by readers of different degrees of experience. The reception of a contemporary fairy tale novel *Óštrigéca* by Marjan Tomšič was analysed based on the results of an empirical study, which was guided by the following questions: What is the attitude of young intellectuals towards sound books? What is their experience of listening to sound books? What differences in emotional and motivational factors are entailed by the action of reading a book vs. listening to a book? How does the understanding of surface and deep meanings of the novel vary in the two studied groups? Are there any differences in the interpretations of blanks/ pauses in the text? I was also trying to find out whether differences between the more experienced and the less experienced readers are shown in the reception of the sound and in the attitudes towards the listening experiences.

Key words: sound book, reception, reading, listening

Kazalo

1	UVOD	1
2	TEORETIČNI DEL	6
2.1	Teoretična izhodišča recepcije.....	6
2.1.1	Recepcijska estetika	6
2.1.2	Teorija bralčevega odziva	7
2.1.3	Poststrukturalizem in dekonstrukcija	8
2.1.4	Empirična literarna znanost.....	8
2.1.5	Sodobni pogledi na recepcijo	9
2.2	Teorija medijev	12
2.3	Poslušanje	14
2.3.1	Dejavniki, ki vplivajo na uspešnost poslušanja.....	16
2.3.2	Razumevanje slišane sporočila.....	17
2.3.3	Glasno branje.....	17
2.3.4	Razlika med branjem in poslušanjem.....	18
2.3.5	Fiziološka podlaga razlike med procesoma branja in poslušanja	20
2.4	Zvočna knjiga	22
2.4.1	Zvočne knjige in radijska igra	23
2.4.2	Zvočna knjiga kot interpretativno branje pripovedi	24
2.4.3	Zgodovina zvočnih knjig.....	26
2.4.4	Zvočne knjige po svetu	31
2.4.5	Zvočne knjige v Sloveniji	38
2.5	Marjan Tomšič.....	44
3	EMPIRIČNI DEL	47
3.1	Namen in izvedba raziskave	47
3.1	Odnos do zvočnih knjig.....	49
3.2	Ugotavljanje književnih interesov in poznavanje sodobne pripovedi	53
3.2.1	Razlike med bolj in manj izkušenimi bralci.....	53
3.1.1	Poznavanje sodobne slovenske pripovedi	54
3.1.2	Priljubljenost posameznih tem	56
3.1.3	Poznavanje avtorja romana in njegovega opusa.....	57

3.1.4	Poznavanje drugih del fantastičnega žanra	57
3.1.5	Predvidevanja glede žanra v posamezni skupini	59
3.2	Ugotavljanje čustveno-motivacijskih dejavnikov ob branju in poslušanju romana Óstrigéca	61
3.2.1	Zanimanje za branje in vsečnost zgodbe	61
3.2.2	Vtis o posameznih elementih zgodbe	63
3.2.3	Priporočilo romana v branje prijatelju	72
3.3	Razumevanje in interpretacija	74
3.3.1	Samooocena razumevanja romana	74
3.3.2	Odnos do narečnih besed v romanu	77
3.3.3	Razumevanje površinskih pomenov romana	78
3.3.4	Razumevanje globljih sporočil romana	78
3.3.5	Razumevanje globljih romanesknih nasprotij	81
3.3.6	Razumevanje Vitice kot nejasnega mesta v romanu	82
3.3.7	Razumevanje pokrajinske fantastike	84
3.3.8	Sprejemanje nenavadnih dogodkov	86
3.4	Analiza rezultatov o paratekstualnih elementih	89
3.5	Analiza rezultatov o primerni izbiri bralke zvočne knjige	91
3.6	Mnenja o izkušnji poslušanja zvočne knjige	93
4	ZAKLJUČEK	97
5	POVZETEK	104
6	VIR	106
7	LITERATURA	106
8	PRILOGE	110

Kazalo tabel

Tabela 1: Lastnosti fizioloških procesov poslušanja in branja.....	19
Tabela 2: Število objavljenih zvočnih knjig v letih 2011—2015.....	32
Tabela 3: Spol in povprečna starost skupine bralcev	48
Tabela 4: Spol in povprečna starost skupine poslušalcev	48
Tabela 5: Odgovori na vprašanje Ali zdaj kot odrasli poslušate literarna besedila v zvočni obliki	49
Tabela 6: Odgovori na vprašanje V katerem jeziku večinoma poslušate literarna besedila	50
Tabela 7: Odgovori na vprašanje Ali poslušate druge oblike zvočnih posnetkov (podcasti, predavanja, posnetki konferenc ...)	51
Tabela 8: Odgovori na vprašanje Ali ste v knjižnicah ali knjigarnah že zasledili zvočne posnetke pripovednih besedil za odrasle v slovenskem jeziku.....	51
Tabela 9: Odgovori na vprašanje Ali bi si izposodili ali kupili slovensko pripovedno besedilo za odrasle v zvočni obliki, če bi bilo mogoče?	52
Tabela 10: Odgovori na podvprašanje Zakaj ne?.....	52
Tabela 11: Število prebranih knjig med študenti slovenistike in drugimi diplomanti	53
Tabela 12: Poznavanje avtorjev sodobne slovenske pripovedi	55
Tabela 13: Priljubljenost literarnih tem.....	56
Tabela 14: Poznavanje slovenskih fantastičnih romanov	58
Tabela 15: Predvidevanja glede žanra pravljичni roman	60
Tabela 16: Odgovori na vprašanje Kako ste se počutili ob branju/poslušanju romana	61
Tabela 17: Odgovori na vprašanje Ali vam je bila zgodba všeč	62
Tabela 18: Odgovori na vprašanje Kateri izmed naštetih elementov je na vas naredil največji vtis	63
Tabela 19: Povzetki odgovorov vprašanja Kaj vam pri zgodbi ni bilo všeč.....	64
Tabela 20: Odgovori na vprašanje Kaj vas je v delu najbolj presenetilo	65
Tabela 21: Odgovori na vprašanje Kdaj ste najbolj uživali ob branju/poslušanju romana	66
Tabela 22: Prikaz odgovorov na podvprašanje Zakaj ste se odločili za odgovor »ob liričnih opisih pokrajine«.....	67
Tabela 23: Prikaz odgovorov na podvprašanje Zakaj ste se odločili za odgovor »ob nenavadnih dogodkih«.....	68

Tabela 24: Prikaz odgovorov na podvprašanje Zakaj ste se odločili za odgovor »ob humornih vložkih«.....	69
Tabela 25: Prikaz samostojnih odgovorov o romaneskni elementih, ob katerih so najbolj uživali	69
Tabela 26: Odgovori na vprašanje Kako pomembni se vam zdijo za doživljanje zgodbe lirični opisi pokrajin.....	71
Tabela 27: Odgovori na podvprašanje Zakaj ja	72
Tabela 28: Odgovori na podvprašanje Zakaj ne.....	73
Tabela 29: Odgovori na vprašanje Ali se vam je zdela zgodba težka za razumevanje	74
Tabela 30: Odgovori na vprašanje Kaj vam je bilo pri zgodbi nerazumljivo oz. težje razumljivo	75
Tabela 31: Odgovori na vprašanje Kako ocenjujete, da ste zgodbo razumeli težje zaradi narečnih besed.....	77
Tabela 32: Povzetki odgovorov Kako se zgodba konča	79
Tabela 33: Razlike v odgovorih o koncu romana med ŠS in DŠ	80
Tabela 34: Odgovori na vprašanje Katera dva bistvena nasprotja določata romaneskno zgodbo .	81
Tabela 35: Prikaz odgovorov na vprašanje Simbol česa je Vitica	83
Tabela 36: Prikaz odgovorov vprašanja Kako nepravljivi liki v romanu sprejemajo nadnaravne dogodke	85
Tabela 37: Odgovori na vprašanje Kako ste vi doživeli nadnaravne dogodke	87
Tabela 38: Odgovori na vprašanje Kako so na vas vplivale ilustracije v knjigi	90
Tabela 39: Odgovori na vprašanje Ali ste med branjem uporabljali slovar narečnih izrazov ob koncu romana	90
Tabela 40: Odgovori na vprašanje Kakšen se vam je zdel glas bralke	91
Tabela 41: Odgovori na vprašanje Kako je na vaše razumevanje zgodbe vplival tempo bralke ...	92
Tabela 42: Odgovori na vprašanje Ali vam je bila vseč izkušnja poslušanja literarnega dela v obliki zvočne knjige	93
Tabela 43: Odgovori na vprašanje Kaj vam je bilo pri izkušnji poslušanja literarnega besedila v zvočni obliki vseč.....	94
Tabela 44: Odgovori na vprašanje Kaj vam pri poslušanju literarnega dela v zvočni obliki ni bilo vseč.....	95

Tabela 45: Odgovori na vprašanje Kako ocenjujete, kakšna bi bila vaša razlika v razumevanju romana, če bi besedilo prebrali	96
---	----

1 UVOD

Zvočne knjige že dolgo ne razumemo več le kot nadomestila za branje tiskanih knjig, namenjenega zgolj otrokom, osebam z okvarami vida ali dislektikom. V sodobnem svetu dobivajo vzporedno z elektronsko knjigo vedno večji pomen, njihova priljubljenost raste iz dneva v dan predvsem zaradi enostavnejšega dostopa do literarnih besedil, ki so s pametnimi napravami in brezžično internetno povezavo razvitega sveta dostopna na vsakem koraku. Vendar pa nova oblika literature vseeno vzbuja številne dvome, ki jih bom v nadaljevanju povzela po *knjigi Audiobooks, Literature and Sound Studies* urednika Mathewa Ruberyja.

Čeprav si nekateri literarni teoretiki že dolgo prizadevajo, da bi zvočne knjige dobile status legitimne oblike literature, to onemogočajo številni skeptiki, ki zvočnim knjigam pripisujejo razne očitke in jih razumejo kot manjvredno, nekritično, nerefleksivno in sproščujočo obliko literature. Sarah Kosloff je ugotovila, da nekateri poslušanje zvočne knjige razumejo kot obliko literature, namenjeno lenim ljudem in ji celo odrekajo literarnost (Pedersen, Have 2016: 82). Odklonilen odnos do zvočnih knjig v marsikaterem primeru izvira iz strahu pred novimi tehnologijami, ki naj bi uničile tradicionalno knjigo. Podobno skrb skeptikov je v preteklosti sejala e-knjiga.

Glavni očitek zvočnim knjigam je, da jih ne dojemajo kot enakovredno dejavnost branju tiskanih knjig. Medtem ko se pri branju tiskane knjige aktivirajo procesi dešifriranja, interpretacije in vrednotenja, naj bi pri zvočni knjigi poslušalec le pasivno in nekritično sprejemal informacije in se ob njej sproščal. Zvočne knjige predstavljajo kot opijate, kot medij zapeljevanja ipd. Eden od glasnejših nasprotnikov zvočnih knjig, Sven Birkerts, jih razume kot grožnjo in opozicijo poglobljenemu branju (deep reading), torej počasnemu, meditativnemu poglobljanju v besedilo na tiskanih knjižnih straneh, ki v misli priključuje samosvoje značilnosti govora protagonistov. Poslušalca definira kot ujetega poslušalca (captive listener), saj ne more nadzorovati elementov bralske izkušnje, torej hitrosti, barve in posebnosti glasu. Zvočno knjigo razume kot vokalno tiranijo (vocal tyranny). Tudi nekateri drugi kritiki zvočno knjigo razumejo kot že interpretirano delo s strani bralca, ki poslušalcu odvzema lastno domišljijo (Rubery 2011: 3).

Drugi pogost očitek zvočnim knjigam je, da njihovo razumevanje ne zahteva tako močne koncentracije, kot je potrebna pri branju tiskanih knjig. Nekateri založniki jih zaradi želje po

večji prodaji oglašujejo kot izdelke, ki glede na tiskane knjige dopuščajo več ugodja, saj so prenosljive in jih lahko poslušamo med ukvarjanjem z neko drugo dejavnostjo. Iste argumente uporabljajo nasprotniki zvočnih knjig, s katerimi dokazujejo njihovo manjvrednost. Trdijo, da dejavnost ob poslušanju moti recepcijo in zmanjša njeno kvaliteto, saj obstranske dejavnosti motijo našo koncentracijo.

Res je, da lahko dejavnosti, ki jih počnemo ob poslušanju zvočnih knjig, vplivajo na našo recepcijo in motijo zbrano poslušanje, a so lahko tudi ob branju tiskane knjige v ozadju prisotni moteči zvoki (ko beremo v javnosti, na avtobusu, v restavraciji), lahko beremo ob slabi ali utripajoči svetlobi, besedilo je morda v času že zbledelo ipd. in to so dejavniki, ki vplivajo tudi na koncentracijo ob branju tiskane literature. Zagovorniki zvočnih knjig trdijo, da tako kot si bo resen bralec tiskane knjige poiskal miren kotiček za popolno recepcijo literarnega dela, se bo tudi resen poslušalec posvetil zgolj poslušanju ali pa ob njem izbiral taka početja, ki njegovega razumevanja literature ne bodo omejevala.

Velikokrat je tej obliki literature pripisana komercializacija, večinoma iz dveh razlogov, saj nekateri založniki načrtno krajšajo originalna besedila, da postanejo lažje dojemljiva poslušalcem, njihovo večjo prodajo pa želijo doseči z gostovanjem slavnih oseb. Vendar so skrajšane knjige zgolj ena izmed možnosti produkcije zvočnih knjig in ne njihova optimalna naravnost. Prav tako je princip slavnih bralcev že dolgo prisoten v zgodovini (npr. Charles Dickens, ki je bral svoja dela v javnosti). Bralce tradicionalnih zvočnih knjig načeloma delimo v štiri skupine: avtorji literarnih del (Stephen King, Toni Morrison), profesionalni bralci oz. napovedovalci, slavni igralci (Johnny Cash, Jeremy Irons, Oprah Winfrey) in amaterji. Poslušanje slavne osebe izraža poslušalčevo željo, da bi rad dal neosebnemu, imaginarnemu pripovedovalcu podobo (Rubery 2011: 5).

Poseben problem pri zvočni knjigi predstavlja bralčev ritem in način branja, saj je določen vnaprej. Ta lahko prisili poslušalca v nadaljnje in hitrejše poslušanje, kot je poslušalčev osebni ritem in s tem prepreči njegovo zaustavitev na posameznih točkah v besedilu, kjer bi lahko razmišljal o dogajanju ali se prepustil domišljiji. Vsekakor obstajajo tudi pozitivne lastnosti tega, da nam knjigo berejo drugi. Pri branju na glas nobena beseda ne more biti prezrta, izpuščena ali neprebrana, ampak imajo vse enakovredno funkcijo. Poleg tega ne obstaja »hitro poslušanje« tako kot obstaja »hitro branje«. Zvočne knjige se v primerjavi s tiskanimi ločijo tudi po tem, da

posredujejo dejanski glas, ne zgolj metaforičnega. V tiskanih besedilih je prisoten slednji, metaforični glas. Razumemo ga kot metaforo avtorske prezenice, ki je prisotna skozi tiskano besedilo. Gre za namišljeni glas, ki si ga bralec zamisli v možganih in se v večini primerov razlikuje od glasu bralca zvočne knjige. Prav zato Charles Bernstein razlikuje med zapisanim besedilom in zvočnim tekstom (audiotext), bralčevo akustično izvedbo originalnega besedila. Prednost daje zapisanemu besedilu, saj njegovo akustično izvedbo razume kot njegovo različico, novo verzijo, zato do njega kaže odklonilen odnos.

Glasno branje besedila, ki je bilo sicer namenjeno zgolj tihemu branju, postavlja številna vprašanja na interpretativni ravni, ki jih tiho branje ne povzroča. Glasovna naracija lahko vpliva na stilistične elemente pripovedi, ki so namenjeni bralčevi presoji na tiskani strani. Glas bralca se lahko bolj ali pa manj približa namišljenemu glasu v bralčevi domišljiji, na poslušalca lahko deluje celo moteče, če se ne približa zadostni ravni nevtralnosti in tako postane tretji akter, moteč element med avtorjem in bralcem. Prav tako lahko poslušalca zmotijo načini izgovorjave posameznih besed ali delov besedila, intonacije določenih fraz lahko odstopajo od pričakovanj bralca in ton določenih delov lahko dojema kot neskladna. Sporno je lahko tudi bralčevo branje vseh literarnih oseb različnih spolov. Če se poslušalec preveč orientira na te značilnosti, izgubi stik z vsebino in sprejemanje zvočne knjige postane manj kvalitetno.

Ni dvoma, da glas pripovedovalca spremeni bralsko izkušnjo na različnih stopnjah besedila in da spremeni recepcijo besedila, a je bilo o pozitivnih lastnostih akustične izvedbe branega besedila, o njegovih nadgradnjah izvornemu besedilu in izboljšavam samega teksta opravljenih razmeroma malo študij. Zvenečnost besed je lahko tudi element tihega branja, ampak čutnost jezika je bolj poudarjena v govorni besedi. Te so lahko kar naenkrat dojete kot nekaj novega, nepričakovanega, lahko celo motečega. Študije do dokazale, da posameznik enako besedilo razume različno, če ga bere ali posluša. Narator lahko besedilo nadgradi z uporabo redkih narečij (npr. branje ljudskih pravljič v izvornem narečju), intonacijo ali z uporabo tujih jezikov, če jih poslušalec sicer ne zna izgovoriti.

Bralec lahko preko svojega glasu podaja ideološke dimenzije v tekst, ki jih bralec morda ne bi zasledil, zato so bralci velikokrat izbrani bolj zaradi odnosa do besedila kot zaradi govorniških sposobnosti, saj se preko glasu prepoznavajo tudi ideološke prvine: spol, razred, etična

pripadnost, rasa in nacionalnost. Te značilnosti so še posebej prisotne pri snemanju afroameriške literature.

Velikokrat se predpostavlja, da je poslušanje literature namenjeno zgolj otrokom. Branje zvočne knjige ima temelje v zgodnjem pripovedništvu, ko so na pamet recitirali dolge epske verze. Predpostavlja se, da sta bili Homerjevi pesnitvi *Iliada* in *Odiseja* sprva govorjeni besedili potujočih pesnikov, zato nekateri teoretiki trdijo, da je poslušanje literature človeku naravno dejanje, kljub temu da je branje drugostopenjski postopek tiskanega besedila z zapleteno skladnjo, sintakso in besednimi igrami in da ga je moderni človek kot takega spoznaval le v otroštvu. Debata med teoretiki torej poteka med tistimi, ki so prepričani, da je zvočna knjiga sodobna pojavnost starodavne oralne kulture govora, in med drugimi, ki zvočno literaturo razumejo kot sekundarno oralno kulturo.

Prostorska postavitve strani in paratekstualni elementi knjige — ovitki knjige, epigrami, ilustracije, karte, zemljevidi, opombe, bibliografije itd. predstavljajo pomemben element končnega tiskanega literarnega izdelka. Ti elementi, skupaj z najosnovnejšimi, kot je npr. sprememba fonta pisave, predstavljajo zvočnim knjigam poseben izziv. Vseeno v zvočno obliko preveden Joycev roman *Ulikses* dokazuje, da lahko sprejme tudi kompleksnejša besedila.

»Brezlistna« oblika knjige nas pripelje do enega najbolj pomembnih, a hkrati tudi najmanj raziskanih področij zvočne knjige: njene fenomenologije. Splošno znano je, da ljudje največkrat poslušajo zvočne knjige kot sekundarno dejavnost ob tem ko telovadijo, se vozijo z avtom itd. V nasprotju z usklajenim zaznavanjem tiskane knjige gre pri zvočni knjigi za disjunkcijo med zvočnimi in vizualnimi čuti. Med procesom branja torej zaznavamo črke in besede in si tudi vizualno predstavljamo dejanje; pri poslušanju pa ne vidimo zvoka, zato naj si dogajanja ne bi tudi vizualno predstavljali. O tem, do katere stopnje vizualno polje pri branju vpliva na vizualno predstavitev oz. recepcijo besedila, je bilo do zdaj narejenih bolj malo raziskav.

V magistrskem delu bom preverjala resničnost nekaterih zgoraj omenjenih očitkov, hkrati pa se bom osredotočila na podobnosti in razlike pri sprejemanju istega besedila med tiskano in zvočno obliko knjige. Namen moje raziskave je bilo preučiti razlike in podobnosti v recepciji sodobnega slovenskega romana *Óstrigéca* Marjana Tomšiča med poslušalci zvočne knjige in bralci tiskane knjige ter znotraj skupine poslušalcev med študenti slovenistike in ostalimi diplomanti, kjer sem preučevala, ali bralne izkušnje vplivajo tudi na recepcijo slišane besedila. Prav tako sem želela

spoznati odnos anketirancev do zvočnih knjig in njihove navade poslušanja drugih oblik zvočne literature. Cilj raziskave je bil preučiti dejanski stik sprejemnikov z različnimi literarnovednimi in literarnozgodovinskimi izkušnjami pri sprejemanju istega romana, podanega v zvočni in pisni obliki na različnih ravneh bralčevega odziva. Pri strategiji raziskave sem se zgledovala po raziskavi Mateje Pezdirc Bartol, ki je v *Najdenih pomenih* (2010) empirično raziskovala recepcijo treh kratkih zgodb in dramskega besedila pri slovenskih srednješolcih na različnih ravneh šolanja.

V teoretičnem delu bom pregledala bistvene literarnoteoretske teorije, ki se ukvarjajo z bralcem in procesom recepcije. Pri tem bom več pozornosti namenila sodobnim pogledom nanjo, ki zajemajo psihološke modele branja, razlikujejo med bolj in manj izkušenimi bralci, analizirajo motivacijo, interes in odnos do branja, hkrati pa bom upoštevala tudi nekatere vidike ELZ in teorije medijev, ki poudarjata vlogo medijev v literaturi. Podrobneje bom preučila proces poslušanja in prikazala njegove glavne razlike s procesom branja.

V empiričnem delu bom predstavila rezultate raziskave, ki sem jo izvedla na skupini tridesetih poslušalcev in tridesetih bralcev, kjer sem preverjala razlike in podobnosti v njihovi recepciji romana *Óstrigéca*. V ta namen sem postavila več hipotez.

HIPOTEZA 1: Mladi izobraženci pogosto poslušajo zvočne posnetke, bolj pogosto drugi diplomanti (DŠ) kot študenti slovenistike (ŠS). Vsi posnetke večinoma poslušajo v tujih jezikih.

HIPOTEZA 2: Študenti slovenistike pogosteje poslušajo zvočne knjige v tujih jezikih, prav tako bodo izrazili večje zanimanje za zvočne knjige v slovenščini in izkušnja bo na njih pustila boljši vtis kot pri ostalih diplomantih.

HIPOTEZA 3: Razlika med bolj in manj izkušenimi bralci je opazna tudi pri sprejemanju zvočne knjige.

HIPOTEZA 4: Poslušalci bodo podobno kot bralci polnili bele lise v besedilu.

HIPOTEZA 5: Na poslušalce bosta večji vtis naredili jezik in njegove stilistične lastnosti, ki so poudarjene v liričnih opisih narave, na bralce pa romaneskni dogodki.

HIPOTEZA 6: Poslušalci si bodo tako kot bralci romaneskne dogodke vizualno predstavljali.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Teoretična izhodišča recepcije

Čeprav sta se pomembnosti učinka umetnostnih besedil na človeka zavedala že Platon in Aristotel¹, se je v 19. stoletju zanimanje za bralca odmaknilo zanimanju za druga dva elementa predmeta literarne vede: avtorja in literarno delo. Bralec je zopet prišel bolj v ospredje v 60. letih 20. stoletja pri nemški recepcijski estetiki in ameriški teoriji bralčevega odziva, ki sta nastali na podlagi pomembnih spoznanj prejšnjih literarnih smeri: angleške literarne kritike v 20. in 30. letih, iz katere se je kasneje razvila ameriška nova kritika, ruskega formalizma, strukturalizma in psihoanalize.

2.1.1 Recepcijska estetika

Hans-Georg Gadamer je na podlagi Heideggerjevih ugotovitev o hermenevtiki v 60. letih 20. stoletja zasnoval filozofsko hermenevtiko. Ta je v nasprotju s prejšnjimi literarnimi usmeritvami, ki so literarno delo želeli spoznati v njegovem objektivnem, primarnem pomenu, trdila, da literarno delo vedno interpretiramo z vnaprejšnjim znanjem, sodbami, predpostavkami, predsodki in s tem bralec delo soustvari. Pomen besedila ni usidran v samo besedilo, ampak je del bralčevega razumevanja, ki je vedno zgodovinsko, zato tudi nikoli ne moremo rekonstruirati zgodovinskega horizonta, v katerem je delo nastalo, ampak se le-ta stopi s sedanjim horizontom, pri čemer govorimo o stopitvi oz. zlitju horizontov.

Filozofska hermenevtika je skupaj s fenomenologijo Romana Ingardna ustvarila izhodišče za recepcijsko estetiko, ki jo je ustvaril Thomas Luckmann, njuna najpomembnejša predstavnika pa sta Wolfgang Iser in Hans Robert Jauss. Slednji je krizo literarne teorije želel premostiti s predpostavko, da je zgodovina literature dialog dela in občinstva, pri čemer je za njen preporod sestavil sedem pravil. (1) Literarno delo ni nespremenljiv spomenik, ampak je podoben partituri, ki se realizira v odnosu med avtorjem in bralcem. Vsak literarni zgodovinar je najprej bralec, določen s horizontom pričakovanja, šele nato znanstvenik. (2) Bralčevo izkustvo ne sme biti podvrženo psihologizmu, ampak zgolj njegovemu horizontu pričakovanj, ki se oblikuje na podlagi razumevanja zvrsti, forme in tematike že poznanih del. Primarni horizont pričakovanja

¹ Platon je pesnike izgnal iz svoje države, Aristotel pa je kot glavni učinek tragedije navedel katarzo.

določa estetsko izkustvo in usmerja recepcijo. (3) Estetska distanca je razlika med horizontom pričakovanja in presežkom literarnega dela, ki spremeni primarni horizont. To je norma umetniške vrednosti; če spremembe horizonta ni, govorimo o trivialni literaturi. (4) Z rekonstrukcijo primarnega horizonta pričakovanja lahko odkrijemo vprašanja, na katera je besedilo dalo odgovor in kako je nekdanji bralec razumel besedilo. Razlika kaže, da nobeno delo, tudi klasično ne, nima večnega, nespremenljivega pomena. (5) Literarno delo je dogodek, vedno znova proizvaja nove recepcije in produkcije. (6) Literarna teorija mora upoštevati tako sinhronijo kot tudi diahronijo. (7) Literarna zgodovina mora upoštevati tudi odnos do splošne zgodovine, saj literatura vstopi v bralčevo življenje in preoblikuje njegovo razumevanj sveta, s čimer deluje na njegovo obnašanje v družbi (Virk 2008: 221).

Wolfgang Iser se je osredotočal na sam akt branja, na vprašanje, v kakšnih okoliščinah besedilo za bralca nekaj pomeni in kaj pomeni. Pomen literarnega dela zanj je učinek dialoga med bralcem in besedilom, zanima ga, kaj se zgodi, da neko besedilo na sprejemnika deluje na poseben, literarni način. Osredotočal se je na estetski učinek s predpostavko, da estetsko besedilo učinkuje šele, ko je brano (Virk 2008: 223). Analizira besedilo in bralca, pri slednjem čustvene procese, pri besedilu pa jezikovni sestav. Za vsako besedilo je značilna pomenska nedoločenost, vsako besedilo torej ima prazna mesta v besedilu, ki jih mora bralec zapolniti sam, za kar je že vnaprej predviden. Ker delo že vnaprej predvideva bralčevo sodelovanje, dobi pozivno funkcijo. Iser je ugotovil, da so od začetkov romana nedoločna mesta postajala vse pomembnejša in številčnejša. Vendar pri tem ne gre za dejanskega, temveč implicitnega bralca: »Implicitni bralec pomeni naravo akta branja, načrtano v besedilu, in ne tipologijo možnih bralcev (Iser v Virk 2008: 223). V delu *Bralno dejanje* trdi, da bralec med procesom branja neprestano ugiba in dela zaključke tako, da povezuje in dopolnjuje prazna mesta (Pezdirč Bartol 2010: 36). Tudi Iser je tako kot Jauss ugotovil, da branje vpliva na posameznika in širi njegov horizont.

2.1.2 Teorija bralčevega odziva

Sočasno z nemško teorijo recepcije se je na ameriških tleh rodila teorija bralčevega odziva, katere teoretiki so trdili, da »literarna dela nimajo ne pomena ne eksistence brez svojih učinkov« (Pezdirč Bartol 2010: 39). Teorija je poudarjala odnos med bralcem in besedilom in interpretovo dejavnost opisovala kot proces komunikacije. L. Rosenblatt je razumela, da sta bralec in besedilo med seboj v interakcijskem razmerju in je ločevala med dvema vrstama branja: pri

nepoglobljenem branju iščemo v besedilu informacije, pri estetskem branju pa je pomemba estetska izkušnja. Stanley Fish razume pomen kot izkustvo, pridobljeno v času branja in ne kot lastnost besedila. Izkustvo je odvisno od jezikovnega in književnega znanja bralca in je enako, kot je to predvidel avtor, je njegovo uresničevanje, zato ga imenuje informirani bralec. Tak je zainteresiran za branje, jezikovno in literarno kompetenten in se je že pred začetkom branja na podlagi poznavanja zvrsti, vrste, avtorja, obdobja itd. odločil za izbor interpretativnih strategij.

Jonathan Culler je želel ugotoviti, kako bralci tvorijo pomen. Uvede pojem literarna kompetenca, niz dogovorov, ki usmerjajo bralce, da razumejo smisel posameznih elementov dela in so odvisni od institucionalnih dogovorov, ki jih upoštevajo avtorji in bralci (Pezdirč Bartol 2010: 42). S teorijo bralčevega odziva se je ukvarjal tudi Norman Holland, ki je bil pod močnim vtisom Freuda in David Bleich, ki je predstavnik subjektivne kritike.

2.1.3 Poststrukturalizem in dekonstrukcija

V poststrukturalizmu so literarno delo razumeli kot odprto delo, ki vsebuje množstvo pomenov, vendar ti pomeni po Umberto Ecu niso neskončni, ampak so zamejeni z avtorjevimi predpostavkami o možnem bralcu, ki ga poimenuje modelni bralec. Ta sprejme pravila literarne igre in jih upošteva, če ne, prestopi v empiričnega bralca, ki bere popolnoma svobodno in v skladu s svojimi čustvi in željami. Barthes med drugim loči med berljivimi teksti, ki imajo trdno strukturo in jasen pomen in vodijo v pasivno branje, in med pisljivimi teksti, ki so difuzni, pluralni, tvorijo nenehen pomen (Pezdirč Bartol 2010: 47).

2.1.4 Empirična literarna znanost

Naslednik recepcijske teorije je empirična literarna znanost, ki predvsem zagovarja uporabo metodološkega pluralizma pri preučevanju branja in zavrača interpretacijo in ostale hermenevitične vidike. Literarno delo za njih ne obstaja samo po sebi, ampak ga bistveno oblikujejo okoliščine sprejema, saj pomen nastaja v dialogu med avtorjem in delom. Literarnost razumejo kot družbeni konstrukt, ki nastane med analizo tekstov, zato se bolj kot na njih osredotočajo na procese v sistemu literatura. Literaturo je mogoče razumeti tudi kot enega izmed podsistemov medijskega sistema. V moji raziskavi je ELZ predvsem pomembna zato, ker je močno izpostavila vrednost medijev v literaturi, saj trdi, da mora literarna zgodovina pri svojem raziskovanju upoštevati tudi celoto komunikacijskih sredstev, ki so na voljo v literarnem sistemu

(Dović 2004: 67). ELZ se povezuje teorijo medijev in ugotavlja, da mediji odločilno vplivajo na spreminjanje tradicionalnih vlog v literarnem sistemu. Mediji v njem soobstajajo in tekmujejo za prevlado, zmagovalec je označen kot literarni fenomen. Pri tem nov medij nikoli ne zamenja starega, ampak najprej izrablja njegove vzorce, nato pa razvije lasten jezik in vpliva na ostale podsisteme. Literatura se mora prilagoditi medijskim novitetam, saj mora ostati zmožna zadovoljevati človekove potrebe.

ELZ hkrati poudarja, da je posameznikovo sprejemanje odvisno tudi od njegovih socioloških dejavnikov, torej od izobrazbe, dostopa do medijev, družbenega položaja in splošnih ekonomskih in kulturnih pogojev sprejemanja (Dović 2004: 80). Prav tako trdi, da na sprejemanje vplivajo ustaljeni vzorci vrednot, tradicija in institucije.

2.1.5 Sodobni pogledi na recepcijo

Zaradi številčnosti strokovnih objav in raziskav na področju branja se bom v nadaljevanju teoretičnega dela zgledovala po Mateji Pezdirc Bartol in povzela tiste usmeritve, ki so kot pomembnejše delovale tudi pri njeni raziskavi v knjigi *Najdeni pomeni*.

Psihološki modeli branja in razumevanja besedila opozarjajo, da sta branje in razumevanje procesa tvorjenja pomena samega po sebi mrtvega besedila (Grosman v Pezdirc Bartol 2010: 53). Vedno več nastaja teorij, ki se osredotočajo, kako bralci dojemajo besedilo v glavi, na kakšen način jih razumejo. Večinoma bralni procesi upoštevajo kognitivni vidik, ki procesira informacije iz kratkoročnega v dolgoročni spomin. Pri tem je najpomembnejši besednjak, saj je poznavanje besed temeljno pri razumevanju pomena. Razumevanje poteka iz dveh smeri: od zgoraj navzdol (od najpomembnejših trditev proti širšemu razumevanju) ali od spodaj navzgor (od širšega razumevanja proti bistvu) (Pezdirc Bartol 2010: 54).

Pri branju sta ključna dejavnika dekodiranje znakov na papirju in razumevanje prebranega. Največkrat citirana sta modela Knitscha in van Dijka ter Justa in Carpenterjeve. Prva sta ugotovila, da je za razumevanje teksta najbolj pomembno število in zgradba trditev v njem. Najpomembnejše trditve sta poimenovala makrostrukture, ki nastanejo s povezovanjem mikrostruktur (trditev na nižjem nivoju). Makrostrukture nastanejo z izpustitvijo nepotrebnih informacij, selekcijo, integracijo več informacij v prevladujočo trditev itd. Hkrati na proces razumevanja vplivajo tudi bralčevo splošno znanje; zakonitosti jezika, besedišče, predznanje,

izkušnje, čustva, pričakovanja, namen ... Drugi model je sestavljen iz več stopenj razumevanja: (1) dekodiranje besed, (2) leksični dostop, odkrivanje pomena besede, ki je odvisno od besednjaka, pogostosti besede in konteksta (3) skladenjsko-pomenska analiza in (4) referenčni prikaz besedila, skozi katerega se izraža celotno vedenje o svetu. Končen pomen besedila ne pomeni zgolj seštevka manjših pomenov iz besedila, ampak je vanj vključeno tudi splošno vedenje o svetu, jezikovno znanje, lastna zanimanja, pričakovanja, želje in cilji. Avtorja razlikujeta med referenčnimi pomeni, ki izhajajo iz prebranega besedila, in koreferenčnimi pomeni, torej tistimi, ki jih referenčnim dodajamo sami. Z njunim odnosom se ukvarja teorija sheme. Shema je mreža pojmov in informacij, ki jih posameznik že ima in med branjem nove informacije vnaša v to že obstoječo shemo. Če pa med branjem naleti na nove informacije, te dopolnijo shemo, bralec jim nameni več pozornosti in se jih tudi bolj zapomni. Raziskovalci shemam pripisujejo dve funkciji: posredovanje pri prenosu iz kratkoročnega v dolgoročni spomin in boljšo organizacijo pomena v obliki, v kateri ga bralec lahko prikliče (Grosman v Pezdirc Bartol: 56). Bralec si ne zapomni vseh informacij iz besedila, ampak zgolj tiste, ki se mu zdijo najpomembnejše. Med procesom branja si sproti ustvarja predstave, te pa ob novih informacijah spreminja, preoblikuje, ruši. Po prebranem besedilu si ne zapomnimo vseh vmesnih pomenov, ampak si zapomnimo le zadnji, splošni pomen, ki je nastal kasneje pod vplivom novih dogodkov. Na končno dojemanje besedila vpliva tudi struktura besedila, saj si bolje zapomnimo tiste dogodke, ki so pomembni za nadaljevanje zgodbe. Pomembni elementi razumevanja besedila so tudi interes za branje, namen branja in bralčevo razpoloženje.

Raziskovalci se strinjajo, da med bolj in manj izkušenimi bralci obstajajo številne razlike na ravni tvorjenja pomena in razumevanja besedila. Ni povsem jasno, ali med izkušene bralce štejemo tiste, ki veliko berejo, tiste, ki imajo strokovno literarnovedno znanje ali gre za neko splošno naravno danost posameznika, ki je določena z njegovo inteligenco. Raziskave kažejo, da tisti, ki niso strokovno literarnovedno in literarnozgodovinsko izobraženi, kot dobro napisano razumejo tisto delo, ki ga najbolj razumejo. Prav tako literarnovedno znanje vpliva na lažje razumevanje specifičnih elementov posameznega literarnega žanra, npr. na simbolne elemente, perspektivo pripovedovalca, dojemanje nadnaravnih dogodkov kot del naravnega, vsakodnevnega sveta ipd. Vnaprejšnje poznavanje žanra pri bralcu vzbuja določena predvidevanja in pričakovanja, hkrati pa obuja poznavanje žanrskih specifik; karakteristike oseb, pripovedne tehnike, strukturo dogajanja itd. Žanr Schmidt razume kot enega izmed številnih zunanjih signalov. »Vsaka na novo

prebrana knjiga vpliva tudi na razumevanje predhodno prebranih knjig, saj izkušeni bralci primerjajo posamezne literarne elemente, jih vzporejajo in med njimi vzpostavljajo literarne povezave, medtem ko so povezave slabših bralcev redkejša in največkrat povezane z biografskimi dejstvi ter lastnimi življenjskimi izkušnjami» (Pezdirč Bartol 2010: 62). Izkušenejši bralci lažje razumejujejo med kvalitetno in trivialno literaturo, s svojim znanjem posegajo v globlje plasti elementov dela, zavedajo se odnosa med avtorjem in bralcem in lažje razumejo kompleksnejša dela, ki lahko tudi namenoma kršijo ustaljene literarne konvencije. Manj izkušeni bralci pa zaznavajo zgolj površinske pomenske elemente, kot so dogodki ali karakteristika protagonistov, težje pa določijo globlje pomene besedila, njihove simbolne pomene, neizrečene resnice. Strokovnemu predznanju nakljub pa na branje vplivajo tudi ostali dejavniki: inteligenca bralca, njegovo splošno znanje o svetu, prepričanja, namere, želje, čustva, motivacija, zelo pomembna sta tudi jezikovno predznanje in besednjak, saj boljša kot je posameznikova jezikovna sposobnost, boljše je tudi celostno razumevanje literarnega besedila.

Od 90. let dalje v ospredje prihajajo raziskave, ki v središče preučevanja postavljajo motivacijo, interes in odnos bralca do branja, kar se izraža v njegovem vrednotenju besedila in emocionalni reakciji nanj. Raziskave nastajajo predvsem zaradi globalnega problema vedno večje nepriljubljenosti branja, zato raziskovalci želijo najti vzroke za to stanje in rešitve. Ugotovili so, da pozitiven odnos do branja vpliva na njegovo lažje razumevanje. Raziskave kažejo, da osebe, ki pozitivno pristopijo k besedilu, imajo največkrat tudi po končanem branju o njem pozitivno mnenje in obratno. Motivacija se kot notranje čustveno stanje največkrat vzpostavi kot posledica lastnih indicev ali zunanjih dejavnikov, kot so priporočila prijateljev, kritikov, javnosti.

Nepriljubljenost tradicionalnega branja v sodobnem svetu raziskovalci najdejo v ontološkem statusu branja, ki zahteva mir, tišino in osamo, kar je nasprotje ustroja neoliberalističnega sveta. Na tem področju bi lahko zvočna knjiga pomagala pri ponovnem vzpostavljanju priljubljenosti literarnih besedil. Predvidevam, da lahko zvočna knjiga kot nov način sprejema literature ravno zaradi svoje novosti pri uporabnikih vzbudila interes in motivacijo. Ob prvi pozitivni izkušnji lahko spodbudi poslušanje več zvočnih knjig ali pa spodbudi splošno zanimanje za literaturo, ki rezultira tudi v povečanem zanimanju za tiskano besedilo.

2.2 Teorija medijev

Teorija medijev z glavnim predstavnikom Marshallom McLuhanom predstavlja ključno teorijo, ki v svoj osrednji predmet raziskave postavlja medije v literarnem sistemu. McLuhan sicer pod pojmom medij razume vsak posrednik ali prenosnik, preko katerega se izraža posameznik oz. skozi katerega je tudi sam izražen. Ne gre torej zgolj za komunikacijske ali informacijske medije, ampak je lahko to tudi človekovo telo, oblačila, jezik, ideje, zakoni, hipoteze. Zanj so vsi mediji ekstenzija človeškega telesa — kolo je ekstenzija stopala, obleka kože, knjiga očesa, električno omrežje živčevja itd. Mediji spreminjajo človekovo čutno zaznavanje in preoblikujejo odnose med njim in okoljem (Beguš 2012: 17). Z novim medijem je v ospredju sprememba zaznavanja, njegova vsebina je v ozadju.

McLuhan je na podlagi gestaltističnega razlikovanja med likom in ozadjem razvil idejo, imenovano tetrada medijskega učinka, ki sloni na predpostavki, da vsak nov medij izhaja iz že obstoječega, a nov medij ne premaga starega, temveč obstajata vzporedno. Nov medij s svojimi značilnostmi spremeni okolje, izpostavi nekatere nove vidike starega medija, na katerem sloni, druge pa postavi v ozadje. Temu procesu rečemo remediacija. Vsak medij poseduje štiri (tetra) lastnosti: krepitev, krnitev, obnovitev in preobrat.² Novi mediji zavzamejo lastnosti lika, torej prevzamejo lastnosti krepitve in obnovitve, stari mediji, ki so v ozadju pa lastnosti krnitve in preobrata. Ko nov medij popolnoma zaobjame okolje, ga v celoti spremeni, a postane ozadje in v okolje vstopi nov medij.

McLuhanov učenec Walter J. Ong se je v svojih študijah bolj posvečal epistemološkim spremembam, ki so jih v zgodovini povzročile nove tehnologije, pri čemer se je osredotočal na abecedo in tisk, ki sta vodila v sedanjo prevlado elektronskih medijev. Zgodovino jezikovnega izražanja deli na tri obdobja: tradicijo ustnosti, kjer je govor razumljen kot prvi medij in je imel velik pomen spomin; tradicija pisnosti, ki zaobjema dve fazi, razvoj abecede kot tehnologije, ki vzpostavi epistemološko enakost med besedo in stvarjo, in razvoj tiska, ki utrdi in okrepi status abecede; in sekundarna ustnost, ki je povezana z nastankom elektrike in elektronskih medijev vseh oblik, ki sodobnega človeka zopet vrača k ustnosti, a te »ne moremo enačiti s primarno, saj

² Več o tem v Ana Beguš, 2012: *Vpliv elektronskega hiperbesedila kot kulturnega vmesnika na pojem avtorstva v publicističnem besedilu na primeru tiskane in elektronske različice časopisa Delo*. Doktorska disertacija, Koper: Univerza na primorskem, Fakulteta za humanistične študije.

se od nje pomembno razlikuje po tem, da za seboj že ima izkušnjo pisnosti in praktično nastane na temeljih pisnosti« (Beguš 2012: 48). Sekundarna ustnost je izraz za mišljenje in njegov jezikovni izraz v kulturah, ki poznajo pisavo in tisk, a se vseeno v določenih aspektih obračajo k ustnosti. Sodobne kulture sekundarne ustnosti so ponotranjile pisnost, a so ohranile tudi tradicijo ustnosti. Ta pojav Ong označi kot rezidualna ustnost. »Sodobne elektronske tehnologije znova izpostavljajo določene vidike ali elemente ustne tradicije: v novem okolju je pisna beseda delno posredovana in delno nadomeščena z elektronskimi tehnologijami telefona, radia, televizije, v sedanjosti pa v največji meri interneta; o sekundarni ustnosti govorimo, ker je struktura komunikacije sorodna ustni, gradivo komunikacije pa je v veliki meri pisno« (Beguš 2012: 52).

Po Ongu je bistvena razlika med ustno in pisno kulturo v njuni temeljni strukturi. Ustno tradicijo epistemološko poimenuje kot akustično, pisno pa vizualno. Pri obeh gre za tradicijo zaznavanja in mišljenja, ki vpliva na njuno zmožnost. Danes še vedno ustno tradicijo razumemo kot manjvredno in podrejeno pisnemu izražanju. Govor je zanj medij, ki vključuje vse čute in vključuje, nasprotno pa vid izključuje in izolira, saj sprejemnika postavlja izven tega, kar vidi, na razdaljo. S pisavo smo jezik uniformirali. Z razvojem tiska, ki vključuje pravila o naslovih, podnaslovih, različnimi vrstami tiska, praznim prostorom, knjige imajo imenska in stvarna kazala, številke itd. smo jezik prenesli v prostor, s tem pa omogočili hitrejšo berljivost in uspešnejše tiho hitro branje.

Ong je jasno predstavil tudi psihodinamične lastnosti ustnosti, ki večinoma izhajajo iz pomnjenja slišanih besedil. To so formulaičnost, aditivnost, agregativnost, obilnost, konzervativnost, so blizu človeškemu svetu, so empatetična in participatorna, agonistična, homeostatična in situacijska.³

Elektronski mediji so korenito spremenili človeško zaznavanje in razumevanje sveta. Na stopnji participacije posameznika, ki določa njegovo epistemološko izkušnjo, McLuhan razlikuje med vročimi in hladnimi mediji. Vroči mediji pri sprejemniku zahtevajo malo sodelovanja, to so npr. knjiga, predavanja, fotografije, radio in film, medtem ko hladni mediji zahtevajo nenehno dopolnjevanje manjkajočih podatkov in nenehno sodelovanje. Med hladne medije uvršča govor,

³ Več o tem Ana Beguš 2012: *Vpliv elektronskega hiperbesedila kot kulturnega vmesnika na pojem avtorstva v publicističnem besedilu na primeru tiskane in elektronske različice časopisa Delo*. Doktorska disertacija Koper, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije.

vaje, strip, risanko in televizijo. Njihov svet je prostorsko in časovno neomejen, v njih nikoli ne spoznamo objektivne resnice. Obratno je svet vročih medijev zaključen, neproblematičen, racionalen (Beguš 2012: 66). Na splošno hladne medije označi kot akustične medije, vroče medije pa kot vizualne medije. Ti naj bi pogosteje uporabljali levo možgansko hemisfero, hladni pa desno. Na tem mestu uvede tudi pojem *ekologija medijev*, ki vodi k uskladitvi medijev med seboj kot posledico remediacije. Medij sam po sebi nič ne pomeni, uveljavlja se le v nenehnem medsebojnem delovanju z drugimi mediji; stare preoblikuje in čez čas pusti mesto novim. McLuhan trdi, da moramo na vsak medij gledati zgodovinsko in analizirati, kako vpliva na sedanje okolje. Tako danes navkljub prevladi elektronskih medijev še vedno sobivajo tiskani mediji, radio, televizija ... Telegraf je kot prva elektronska tehnologija izpostavil delovanje desne hemisfere (Beguš 2012: 68).

Tradicionalno knjigo torej uvrščamo med vroče medije, kjer je povečano delovanje leve hemisfere, zvočno knjigo pa zaradi akustičnosti, začetnem temelju v telegrafu in posledično splošni uvrščenosti k elektronskim medijem uvrščamo med hladne medije. Vendar zvočna knjiga vseeno ne poseduje vseh splošnih lastnosti elektronskih medijev, saj je njeno podajanje informacij še vedno linearno, človek pa ne išče informacij sam, ampak so mu te posredovane tradicionalno.

2.3 Poslušanje

Poslušanje je pomembna sestavina govorne interpretacije literarnega besedila in je edini možni način sprejemanja zvočne knjige. Poleg govorjenja, branja in pisanja je ena od temeljnih sporazumevalnih sposobnosti, ki se združujejo v sporazumevalno zmožnost. Z dejavnostjo poslušanja se v slovenskem prostoru ukvarjata predvsem Jerica Vogel in Leopoldina Plut-Pregelj. Slednja se strinja, da je poslušanje sposobnost razumevanja govora oz. razumevanje govorjenega jezika (Plut-Pregelj 1990:10). Poslušanje je psihološki proces, njegova fiziološka predpostavka je slišanje. Danes se odmikamo od trditev tradicionalne informacijske teorije, ki je poslušanje razumela kot zaznavanje signalov in njihovo avtomatično dekodiranje, in se približujemo konstruktivističnemu in strukturalističnemu dojemanju poslušanja, ki ga razume kot zapleten in sestavljen proces, pri katerem poslušalec besedilo sliši, se ga zaveda, nanj usmeri pozornost, prepozna dobesedni pomen, ga v skladu z okoliščinami, svojim znanjem in namenom interpretira ter se nanj besedno ali nebesedno odzove (Vogel 2000 v Vovk 2015: 3). V

nadaljevanju bom predstavila zgolj tiste dele teorije, ki poslušanje opredeljuje v posredni in netistih, ki poslušanje razume kot del komunikacije v živi govorno-poslušalski komunikaciji. V posredni govorno-poslušalski komunikaciji prek tehničnih medijev lahko izkoriščamo zgolj jezikovni in parajezikovni medij (Plut-Pregelj 1990: 38). Jezikovni medij sodi v domeno glasoslovja, ki se ukvarja z glasovnimi prvinami jezika in ima vnaprej določena pravila, po katerih se ravna; paralingvistični medij pa takih pravil nima, ampak je odvisen od posameznika in njegovih lastnosti (ton, glasnost, kvaliteta glasu, hitrost govora, premori in poudarki ...). Ti sporočajo govorčevo čustveno sporočilo in njegove hotene ali nehotene informacije.

Fiziološka predpostavka poslušanja je slišanje. Poznamo tri vrste slišanja: primarno slišanje, ki je hoten proces, sekundarno, kjer slišimo zvok ob kaki drugi dejavnosti in terciarno, ko nekaj slišimo po tem, ko se je dogodek že zgodil (eksplozija). Pri poslušanju zvočne knjige gre za mešanje dveh vrst slišanja. Osnovno je primarno slišanje, kjer gre za hoten proces poslušanja zvočne literature, ki pa prehaja v sekundarno, saj poslušanje večinoma izvajamo ob kaki drugi dejavnosti. Plut-Pregelj razlikuje poslušanje tudi glede na poslušalčev namen:

- (a) razločujoče poslušanje — gre za temelj vsem drugim oblikam poslušanja, ko lahko razlikujemo med zvoki, ki jih ustvarja narava, živali ali človek;
- (b) doživljajsko poslušanje — pomeni doživljanje in interpretacijo govorjenega jezika, je individualen proces, na katerega vplivajo človekova čustva;
- (c) priložnostno poslušanje — je pogosta oblika komunikacije, prisotna v vsakdanjem življenju, ki je pomembna za ustvarjanje dobrih odnosov med ljudmi;
- (d) terapevtsko poslušanje — gre za poslušanje z razumevanjem in empatijo;
- (e) poslušanje z razumevanjem — je temeljna in najbolj pogosta oblika poslušanja v šoli in je prisotna v vseh oblikah poslušanja, razen pri doživljajskem. Poslušanje z razumevanjem od poslušalca zahteva, da si zapomni določene podatke, jih razlikuje glede na pomembnost, ugotavlja, kaj je vodilna misel sporočila, sledi zaporedju dogajanja, si ob sporočilu postavlja smiselna vprašanja in si zapisuje dele sporočila (Plut-Pregelj 1990: 38).

Vogel (2000) zgoraj naštetim razčlembam dodaja še poslušanje z vrednotenjem, torej da se na poslušano besedilo odzovemo in ga vrednotimo. Pri poslušanju zvočne knjige prevladuje doživljajsko poslušanje, saj literarni tekst želi vplivati na sprejemnikova čustva in občutja. Hkrati

poteka tudi poslušanje z razumevanjem, saj si poslušalec skozi besedilo želi razumeti potek dogodkov, odnose med protagonisti ipd., in poslušanje z vrednotenjem, saj si ob poslušanju ustvarja mnenje tako o besedilu kot o bralcu.

2.3.1 Dejavniki, ki vplivajo na uspešnost poslušanja

Na kvaliteto poslušanja lahko vpliva več dejavnikov. Plut-Pregelj navaja, da je poslušanje uspešno, ko je informacija, ki jo sprejme poslušalec, čim bolj podobna informaciji, ki jo posreduje govorec (Šubic 2011: 17). Dejavniki, ki vplivajo na poslušanje, lahko prihajajo iz govorca, poslušalca, slišnega sporočila ali okolja, ki lahko ovirajo ali spodbujajo dejavnost. Temeljni pogoj poslušalca je njegova razvitost sluha, drugi pomembni pogoj pa je njegova pripravljenost, volja do poslušanja. Poleg tega sta nujna sestavna dela poslušalčevega procesa tudi pozornost in koncentracija, saj brez teh dveh dejavnikov poslušanje ni uspešno. Pri daljših obdobjih poslušanja lahko pozornost zelo niha, kar je povezano s poslušalčevo motivacijo in energijo, ki jo vlaga v dejavnost. Poleg tega je pri daljših časovnih odsekih zelo pomemben tudi spomin. Ločimo kratkoročni ali delovni spomin, ki je pomemben za razumevanje dobesednega pomena besedila, in dolgoročni spomin, ki usmerja našo interpretacijo. Delovni spomin poveže nove besedilne informacije s tem, kar poslušalec že ve. Pri povečani količini novih informacij bo poskušal izbrati le tiste, ki se mu zdijo najpomembnejše oz. najbolj zanimive. Na uspešnost poslušanja vpliva tudi posameznikovo jezikovno znanje, splošno znanje o svetu, izkušnje in poslušalčevo čustveno razpoloženje. Ljudje lahko popolnoma ali delno izključijo informacije, ki jih nočejo slišati oz. človek zelo hitro sliši tiste informacije, ki potrjujejo njegova stališča. Predsodki vplivajo tako na izbiro informacij kot tudi na način mišljenja in vrednotenja.

Uspešnost poslušanja je odvisna tudi od govorca. Pri živi govorno-komunikacijski situaciji imajo velik pomen nebesedni dejavniki, pri neživi komunikaciji, kamor spada tudi zvočna knjiga, pa lahko na slabši rezultat poslušanja vpliva to, da govorec ne pozna dovolj vsebine, o kateri govori (pri mojem primeru zvočne knjige bi se to lahko poznalo pri naglaševanju narečnih besed in lokalnih imen krajev), če govorec ne upošteva lastnosti poslušalcev; njihovega predznanja, izkušenj in čustvene naravnosti (pri zvočni knjigi ta komponenta ni upoštevana, saj bralec ne more poznati lastnosti vseh poslušalcev) in ker ne upošteva, da je sporočilno sredstvo govorjeni jezik, ki ima svoje posebnosti (če bi se zvočna knjiga brala monotono, brez logičnih poudarkov in premorov). Pri zvočni knjigi vplivajo tudi elementi parajezikovnega medija.

Motnja se lahko pojavi tudi v prenosnem kanalu. Pri zvočnih knjigah se to lahko pojavi pri tehničnih poškodbah posnetka ali predvajalnika posnetka. Motnja je lahko prisotna tudi v okolju, kot je zunanji hrup, ki lahko pripelje do popoldne prekinitve poslušanja, kar je predvsem prisotno pri slabih poslušalcih, ki imajo težave z zbranostjo, pri bolnih, utrujenih ali čustveno motenih osebah (Plut-Pregelj 1990: 52).

2.3.2 Razumevanje slišane sporočila

»Razumevanje slišnega sporočila je odvisno od sporočila samega in njegovih sestavin: vsebine, jezika in metodičnega oblikovanja« (Plut-Pregelj 1990: 42). Razlikujemo med kognitivnimi sporočili, ki vsebujejo predvsem podatke, ideje, opise, in emocionalnimi sporočili. Zvočna knjiga vsebuje obe vrsti sporočil, zato je zahtevnejša za poslušanje in zahteva pozorno, koncentrirano in motivirano poslušanje.

Na razumevanje vpliva tudi število informacij v njem. Plut-Pregelj trdi, da lahko pisana sporočila vsebujejo več podatkov kot slišana, saj se lahko na te podatke poljubno vrača in ker sam določa hitrost branja. Med hitrostjo branja in hitrostjo mišljenja obstaja velika razlika. Neprimerna hitrost branja je eden od pomembnih razlogov za težave pri poslušanju, saj je hitrost branja lahko počasnejša ali hitrejša od hitrosti mišljenja in zato začne poslušalec sanjariti ali se dolgočasiti, ob tem pa izgubi stik z govorcem.

2.3.3 Glasno branje

Ena najstarejših delitev branja je glede na njegovo glasnost in se deli na glasno in tiho branje. Glasno branje je v preteklosti večinoma pomenilo edino obliko branja, saj je večino branja obvladovala le manjšina. Že od časa prvih sumerskih tablic so bile zapisane besede namenjene glasnemu izgovoru. Izrečene besede so dojemali kot besede, ki imajo krila in lahko poletijo, zapisane pa so mrtve in negibne (Manguel 2007: 62). V antiki niso ločevali med posameznimi besedami, med velikimi in malimi začetnicami, niso uporabljali ločil ipd., ker je bil zapis namenjen bralcu, večjemu glasnega branja. Prvotna jezika Svetega pisma, aramejščina in hebrejščina, nista razlikovala med branjem in govorjenjem — oboje sta poimenovala z isto besedo, saj za popolno razumevanje svetih besed, ki jih je narekoval bog, niso bile pomembne samo oči, ampak celotno telo. Tudi v samostanskih skriptorijih so delali glasno: »Nihče si ne

more misliti, kakšni naporji so potrebni. Trije prsti pišejo, dvoje oči vidi. En jezik govori, gara pa vse telo« (Manguel 2007: 68).

V starem veku je bilo povsem logično, da so zapisane besede prebrali na glas. Za Avgušтина in Cicerona je bilo branje ustna veščina — pri Ciceronu v obliki govorništva, pri Avguštinu pridigarstva (Manguel 2007: 64). Prvega tihega bralca je opisal Avguštin. To je bil njegov prijatelj in milanski mestni škof Ambrozij. Po njegovem mnenju se je vedel nenavadno: »Kadar je bral, so mu le oči pobirale vrstice, glas in jezik pa sta mirovala« (Sutherland v Zupan Sosič 2014: 51). Tiho branje je na Zahodu v navado prišlo šele v desetem stoletju. Izidor Seviljski je sredi sedmega stoletja naznanil, da mu je tiho branje dovolj domače, da ga je lahko označil za nenapornega. V *Etimologijah* je zapisal, da »Črke imajo tolikšno moč, da nam brez glasu govorijo besede odsotnih« (Seviljski v Manguel 2007: 67). Vendar je tiho branje na začetku vzbujalo dvome. Z njim naj bi se dopuščalo sanjarjenje, lenoba pa tudi subjektivna razlaga besedila, ki je strašila predvsem krščanske teologe.

Danes prevladuje tiho branje, glasno je rezervirano zgolj za posebne priložnosti javnega branja; javne recitale, govore, prebiranje literature na slavnostnih dogodkih. »Ker glasno branje računa na posebne (literarne) učinke občinstva, teži k profesionalizaciji in približevanju branja dramskemu dogodku, hkrati pa je zaradi svojih učinkov zelo pomembna sestavina literarnega branja« (Zupan Sosič 2014: 51).

2.3.4 Razlika med branjem in poslušanjem

Leopoldina Plut-Pregelj navaja, da imata branje in poslušanje stično točko v jeziku, torej v sistemu simbolov in v strukturi, ki jo človek dekodira in vključuje v svojo kognitivno strukturo (Plut-Pregelj 1990: 28). Pri obeh dejavnostih je človek miselno dejaven, sporočilo skuša razumeti, zapomniti in ovrednotiti. Razlike pa najde v mediju sporočanja in v načinu sprejemanja sporočila. Prva razlika je prisotna že na sami fiziološki ravni videnja in slišanja, druga pa na ravni človekovih mentalnih in voljnih procesov, torej med branjem in poslušanjem. Brown trdi: »Če je branje videnje, prepoznavanje in interpretiranje pisanih simbolov, potem je poslušanje slišanje in interpretiranje govorjenih simbolov« (Brown v Plut-Pregelj 1990: 29).

Tabela 1: Lastnosti fizioloških procesov poslušanja in branja

Lastnosti	Poslušanje	Branje
hitrost	poslušalec se prilagaja	bralec jo določa
fokus	določen, enosmeren	rahlo določen, večsmeren
povratna informacija	direktna z vprašanji	indirektna, ponovno branje
čustva	običajno močno interaktivna	običajno slabo reaktivna
trajnost	omejena	neomejena
osebni kontakt	enostaven do sestavljen	odsoten
predmetni kontekst	direkten, tridimenzionalen, kompleksen	odsoten, indirekten, slikoven, enodimenzionalen
simbolni kontekst	zaporeden, simboli so enostavni	hkratni simboli so sestavljeni
čas	časovni pritisk je močan, poslušalec se ne more poljubno vračati na slišane vsebine	časovni pritisk je minimalen, bralec se lahko poljubno vrača na prebrano besedilo

Vir: Plut-Pregelj 1990: 29.

Nekatere lastnosti fizioloških procesov poslušanja, kot jih je opisala Plut-Pregelj, se pri zvočni knjigi razlikujejo in se bližajo lastnostim branja: to so povratna informacija, ki je indirektna in je potrebno ponovno poslušanje, trajnost posnetka je neomejena, osebni kontakt je odsoten, hkratni simboli so sestavljeni (ne enostavni) in časovni pritisk je minimalen, saj se poslušalec lahko poljubno vrača na poslušano besedilo. Fokus je večsmeren tudi pri poslušanju zvočne knjige in predmetni kontekst je odsoten, indirekten, zvokovni. S tem ugotavljam, da se poslušanje zvočnih knjig bolj približuje dejavnosti branja kot poslušanja. Za zdaj ne moremo trditi, kakšna je razlika v čustvih med poslušanjem zvočne knjige in branjem, vemo le, da ta niso interaktivna. Več o tem bom ugotavljala v empiričnem delu svoje raziskave.

Drugi znanstveniki, recimo Stricht, pa zavračajo razlikovanje med poslušanjem in branjem in trdijo, da gre za eno samo razumevanje jezika in da bi težko govorili o samostojnem faktorju poslušanja (Plut-Pregelj 1990: 30).

2.3.5 Fiziološka podlaga razlike med procesoma branja in poslušanja

Razlika v recepciji literature glede na način njenega sprejema se kaže že v možganih, ki je najpomembnejši organ za naše jezikovno zaznavanje. Možgani so razdeljeni na levo in desno hemisfero, kjer desna hemisfera skrbi za sintetično mišljenje, vizualno predstavljanje, smisel za barve, kreativnost in ritem, leva polovica pa za analitično mišljenje, besedno komuniciranje, branje, pisanje in računanje. Čeprav je na jezikovnem področju bolj pomembna uporaba leve hemisfere, se v zadnjem času pojavljajo ugotovitve, da je za razumevanje jezika potrebna tudi aktivacija desne sfere. Predvsem je potrebna za:

- zaznavanje intonacije in časovnih parametrov govora, ki pomaga pri razumevanju pomena povedanega;
- zaznavanje melodičnosti govora;
- razumevanje rdeče niti zgodbe;
- razumevanje bistva zgodbe, njene teme ali moralne note;
- metaforično uporabo jezika (Zdovc v Jauševac 2013: 8).

Na levi hemisferi, ki je najbolj pomembna za jezikovno produkcijo in sprejemanje, sta prisotna Wernickejevo in Brocovo področje. Slednje je področje za fonološko procesiranje, produkcijo jezika in semantiko jezika, prav tako igra pomembno vlogo pri verbalnem spominu.

2.3.5.1 Wernickejevo področje

V zgornjem zadnjem delu sečnega režnja v možganih je prisotno Wernickejevo področje, center za slušno razumevanje jezika, ki se med poslušanjem nujno aktivira. Za razumevanje govora je poleg Wernickejevega področja potrebno aktiviranje tudi drugih delov možganske skorje. Najbolj pomembna je aktivacija spominskih področij v sečnem režnju in tudi tiste nevronske mreže, ki zajemajo zatilni in temenski reženj.⁴

⁴ Vir: <<http://www.sinapsa.org/eSinapsa/clanki/110/Govor%20v%20omre%C5%BEju%20mo%C5%BEGanov>>. (Dostop 15. 5. 2016.)

Wernickejevo področje delimo na tri regije:

- 1. regija: aktivira se ob odzivu na izrečene besede (lastne ali sogovorca) in ob ostalih zvokih iz okolja;
- 2. regija: aktivira se ob izrečenih besedah drugih in tudi, ko oseba sama iz spomina prikliče določeno besedo;
- 3. regija: se bolj aktivira ob produkciji govora kot ob sprejemanju (Zdovc v Jauševac 2013: 9).

2.3.5.2 Možganski procesi ob branju

Med sistemi, ki so povezani s sluhom, vidno percepcijo in branjem obstajajo nekatere razlike. Vidna percepcija in sluh sta zgodovinsko in naravno določena, saj sta oba produkta dolgega evolucijskega procesa. Obe funkciji sta naravni z lastnim, notranjim in določenim nevrobiološkim sistemom, ki so se sprožili ob rojstvu (Armstrong 2015: 43). Branje pa se bolj povezuje z umetnostjo in glasbo, saj se ob branju odvijajo grafični in fonetični procesi, ki so enako odvisni od vidne percepcije in sluha. Recepcija branega besedila naj bi bila veliko bolj zapleten proces od poslušanja. Branje je v zgodovini človeške vrste relativno nov pojav, ki se je zgradil na podlagi prejšnjih že obstoječih nevroloških sistemov. Na področjih možganske skorje, ki so bila prvotno namenjena nekim drugim funkcijam, so se začele dogajati spremembe njenih namenov v korist možnosti branja. Najverjetneje so ljudje začeli brati pred približno šestimi tisočletji. Razumemo ga kot dešifriranje kodiranih, dogovorjenih označb, ki povezujejo zvok in pomen (Armstrong 2015: 45) in da bi iz njih tvorili pomene, morajo možgani fonetično in grafično povezane enote (foneme in grafeme) prevesti v formalne strukture (morfeme) z določenim pomenom. Ta sprememba se zgodi v tistem delu možganov, ki je namenjen prepoznavi vidnih form, imenovan VWFA (visul word form area) oz. področje vidnega oblikovanja besed, ki se nahaja v spodnjem delu leve hemisfere. Znanstveniki so ga poimenovali kot možganski poštni nabiralnik. To področje se aktivira vsakič, ko človek vizualno prepozna besedo. Poleg vizualne percepcije sta za prepoznavanje grafičnih znakov pomembni tudi področji, povezani z govorom in poslušanjem, ter področja, povezana s semantiko pomena. »Vidna prepoznavna grafičnih besednih vzorcev je odvisna od zveze med zapisanimi znaki in fonemi, določenimi jezikovnimi enotami zvoka, ter od pomenskih enot, s katerimi so jezikovni glasovi povezani v to, čemur Saussure pravi dvojnost znaka« (Armstrong 2015: 50—51).

Nekateri drugi znanstveniki poudarjajo, da je branje bolj zapleten proces, ki se ne dogaja samo na enem delu možganske skorje, ampak vključuje različne procese vidnih in slušnih zaznavanj, ki se procesirajo na različne dele možganov. Vsekakor je branje tako zapleten proces, da ga znanstveniki še danes niso popolnoma razložili.

2.4 Zvočna knjiga

Zvočna knjiga je posnetek glasno branega literarnega besedila, ki ga prebere izkušen govorec — največkrat profesionalni bralec ali igralec. Bibliotekarski terminološki slovar predlaga več sopomenk: zvočna knjiga, govoreča knjiga ali zvočnica. Vsa poimenovanja razume kot zvočni zapis besedila knjige. Zvočna knjiga je postala sodobna oblika ustnega izročila, saj je človeški glas najbolj naravna oblika komunikacije.

Zvočna knjiga lahko zajema nespremenjena, v celoti prebrana nes krajšana literarna besedila ali pa skrajšana besedila, prilagojena formatu in željeni dolžini zvočnega posnetka. Tradicionalne zvočne knjige vsebujejo zgolj samostojni glas pripovedovalca oz. bralca, ki lahko pri različnih vlogah spreminja svoj glas ali pa tudi ne. Če so posnetku dodani še različni zvoki, toni ali glasba, ne gre več za čisto zvočno knjigo, ampak se ta približuje radijski igri. V večini primerov celotno zvočno knjigo bere ena oseba. Če jo bere več bralcev oz. da ima vsak od njih določeno vlogo, hkrati pa so ji dodani tudi različni zvoki, toni, šumi ali glasba, govorimo o *zvočni drami* (audio drama), ki je nastala kot novo poimenovanje radijske igre.

Zvočne knjige se snemajo v snemalnih studiih, kjer je poleg bralca prisoten še zvokovni tehnik, ki skrbi za pravilno montažo posnetkov. Danes lahko dostopamo do zvočnih knjig deloma na LP ploščah in magnetnih trakovih, pogostejši so zapisi na kasetah in zgoščenkah, prevladujejo pa digitalni zapisi, ki jih lahko shranimo na svojo pametno napravo ali računalnik. Te najdemo v obliki MP3 (.mp3), MP4 (.mp4), Windows Media Audio (.wma) in Advanced Audio Coding (.aac) in v različnih formatih, ki so že predhodno naloženi na določeno digitalno opremo in so oblikovani posebej zanje.

2.4.1 Zvočne knjige in radijska igra

Velikokrat se zvočna knjiga in radijska igra enačita, a je kljub nekaterim podobnostim treba vedeti, da se zvočna knjiga ni razvila iz radijske igre ali obratno, ampak da je tudi njun razvoj (kot tudi današnje stanje) potekal vzporedno. Radijska igra je zvočni knjigi podobna v tem, da je prav tako zvrst, namenjena poslušanju. Gre za samostojno umetniško zvrst, ki hkrati poimenuje dve pojavnosti — literarno besedilo, zapisano z namenom radijskega izvajanja, in njegovo radijsko izvedbo. Matjaž Kmecl (1995: 274—278) jo razume kot obliko dramskega besedila, ki je prilagojena radijskemu mediju, torej slušnemu sprejemanju. Od drugih dramskih zvrsti se razlikuje po svoji nevizualnosti, zato jo oddaljuje od uprizoritve in jo bliža branju. Druga definicija trdi, da je »radijska igra /.../ umetniška zvrst, ki temelji na literaturi, govorjeni besedi in oplemeniteni zvočni obdelavi« (Jan v Šubic 2011: 47). Radijska igra si je blizu s t. i. bralno dramo, ki je namenjena zgolj branju, ne odrski uprizoritvi.

Novo poimenovanje radijske igre, *zvočna drama*, se odmika od besede »radijsko« v terminu, saj zvočni posnetek te oblike ni več napisan izključno za radijski medij, ampak se lahko uporablja v vseh zvokovnih oz. avdio zvrsteh. »Dandanes je ravno odkrivanje novih medijskih kanalov tisto, kar širi meje umetnostne forme – performansi zvočne umetnosti, računalniško vodene zvočne igre na internetu, zvočne drame na zgoščenkah itd., ki presegajo uveljavljeno poimenovanje radijske igre. Radio kot medij ni več neločljivo povezan z obstojem radijske igre« (Huwiler 2010: 137).⁵

Poleg tega da sta obe zvrsti namenjeni poslušanju, obstaja med radijsko igro in zvočno knjigo še nekaj podobnosti. Pri obeh gre za govorno interpretacijo literarnega besedila, ki ga poslušalec sprejema preko medija; radijsko igro večinoma preko radijskega sprejemnika (v zadnjih letih zaradi digitalnih medijev tudi to ni več absolutni pogoj), zvočno knjigo pa preko plošč, zgoščenk, kaset ali digitalnih predvajalnikov zvoka. Pri obeh zvrsteh gre za poslušalčevo pasivno dejavnost, saj se poslušalec na poslušanje ne more aktivno odzvati, neposreden odziv sploh ni mogoč.

Komunikacija je torej v obeh primerih enosmerna. Njuna skupna lastnost je tudi ta, da sta

⁵»Nowadays, it is especially the exploring of the new media channels that pushes the boundaries of the art form: performances of audio art, computer-based audio plays via Internet, audio drama on CDs, and so forth, challenge the original form of radio drama. The media channel of radio is indeed not an intrinsic feature of the audio drama per se anymore« (Huwiler 2010: 137).

(večinoma) obe narejeni v zvočnih studiih s profesionalno programsko opremo, usposobljenimi govorniki in zvokovnimi tehnikami.

Precej več kot podobnosti je med obema zvrstema razlik. Kljub temu da gre pri obeh za govorno interpretacijo literarnega besedila, se razlikujeta glede na zvrst uporabljenega besedila — radijska igra je samosvoja, avtonomna umetniška zvrst, ki je bila napisana z namenom glasnega izvajanja. Zvočna knjiga pa uporablja različne zvrsti (romani, novele, kratke zgodbe ...), ki prvotno (večinoma) niso bili namenjeni glasni izvedbi. Zvočna knjiga torej nima samosvoje literarne zvrsti, ampak uporablja že uveljavljene, ki jih transformira v zvočno obliko. Danes že nastajajo dela, ki so ustvarjena izključno za obliko zvočne knjige. Zvrsti se ločita tudi glede na namen; radijska igra je bila napisana z namenom radijske izvedbe, besedila, ki so uporabljena pri zvočni knjigi pa ne. Pri radijski igri sodeluje več glasov, kjer ima vsak izmed igralcev večinoma po eno vlogo radijske igre. V njih nastopajo profesionalni igralci, ki se v svoje vloge vživljajo. Pri zvočni knjigi celotno besedilo prebere en govorec, četudi v delu poteka dialoškost med več literarnimi osebami. »Pri interpretaciji proze igralec govori več oseb, vodi dialog med njimi, vendar ne sme igrati vlog, saj bi to pomenilo prehod v igro« (Podbevšek 2006: 53). Besedilo lahko bere profesionalni igralec ali izkušen, govorno izurjen govorec (napovedovalec, učitelj ...) in se v literarne junake ne vživlja, lahko jih bere zgolj bolj intenzivno doživeto. Pri radijski igri je prisotna »oplemenitena zvočna obdelava« (Jan v Podbevšek 2006: 47), torej so govoru oseb dodani šumi, zvoki, glasba, čemur sledi, da je tudi tehnična obdelava radijske igre težja kot obdelava zvočne knjige. Pri zvočni knjigi ni nobenega od naštetih elementov, ampak je prisoten zgolj človeški glas.

2.4.2 Zvočna knjiga kot interpretativno branje pripovedi

Katarina Podbevšek je v svojem delu *Govorna interpretacija literarni besedil v pedagoški in umetniški praksi* raziskovala podobnosti in razlike med šolsko govorno interpretacijo literarnih besedil, ki se izvaja med poukom književnosti in jo izvajajo učitelji in učenci, in med umetniško govorno interpretacijo, ki jo izvajajo poklicni igralci na živih prireditvah (recitali, deklamacije, recitacije ...).

Govorna interpretacija je dobessedno govorjenje literarnega besedila, ki se lahko izraža v branju ali govorjenju na pamet (Podbevšek 2006: 20). Jasno se razlikuje od literarne interpretacije. Slednja govori o literarnem besedilu, govorna pa govori samo literarno besedilo. Literarna

interpretacija deluje kot pogoj, predhodni korak govorni, saj brez literarne interpretacije govorna ne bi bila možna. Preko govorne interpretacije se kaže interpretovo razumevanje besedila, njegova sposobnost estetskega doživljanja in kvaliteta rabe govornih sredstev. »Govorna interpretacija je vedno subjektivna« (Podbevšek 2006: 18).

»Umetniška govorna interpretacija literarnega besedila je vrsta govorjene interpretacije, ki jo izvaja igralec kot javni nastop pred neposredno ali posredno prisotnim občinstvom. Igralec zavestno kaže svoje razumevanje in čustveni odnos do besedila ter želi v bralcih vzbuditi estetsko doživetje« (Podbevšek 2006: 36). Razlika z interpretacijo dramskega besedila na gledališkem odru (ali preko radijskega sprejemnika v primeru radijskih iger) je v odsotnosti transformacije, saj se igralec ne preobrazi v literarni lik, ampak ostaja igralec, ki zgolj posreduje literarno besedilo. Ostale tri faze nastajanja govorne interpretacije (analiza, doživljanje in prezentacija) so enake nastanku igralske vloge. Avtorica pod pojmom umetniška beseda razume pet⁶ dejavnosti, zvočno knjigo bi lahko uvrstili pod *interpretativno branje proze*, saj je tudi pri njej značilen zgoraj omenjeni pojav, prav tako so pri njej prisotni vsi ostali elementi nastanka igralske vloge. Tudi Aleš Valič umetniško besedo razume kot interpretacijo poezije in pripovedi, kjer interpret zastopa sebe in avtorja in čeprav lahko hkrati govori več oseb, ima na razpolago samo svoj glas in besede (Podbevšek 2006: 35). Razlika z deklamacijami in recitacijami je v tem, da pri zvočni knjigi nikoli ni prisotno javno nastopanje; če je, se zvočna knjiga spremeni v recitacijo, recitacija pa je lahko sprejeta posredno ali neposredno. Druga razlika je v tem, da pogoj branja zvočne knjige ni profesionalni poklic igralca, prav tako lahko deklamacijo in recitacijo profesionalno izvedejo tudi izkušeni govorniki, ki niso igralci, zato se mi zdi v tem pogledu definicija umetniške besede preozko zastavljena.

Zgodovinsko gledano najde zvočna knjiga temelje v recitacijah in deklamacijah oz. v umetniškem pripovedovanju, kot je kot nadpomenko omenjenima pojavoma v 60. letih 20. stoletja označil Toporišič. Po njegovem mnenju je recitiranje govorno posredovanje umetniškega besedila, ki ga interpret zna skoraj na pamet, medtem ko zna pri deklamiranju besedilo popolnoma na pamet, pri čemer v ta pomen sodi zgolj posredovanje poezije (Podbevšek 2006:

⁶ Interpretativno branje proze, interpretativno govorjenje proze na pamet ali umetniško pripovedovanje, interpretativno branje poezije, interpretativno govorjenje poezije na pamet ali recitacija, interpretativno branje dramskega besedila ali (interpretativno) branje vlog ali koncertna izvedba dramskega besedila.

36—38). Zanimivo je, da se v nobenem primeru ne dotakne pojava umetniškega branja. SSKJ podaja recitacijo kot »umetniško branje, podajanje (pesniškega) teksta« in izhaja iz latinskega pomena besede *recitare*, ki pomeni glasno brati.

Jože Tiran, ki se je veliko ukvarjal z umetniško govorno interpretacijo, je razlikoval med deklamacijo kot izvajanjem pesmi na pamet, recitacijo pa kot branjem umetnostnega besedila, ki je lahko pripovedno ali poetično. Enakega mnenja je tudi Aleš Valič. Škarić glasno branje razlikuje od recitacije, ki jo razume kot »interpretativno govorjenje pesniških, proznih in govorniških besedil, tj. načeloma tujih besedil pred občinstvom« (Podbevšek 2006: 39). Obenem razlikuje več oblik glasnega branja: interpretativno branje, bralno branje, spikersko branje, minimalno interpretativno branje in dobro interpretativno branje. Recitacija se torej po njegovem izvaja na pamet in pred občinstvom. Zanimivo je, da Katarina Podbevšek predlaga opustitev izraza deklamacija, s čimer se strinjam, saj je slednji sčasoma pridobil negativni značaj, hkrati pa predlaga, da se ohrani zgolj pojem recitacija kot »interpretativno govorjenje poezije na pamet« in pojem umetniško pripovedovanje kot »interpretativno govorjenje proze na pamet«. S tem želi tudi razlikovati med pojmom recitacija in interpretativno branje proze, kar večinoma razume kot enkratno branje literature v živo na kulturnih dogodkih, ne pa toliko kot večkratno poslušanje brane literature. Z razlikovanjem med omenjenima pojmom se strinjam in razumem interpretativno branje pripovedi dejavnost zvočne knjige.

2.4.3 Zgodovina zvočnih knjig

Zgodovinski uvod o nastanku zvočnih knjig večinoma povzemam iz knjige *Audiobooks, Literature and Sound Studies*, ki jo je uredil Matthew Robery. Ker knjiga še ni prevedena v slovenski jezik, so citati iz nje zapisani v neuradnem slovenskem prevodu, pod opombami pa se nahajajo uradni angleški citati.

Nastanek in razvoj zvočnih knjig je nujno povezan z nastankom in razvojem zvočne tehnologije. Njen izvor sega v leto 1877, ko je Thomas Edison izumil fonograf, prvo napravo, ki je lahko reproducirala človeške zvoke. Prvotni fonograf je zvok zapisoval na valj s folijo, zato so posnetki lahko trajali le nekaj sekund. A njegov izumitelj je imel dolgoročne načrte in si je zamislil nadaljnje novosti, ki bi jih povzročil fonograf; učenje pravilne izgovorjave, reprodukcija glasbe, snemanje pogovorov in zadnjih besed umirajočih oseb itd., med drugim pa je izpostavil tudi »fonografske knjige« (phonographic books), ki bi lahko pomagale brati slepim ljudem, kar

pomeni, da je bila ideja zvočnih knjig prisotna že v samem nastanku zvočne tehnologije. Prve besede, posnete na fonograf, je izrekel Thomas Edison, ki je recitiral ameriško tradicionalno pesem za otroke iz 19. stoletja z naslovom *Mary Had a Little Lamb*. Že naslednje leto, leta 1878, so na Royal Institution Velike Britanije na fonograf posneli angleško otroško pesem *Hey Diddle Diddle* in verz pesmi Alfreda Lorda Tennysona.

Z izboljšavami izvirnega fonografa, ko je valj s folijo nadomestil voščeni valj, so se posnetki podaljšali do dolžine štirih minut, s čimer so se že približevali izvorni ideji posnete literature, saj so na fonografske valje večinoma snemali povzetke daljših literarnih besedil. Navdušenost nad novim izumom je izrazil tudi Mark Twain, ki je Edisonu poslal nujen telegram, da želi napravo čim prej videti v živo. Ker je trpel zaradi revmatizma, si je želel svoje novo delo *The American Claimant* posneti na fonograf, saj mu s tem ne bi bilo potrebno zaposliti zapisovalca. A pisatelj je izračunal, da bi mu to vzelo preveč časa in ko je posnel dva ducata valjev, je projekt opustil.⁷

A snemanje daljšega literarnega besedila na izvirne fonografske valje in še kasneje, ko je valje zamenjala plošča in se je dolžina posnetka podaljšala na dvanajst minut, ni bilo izvedljivo, saj so bili zvokovni nosilci pretežki, preštevilni, lomljivi in predvsem zelo dragi. Okoli leta 1887 je Emile Berliner izumil prvotno gramofonsko ploščo skupaj z napravo, ki je omogočala njeno uporabo in jo poimenoval gramofon, a je bila njihova uporaba omejena zgolj na ljubiteljsko. Kasneje je Thomas B. Lambert izumil ploščo, narejeno iz celuloida, ki je bila iz bolj trpežnega materiala in se ni obrabila tako hitro kot voščeni valji, in vsi ti izumi so posredno vplivali tudi na razvoj zvočnih knjig.

Do večje spremembe je prišlo šele okoli leta 1930, ko so bile plošče razvite do te mere, da so se nanje lahko zapisovali posnetki do dolžine dvajsetih minut. V tem času so v Veliki Britaniji in ZDA nastali prvi primeri posnetkov neskrajšane literature, ki jih je spodbudila vrnitev vojakov domov iz prve svetovne vojne, saj jih je veliko trpelo zaradi okvar vida, vojni veterani pa niso znali brati Braillove pisave. Zato so prve zvočne knjige začeli snemati v Ameriki leta 1921, ko sta nastali American Foundation for the Blind in Library of Congress Books for the Adult Blind Project. AFB je leta 1932 začela s projektoma Talking Book in Talking Book Machines, ki je omogočal izobraževanje tudi tistim slepim ljudem, ki niso bili vešči Braillove pisave. Izumili so ploščo, ki je bila lahko dostopna za povprečnega človeka in dovolj kakovostna, da je lahko

⁷ Vir: <<http://edison.rutgers.edu/twain.htm>>. (Dostop 17. 5. 2016.)

zdržala številna ponavljanja — 12-palična 1/3 rpm plošča, narejena iz sintetičnega materiala vinylite. Ker je imela več brazd kot prejšnje plošče, se je lahko vrtela na nižji hitrosti in je zato zapisovala večjo količino materiala. Za uporabo teh plošč so izumili tudi dve vrsti naprav — prva je delovala na električni pogon in je stala 30 dolarjev, druga pa je imela pogon na vzmet in je stala 20 dolarjev.⁸ Prvi posnetki leta 1934 so zajemali Poevo pesem Krokavice in poglavje dela Midstream Helen Keller, kasneje pa še odlomke Svetega pisma, Deklaracijo o neodvisnosti ZDA, Shakespearove sonete in igre itd.

V naslednjih letih je v Ameriki nastalo še več organizacij, ki so sledile zgledu AFB in so ustanovljale knjižnice za slepe in slabovidne:

- American Printing House for Blind je prvo zvočno knjigo posnela leta 1936, in sicer *Guliverjeva potovanja* Jonathana Swifta,
- The Works Progress Administration, ki se je najprej ukvarjala z izdelavo in popravilom naprav za zvočne knjige, kasneje pa je prva začela s pomembno tržno nišo pri zvočnih knjigah; v svoje vrste je povabila slavne govorce in avtorje knjig, ki so posneli lastna literarna dela, kot so W. Somerset Maugham: *Of Human Bondage*, Eleanor Roosevelt: *This Is My Story* in drugi. Tradiciji slavnih bralcev sledijo še danes in na njihovi spletni strani lahko najdemo 56 slavnih ljudi, ki so ustvarili zvočne knjige,
- Recording for The Blind & Dyslexic, kasneje preimenovano v Learning Ally, je leta 1945 ustanovila Anne T. Macdonald za slepe veterane po prvi svetovni vojni. Ker je bila tudi sama članica društva New York Public Library's Women's Auxiliary, so vse članice preuredile podstrešje svoje hiše v snemalni studio in začele s snemanjem zvočnih knjig na plošče za soundsciber, ki so na eno stran lahko posnale 12 minut materiala.⁹

Vzporedno z Ameriko so se v Veliki Britaniji s pojavom zvočnih knjig začeli ukvarjati okoli leta 1920 v sklopu Royal National Institute for the Blind, kjer so leta 1935 kot prvi posneli deli Agathe Christie *Umor Rogerja Ackroyda* in Josepha Conrada *Tajfun* na vinilno ploščo, ki je lahko predvajala posnetke, dolge 25 minut na eni strani plošče. V naslednjih letih so posneli tudi nekaj pesmi gospelov, Shakespearove igre, ter dela Johna Buchna, Thomasa Hardyja, Elizabeth Gaskell ...

⁸ Vir: <<http://www.afb.org/default.aspx>>. (Dostop 17. 5. 2016.)

⁹ Vir: <<https://www.learningally.org/AboutUs/WhoWeAre.aspx>>. (Dostop 23. 5. 2016.)

Že od začetka 20. stoletja se je v Veliki Britaniji uveljavljala vzporedna oblika zvočnih knjig, in sicer branje klasične literature na radiu, kar je imelo izobraževalni in zabavljaki namen. To dejanje je občinstvo navajalo in učilo kasnejšega sprejemanja zvočnih knjig, saj so morali biti pozorni na način govora, jezik, besedne igre, zvočne efekte itd. Prvi posnetki so zajemali odlomke Shakespearjevih dram, ki so jih prvič prebrali leta 1923, v naslednjem letu so v prirejeno obliko, namenjeno posebej za radio, adaptirali tudi dela Charlesa Kingsleya *Westward Ho!* In Josepha Conrada *Lord Jim*; novela *Christmas Carol* pa je na radijskih valovih BBC-ja slišana skoraj vsako leto od njene premiere leta 1925. Od leta 1936 so brani odlomki klasične literature zasedli redni termin radijskega sporeda.

Priredbe literarnih besedil v radiu prijazno obliko so bile manj pogoste v Združenih državah Amerike, vseeno pa tudi tam od 1930 do 1940 sledimo razvoju tovrstnih oblik oddaj. Med najbolj znane avtorje sodi Orson Welles, ki je 30. oktobra 1936 predvajal igro *Vojno svetov* in s tem v svetu povzročil evforijo, saj so poslušalci preslišali uvod, kjer je bilo izpostavljeno, da gre za igro, in resnično mislili, da so Zemljo zajeli vesoljci.¹⁰

Columbia Records je leta 1948 povzročila tehnološki preskok, ko je izumila LP plošče, ki so bile manjše dimenzije, a so nase lahko zapisale večjo količino materiala, do 30 minut posnetka. Cedmon Records je bila prva založba, ki je v zvočnih knjigah videla komercialni potencial in je tako postala prva, ki je zvočne knjige prodajala. Leta 1952 so na prvo stran plošče posneli pesmi Dylana Thomasa, ker pa jim je ostala druga stran prazna, so se odločili, da nanjo posnamejo pravkar izdano kratko zgodbo *A Child's Christmas in Wales*. Zgodba je zato postala ena najbolj popularnih zgodb 20. stoletja. Pri Cadmon Records so svoja dela posneli tudi W. H. Auden, T. S. Eliot, Robert Frost, Ernest Hemingway in mnogi drugi. Založba je prva na svetu dokazala, da so zvočne knjige primerne (in priljubljene) tudi pri ljudeh, ki nimajo težav z vidom.

Čeprav so bile zvočne knjige priljubljene že v času LP-jev, so svojo priljubljenost nadgradile v času magnetnih trakov od leta 1949 dalje in še kasneje ob nastanku kaset v 70. letih. Prvo kaseto je javnosti predstavilo podjetje Philips leta 1963. Leta 1973 je Duvall Hecht ugotovil, da je veliko število Američanov t. i. dnevnih migrantov in veliko časa preživijo v avtomobilu, zato je prišel na idejo, da bi svoj čas lahko koristno porabili za poslušanje zvočnih knjig. Ustanovil je podjetje

¹⁰ Vir: <<http://www.mercurytheatre.info/>>. (Dostop 23. 5. 2016.)

Books on Tape. Podjetje še danes velja za eno največjih, ki izdaja zvočne knjige.¹¹ Ko so kasete poenostavile poslušanje, so si ljudje posnetke lahko vrteli tudi v avtomobilih ali preko walkmana, ki je na tržišče prišel leta 1979. Poučni posnetki so bili celo prvi posnetki na kasetah, šele kasneje jim je sledil zapis glasbe. Knjige so se začele snemati za širšo publiko, njihovo priljubljenost pa so spodbudili tudi tako, da so dela brali slavni igralci. Še večjo priljubljenost so dosegle, ko so postale dostopne v knjižnicah, knjigarnah ali ko so se lahko izposojale po pošti.

Uporaba kaset se je začela zmanjševati ob iznajdbi zgoščenke v 80. letih, a priljubljenost zvočnih knjig je še vedno strmo naraščala. Založba Brilliance je iznašla novo tehnologijo, kjer je lahko neskrajšana literarna besedila posnela na še enkrat krajši trak. Leta 1985 je Publishers Weekly izdala seznam enaindvajsetih založnikov zvočnih knjig. Kasete z naslovom *Iacocca* je bila tistega leta prodana v kar 50.000 izvodih (Blake 2014: 206).

Pomembno leto je bilo leto 1986, ko je nastala prva neprofitna organizacija Audio Publishers Assosiation, kjer so se združili založniki zvočnih knjig z namenom promoviranja njihovega dela in pomembnosti govorjene besede in leta 1994 so termin »audiobook« uvedli kot uradni naziv te oblike literature. V zvočne oblike so začeli prevajati tudi dela s krščansko tematiko in jih začeli prodajati v verskih trgovinah, knjižnice pa so zabeležile, da je bilo kar 20 % vseh izposojenih knjig, zvočnih (Blake 2014: 207).

Leta 1987 je Publishers Weekly v svoji reviji začela objavljati redno rubriko, ki je pokrivala področje zvočnih knjig, do konca leta so zvočne knjige proizvedle že 200 milijonski trg in so se prodajale v 75 % vseh knjigarn v ZDA (Blake 2014: 206). 1992. leta so začeli izdajati revijo, ki je pokrivala zgolj področje zvočnih knjig, *Audiofile Magazine*, do leta 1996 pa je njihova priljubljenost že tako narasla, da so začeli s podeljevanjem Audie Awards, ki je v zvočnem svetu podobna Oskarjem v filmskem. Naslednje leto je Audible na trg poslala prvi digitalni predvajalnik zvoka. Med leti 2003 in 2004 so večino kaset zamenjale zgoščenke, velik premik je naredilo tudi podjetje Audible, ki se je povezalo z Applom in so tako zvočne knjige postale dostopne na iTunesih. Po letu 2008 je priljubljenost kaset in zgoščenk ugašala, vedno bolj so jih nadomeščali digitalni formati.

¹¹ Vir: <http://digitalcommons.csumb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1559&context=caps_thes>. (Dostop 23. 5. 2016.)

Z razvojem nove tehnologije, kot so prenosni predvajalniki zgoščenk, nosilci zvoka MP3 in MP4, se je vzporedno s hitrim razvojem interneta priljubljenost in lahka dostopnost zvočnih knjig še povečala. Če je Tolstojeva *Vojna in mir* včasih zasegla 119 plošč, 45 kaset in 50 zgoščenk, je sedaj shranjena na računalniškem disku (Rubery 2011: 8—9). Poslušalci zvočnih knjig niso več omejeni s fizičnimi nosilci zvoka, ampak jim digitalni format knjige omogoča popolno svobodo poslušanja. Prva spletna stran, ki je omogočala shranjevanje zvočnih knjig, je bila audible.com, ustanovljena leta 1998. Razvoj pametnih naprav pa je dostopnost zvočnih knjig še povečal.

Leta 2014 se je odprl The Deyan Institute of Vocal Artistry and Technology (DIVA), prva šola, ki v svojih programih uči umetnost ustvarjanja zvočnih knjig in tudi njihovo tehnološko produkcijo.

2.4.4 Zvočne knjige po svetu

Čeprav so zvočne knjige na trgu prisotne že več kot 90 let, je njihova prepoznavnost in priljubljenost začela naraščati od leta 2002, ko so v digitalnem formatu postale dostopne na internetu. Pred tem je bila za njihovo slabšo prepoznavnost v primerjavi z e-knjigo kriva predvsem njihova cena, saj so zvočne knjige snemali na fizične materialne zvokovne nosilce, kar je posledično zvišalo stroške nastanka končnega izdelka. Ko so zvočne knjige postale dostopne na internetu in so tako večinoma opustile snemanje na kasete in zgoščenke, se je njihova cena bistveno znižala, s čimer so postale bolj dostopne uporabnikom, na kar nakazuje tudi podatek, da je leta 2014 kar 73 % vseh poslušalcev zvočnih knjig svoj digitalni posnetek naložilo z interneta.¹²

Z nastankom pametnih naprav je dostopnost zvočnih posnetkov postala bližja kot kadarkoli prej. Prav zaradi enostavnosti uporabe se njihova priljubljenost večja iz dneva v dan. Čeprav z 48 milijoni prenesenih enot v letu 2014 še vedno močno zaostajajo za e-knjigami (510 milijonov prenesenih enot),¹³ je vseeno leta 2015 zvočno knjigo poslušalo 89 milijonov odraslih in najstnikov,¹⁴ leto prej pa 55 milijonov ljudi.¹⁵

¹² Vir: <<https://www.audiopub.org/>>. (Dostop 24. 5. 2016.)

¹³ Vir: <<http://www.publishers.org/news/us-publishing-industry%E2%80%99s-annual-survey-reveals-28-billion-revenue-2014>>. (Dostop 24. 5. 2016.) Podatek velja le za Združene države Amerike.

¹⁴ Vir: <<http://www.bookexpoamerica.com/en/Home/>>. (Dostop 24. 5. 2016.)

¹⁵ Vir: <<https://www.audiopub.org/uploads/images/backgrounds/APA-FACT-SHEET.pdf>>. (Dostop 24. 5. 2016.)

Podjetje StatShot, ki vsako leto z zbiranjem podatkom njihove prodaje ocenjuje, kakšna je skupna vrednost vseh aktivnih založniških hiš, ki jih je v ZDA 1800, je ugotovil, da je bolj popularna naročnina na zvočne knjige kot na e-knjige, saj je med dvajsetimi založniki, ki omogočajo izposoj obeh formatov knjig, zvočna knjiga leta 2014 dosegla 3,88 milijonov izposojenih enot, e-knjiga pa 2,47 milijonov.¹⁶

Vsakoletna raziskava Audio Publishers Association o številu izdanih zvočnih knjig in njihovi prodaji je leta 2016 objavila podatke o številu izdanih zvočnih knjig v zadnjih petih letih,¹⁷ kjer se jasno kaže njihova vsakoletna rast:

Tabela 2: Število objavljenih zvočnih knjig v letih 2011—2015

Leto	Število objavljenih zvočnih knjig
2015	35 574
2014	25 944
2013	24 305
2012	16 309
2011	7 237

Vir: Audiopub.¹⁸

Raziskava z leta 2015 pa je podala še nekaj drugih ugotovitev glede uporabe zvočnih knjig. Najbolj pogosto uporabniki poslušajo zvočne knjige med vožnjo z avtomobilom oz. drugim prevoznim sredstvom, kar 61 % vprašanih pa se jih poslužuje tudi doma v svojem prostem času med počitkom. Tretjina vseh poslušalcev zvočnih knjig je starih med 25 in 34 let, saj je tudi največ, kar 90,4 % vseh prodanih zvočnih knjig namenjenih odraslim. Več kot 77 % vseh zvočnih knjig ima fiksijsko tematiko in 91 % vseh prodanih knjig je neskrajšanih. 66 % vprašanih jih je pri nakupu knjige prepričala njena vsebina, pri čemer jih je največ izbralo posamezno knjigo po predhodnem priporočilu prijatelja ali družinskega člana.¹⁹

¹⁶ Vir: <<http://www.publishers.org/news/us-publishing-industry%E2%80%99s-annual-survey-reveals-28-billion-revenue-2014>>. (Dostop 13. 6. 2016.)

¹⁷ Vir: <<https://www.audiopub.org/uploads/pdf/2016-Sales-Survey-Release.pdf>>. (Dostop 13. 6. 2016.)

¹⁸ Vir: <<https://www.audiopub.org/uploads/pdf/2016-Sales-Survey-Release.pdf>>. (Dostop 13. 6. 2016.)

¹⁹ Vir: <<https://www.audiopub.org/uploads/pdf/2016-Sales-Survey-Release.pdf>>. (Dostop 13. 6. 2016.)

V prvih treh četrtinah leta 2015 se je v ZDA število dolgpotegov glede na enako obdobje prejšnjega leta zvišalo za 37,7 %. Največ prodanih zvočnih knjig je bilo v prvih osmih mesecih leta 2015 in je bila avgusta 2015 za 43,3 % višja kot avgusta prejšnjega leta.²⁰

Zvočne knjige so brezplačno dostopne v knjižnicah ali na brezplačnih spletnih portalih, večina pa je dostopna na plačljivih spletnih portalih, kjer vsakemu dolpotegu knjige pripada določen znesek. Publishers Global je naredil seznam dvainpetdesetih založb, ki izdajajo zvočne knjige,²¹ med katerimi je omenjena tudi slovenska založba Sanje, vendar je seznam nepopoln, saj na njem ni nekaterih večji svetovnih založb (Recorded Books, Listening Books, Mises Institute, Infinity Publishing ...). Največ založb obstaja v Združenih državah Amerike, na drugem mestu je Velika Britanija, sledi ji Nemčija.²²

2.4.4.1 Audible.com

Audible je največja internetna spletna stran, namenjena prodaji in produkciji digitalnih zvočnih knjig na svetu, ki obsega preko 150.000 zvočnih knjig.²³ Poleg njih prodaja tudi zvočne oblike radijskih in televizijskih programov, zvočne verzije časopisov in revij, klasične in sodobne radijske igre, govore, intervjuje ipd. Njihova želja je bila približati govorjeno besedo čim večjemu številu ljudi. Nastala je leta 1995, svoj uspeh na trgu pa je začela s predstavitvijo prvega digitalnega prenosnega predvajalnika leta 1997, štiri leta preden je na trg prišel iPod.²⁴ Predvajalnik je imel 4 GB prostora, torej je lahko predvajal okoli 2 uri dolg posnetek. Še večji uspeh si je podjetje zagotovilo leta 2003, ko se je združil s podjetjem Apple in so njihovi posnetki postali dostopni na iTunesih. Zvočni posnetek je bilo takrat treba najprej naložiti na svoj

²⁰ Vir: <<http://www.publishers.org/news/us-publishing-industry%E2%80%99s-annual-survey-reveals-28-billion-revenue-2014>>. (Dostop 13. 6. 2016.)

²¹ Vir: <<http://www.publishersglobal.com>>. (Dostop 16. 6. 2016.)

²² Združene države Amerike: Audible.com, Books on Tape, Blackstone Audio Book, Simon & Schuster, Wisdom Publications, Inc, Rhemalda Publishing, St. Anthony Messenger Press and Servant Books, Recorded Books, Dancing with Bear Publishing, DiskUs Publishing, Publishing Central, Third Coast Publishers LLP, Foreign Media Group USA, Leopard Spot Press, Inc., Elven Press. Velika Britanija: FCM Publishing, CGW Publishing, Access publishing international, Waddysweb, Mirador Publishing, Penrose Publishing, BK Books. Nemčija: Audible GmbH, Verlag Antje Kunstmann, Tessloff Verlag, Audiobuch Verlag OHG, tacheles! / ROOF Music GmbH. Kanada: RJ Parker Publishing, INC, Orion's Gate, Editions Dedicaces LLC, Goélette international. Indija: Reando.com, Kannadhasan Pathippagam, Goa,1556, Coronation Audio. Turčija: Seslekitap, NÜANS Publishing, YDS Publishing. Poljska: Bellona Publishing House, Audioteka. Avstralija: ASJ Publishing. Francija: VOolume.fr. Nizozemska: Uitgeverij Unieboek. Kenija: TellingTales Press. Rusija: The Way to the Sun Publishing House. Kitajska: Zhejiang University Press. Švedska: Change The Universe. Iran: Mahriz Publications. Trinidad in Tobago: Trinity Hills Publishing.

²³ Vir: <http://www.nextadvisor.com/audiobooks/audible_review.php>. (Dostop 16. 6. 2016.)

²⁴ Vir: <<http://about.audible.com>>. (Dostop 16. 6. 2016.)

računalnik, šele nato pa si ga lahko prenesel na prenosni predvajalnik zvoka. Leta 2005 so izumili Audible Air, programsko opremo, ki je omogočala brezžičen prenos datotek na pametne naprave, brez predhodne shranitve na računalnik. Leta 2008 je Amazon kupil Audible in tri leta kasneje so ustanovili Audiobook Creation Exchange, spletno platformo, ki združuje bralce, avtorje in založnike. Platforma je namenjena tistim avtorjem, ki svojih pravic niso prodali Amazonu. Ti lahko sami posnamejo zvočno knjigo ali pa za njih knjigo posnamejo izkušeni bralci ali igralci in jo nato predajo podjetju. Torej lahko sami odločajo o končnem izdelku svoje zvočne knjige. »Na ACX lahko nosilci pravic najamejo producenta v tržno optimiziranem okolju, pogosto pripovedovalca s profesionalnim domačim studiem, ali sklepajo partnerstva s producenti z namenom skupne produkcije avdio knjig brez predhodnih stroškov za nosilca pravic. ACX ne plačuje vnaprej, temveč ponuja izdatne licenčnine, ki rastejo sinhrono s prodajo avdio knjig.«²⁵

S tem se je količina zvočnih knjig na njihovi spletni strani naslednje leto, leta 2012, povečala za kar desetkrat. V naslednjem letu so začeli s projektom A-List Collection, kjer so klasična dela svetovne literature brali hollywoodski igralci. Naslednja tehnološka izboljšava se je zgodila leta 2012, ko so predstavili Whispersync for Voice, programsko opremo, ki združuje e-knjigo in zvočno knjigo. Tako lahko uporabnik najprej bere e-knjigo na Kindlu, nato pa avtomatsko preskoči na zvočno knjigo in nadaljuje poslušanje knjige tam, kjer je prej končal z branjem.²⁶

2.4.4.2 Recorded books

Recorded Books je največja neodvisna založba neskrajšanih zvočnih knjig na svetu in največji ponudnik digitalnih vsebin, ki deluje v Združenih državah Amerike, Veliki Britaniji in Avstraliji. Nastala je leta 1979 kot alternativa radijskim vsebinam. Združuje več kot 25.000²⁷ naslovov zvočnih knjig, ki so jih posneli profesionalni govorci in igralci. Pri založbi imajo preko 250 stalnih govorcev, ki jih za posamezno zvočno knjigo izberejo glede na primernost njihovega glasu in formo literarnega dela. Najprej, še pred njeno objavo, zvočno knjigo pregleda posebna strokovna komisija in preveri pravilnost naglaševanja in izreke vseh besed ter predstavi še

²⁵ »On ACX, rights holders can hire a producer in a market-optimized environment—often a narrator with a professional home studio—or create partnerships with producers in a shared royalty structure to produce audiobooks without upfront costs to the rights holder. ACX pays no advances but offers very generous royalties that escalate as sales increase«. Vir: <<http://about.audible.com/>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

²⁶ Vir: <<http://about.audible.com/>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

²⁷ Vir: <<http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/industry-deals/article/67690-shamrock-advisors-buys-recorded-books.html>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

dodatna priporočila in nasvete. Njihovi izdelki so prisotni v maloprodaji, v knjižnicah in knjigarnah, uporabniki pa jih lahko naročijo tudi preko spleta. One Click Digital je njihova mobilna aplikacija za pametne naprave, ki predstavlja najboljše izdelke zvočnih knjig na trgu in jih povezuje z njihovimi oblikami v e-knjigi.²⁸

2.4.4.3 *Simply Audiobooks*

Simply Audiobooks je podjetje, ki zvočne knjige na zgoščenkah preko poštne storitve pošilja uporabniku na dom. Cena mesečne članarine določa željeno število hkratnega poslušanja knjig na mesec, torej je cena storitve, če želi uporabnik naenkrat imeti doma zgolj eno knjigo, nižja od storitve, če želi imeti hkrati dve ali tri. Število možnih poslušanih knjig na mesec ni omejeno. Uporabnik si na njihovi spletni strani ustvari seznam željenih knjig. Ob povratku zvočne knjige mu dostavijo novo, pri čemer poštnine ne zaračunavajo. V svoji zbirki imajo več kot 50.000 naslovov različnih založnikov.²⁹

Poleg dostopnosti zvočnih knjig v knjižnicah in na plačljivih spletnih portalih, so nekatere dostopne tudi brezplačno. Na internetu najdemo veliko spletnih strani, ki te vrste knjig ponuja brezplačno, največje zbirke pa so narejene na spletnih portalih Loyal Books, Podiobooks, Lit2Go in LibriVox.

2.4.4.4 *LibriVox*

Vodilo spletnega portala LibriVox je: »Z namenom zagotoviti brezplačno dostopnost do vseh javnih knjig v zvočnem format na internetu.«³⁰ Gre za največji spletni portal, kjer knjige berejo prostovoljci in so za dolpoteg na voljo brezplačno. Nastal je leta 2005, trenutno obsega 9791³¹ naslovov v enaindevetdesetih jezikih, med katerimi je tudi slovenščina. V njej je posnetih pet literarnih del: Vodnikova *Ilirija oživljena*, Funtkove *Potujoče misli*, Stritarjevo delo *Slovenija svojemu cesarju*, Gregorčičeva pesnitev *Soči* in Erjavčeve *Živali popotnice*. Največkrat sneta

²⁸ Vir: <<http://www.recordedbooks.com/>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

²⁹ Vir: <<http://www.simplyaudiobooks.com/faq/Popular/8>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

³⁰ »To make all books in the public domain available, for free, in audio format on the internet.« Vir: <<https://librivox.org/pages/about-librivox/>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

³¹ Vir: <<https://archive.org/details/librivoxaudio>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

knjiga je Doylova *The Adventures of Sherlock Holmes*, ki so jo uporabniki do konca leta 2015 sneli 2.799.175-krat.³²

Zaradi avtorske zakonodaje se lahko berejo le tiste knjige, ki so v javni lasti, kar se razlikuje od države do države in rezultira v manjšem številu objavljenih knjig kot sicer. Prostovoljci, ki berejo knjige, se morajo strinjati, da njihovi posnetki postanejo javna last, kar pomeni, da jih lahko poslušalci uporabijo v različne namene, lahko jih tudi prodajajo. Ker lahko zvočno knjigo posname vsak, ki ima interes, brez vnapijšnjega znanja in izkušenj iz govorništva, je kvaliteta posnetkov lahko vprašljiva. Prav tako ni obvezno, da en prostovoljec prebere celotno knjigo, ampak stremijo k temu, da bi isto knjigo delček po delček brali različni ljudje iz različnih koncev sveta. Prav zato lahko dvomimo v enako kvaliteto vseh govorcev, s čimer je posledično povezana tudi kvaliteta poslušalčeve pozornosti in recepcije.

2.4.4.5 AudioFile Magazine

Leta 1987 je Publishers Weekly v svoji reviji začela objavljati redno rubriko, ki je pokrivala področje zvočnih knjig, od leta 1992 pa obstaja tiskana in internetna verzija revije, ki je namenjena zgolj zvočnim knjigam, AudioFile Magazine. Izide vsakih 60 dni in na leto recenzira približno 400 novih izdaj zvočnih knjig. V svojih člankih se ne dotika elementov literarnega dela, torej njegove vsebine, sloga, jezika ipd., ampak se osredotoča zgolj na njegovo zvočno prezentacijo. Revija vsebuje intervjuje z naratorji, avtorji literarnih del in založniki.³³ Uredniki AudioFile Magazine so prav tako ustvarili aplikacijo za mobilne naprave, kjer vsak teden izpostavijo ožji izbor vseh recenzij zvočnih knjig v različnih kategorijah, hkrati lahko uporabniki poslušajo kratek izsek posamezne knjige.³⁴ Revija podeljuje tudi nagrade Earphones Award v kategorijah: najboljši bralčev glas in stil, najboljša vokalna karakterizacija, najboljša priredba v zvočni format in najboljša adaptacija literarnega dela.

³² Vir: <<https://archive.org/details/librivoxaudio>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

³³ Vir: <<http://www.audiofilemagazine.com/about/>>. (Dostop 15. 6. 2016.)

³⁴ Fiction; Mystery; History & Biography; Young Adult; Sci-Fi & Fantasy; Culture; Mind, Body & Spirit; Classics; Family Listening.

2.4.4.6 Audie Awards

Audie Awards so najbolj pomembne nagrade v ZDA na področju zvočnih knjig, ki jih vsako leto, že enaindvajset let zapored, podeljuje AudioBook Association. Vsako leto nagrajujejo izstopajoča dela glede na njihovo kvaliteto, inovativnost in uspešnost, pomembna je tudi izjemnost, s katero ta vplivajo na celotno industrijo zvočnih knjig. Na področju zvočnih knjig imajo podoben vpliv kot Oskarji na filmskem. Vsako leto meseca maja podelijo nagrade v devetintridesetih kategorijah.³⁵

Večina nagrad se podeljuje glede na literarni žanr, podeljujejo pa tudi nagrado za najboljšo žensko bralko in moškega bralca, najboljšo zvočno knjigo sploh, najboljšo zvočno dramo in najboljšo zvočno knjigo s številnimi bralci. Prav tako podeljujejo nagrado za najboljšo izvorno zvočno knjigo, torej zvočno knjigo, ki ni nastala po tiskani predlogi, in najboljšo knjigo, ki jo je prebral avtor literarnega dela. Opazimo lahko, da veliko pozornosti namenijo tudi knjigam za otroke in mladostnike, saj podeljujejo nagrade za najmlajše (Young Listeners), starejše otroke od 8. do 12. leta (Middle Grade) in za najstnike od 13. do 18. leta (Young Adults). Na Audio Publishers Association Conference vsako leto nagrajujejo tudi samo industrijo proizvodnje zvočnih knjig, in sicer najboljše oblikovanje podobe knjige, izvrstnost v marketingu in v produkciji.³⁶

³⁵ Audio Drama, Audiobook of the Year, Autobiography/Memoir, Best Female Narrator, Best Male Narrator, Erotica, Fantasy, Fiction, History/Biography, Humor, Inspirational/Faith-Based Fiction, Inspirational/Faith-Based Non-Fiction, Literary Fiction & Classics, Middle Grade, Multi-Voiced Performance, Mystery, Narration by the Author or Authors, Non-Fiction, Original Work, Paranormal, Personal Development, Romance, Science Fiction, Thriller/Suspense, Young Adult, Young Listeners, Excellence in Design, Excellence in Marketing, Excellence in Production.

³⁶ Vir: <<https://www.audiopub.org/members/audies>>. (Dostop 18. 6. 2016.)

2.4.5 Zvočne knjige v Sloveniji

V tujini so zvočne knjige prisotne že več kot 90 let, od iznajdbe digitalne tehnologije naprej pa njihova priljubljenost strmo raste, a v Sloveniji priljubljenost zvočnih knjig ni niti malo podobna ameriški.

Velik problem predstavlja terminologija, saj se na slovenskem prostoru pod terminom *zvočna knjiga* skrivata dva pomena. Prvi predstavlja zvočno knjigo, kot jo predstavljam v svojem magistrskem delu, torej zvočni posnetek brane literature. Drugi pomen pa predstavlja knjige za otroke (največkrat slikanice), ki imajo vgrajene naprave za predvajanje zvokov in jih ob pritisku na gumbe lahko proizvajajo otroci. Zaradi terminološke zagate je iskanje in preučevanje zvočnih knjig v prvem pomenu zelo oteženo, predvsem tam, ko se pri knjigi za otroke postavlja vprašanje, ali gre dejansko za zvočno knjigo ali le knjiga sama proizvaja zvoke. Predlagam, da se za omenjena pojava uveljavita dva različna pojma. Zvočno knjigo v prvem pomenu bi lahko poimenovali tudi *govoreča knjiga* ali *slušna knjiga*, bibliotekarska terminologija dopušča tudi poimenovanje *zvočnica* in *avdioknjiga*, saj tudi v tujih jezikih poimenovane te oblike literature še ni enotno. V angleščini je največkrat poimenovana kot *audiobook*, vendar se pojavlja tudi v oblikah *talking book*, *recorded book*, *book-on-tape*, v nemščini pa poleg največkrat uporabljenega izraza *das Hörbuch* tudi *das Audiobuch*. V magistrskem delu vseeno ohranjam poimenovanje *zvočna knjiga*, ker je v slovenskem prostoru za zdaj najbolj uveljavljeno.

Ker se v praktičnem delu magistrske naloge ukvarjam s pripovednimi zvočnimi knjigami za odrasle v slovenskem jeziku, bom pregled stanja v Sloveniji naredila zgolj za to vrsto zvočnih knjig. Pravlјice, kratke zgodbe in krajši romani³⁷ za otroke in mladino obstajajo pri nas že dolgo, zato me v nadaljevanju ne bodo zanimali. Prav tako obstaja razmeroma velika zbirka zvočnih knjig slovenske poezije, ki jo večinoma izdaja založba Sanje.

Od desetih slovenskih založb³⁸ trenutno nobena ne objavlja zvočnih knjig za odrasle, nekatere so jih objavljale v preteklosti. Mladinska knjiga je leta 2005 izdala serijo zvočnih knjig poezije in pripovedi, namenjeno otrokom in odraslim. Izdali so dve deli o Anici Dese Muck, poezijo Toneta Pavčka in Neže Maurer, *Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa* Marka Haddona, *Pijevo*

³⁷ Na primer *Kekec* Josipa Vandota in številni mladinski romani: *Kot v filmu* Vinka Möderndorferja, *Solze za luzerje* Neli Kodrič Filipič, *Maks pa sanja* Primož Suhodolčana itd.

³⁸ Založba Sanje, Mladinska knjiga, Založba Miš, Založba Litera, Založba Karantanija, Založba Obzorja, Celjska Mohorjeva družba, Založba Didakta, Rokus, Beletrina.

življenje Yanna Martela, *Mali princ* Antoina de Saint-Exuperyja in *Izgubljeni raj* Johna Milтона. Založba Beletrina je poskusila z eno zvočno knjigo Ferija Lainščka *Ne povej, kaj si sanjala*, ampak ker povpraševanja praktično ni bilo, so se odločili projekt opustiti. Prav tako je Založba Karantanija sodelovala pri zvočni knjigi *Hudičeva noga* A. C. Doylea, drugih ni izdala. Tretja založba je založba Sanje, ki je leta 2001 izdala zvočno knjigo Frana Levstika *Martin Krpan*, drugih ni več izdala.

Zvočne knjige v Sloveniji so večinoma namenjene slepim in slabovidnim ljudem, za katere se knjige snemajo v Knjižnici slepih in slabovidnih Minke Skaberne in tudi v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, kjer imajo za potrebe snemanja urejen en studio. Ker so zvočne knjige, posnete v Knjižnici slepih in slabovidnih, nedostopne širši javnosti in jih lahko uporabljajo le osebe z motnjami vida, so edine širše dostopne knjige plod dela novomeške knjižnice. Večina ostalih, nekaj več kot trideset zvočnih knjig v slovenščini, ki je dostopna širši javnosti, je bila posneta v Studiu Iris v Novem mestu, a so zgoščenke dostopne zgolj v lokalnih knjižnicah.

Ker je ponudba zvočnih knjig na slovenskem trgu slaba, obstajajo angažirani posamezniki, ki jih snemajo na lastno pest in jih izdajajo v samozaložbah. Eden izmed teh je Dominik Hudoklin, ki je posnel štiriindvajset zvočnih knjig.³⁹ Njegovi zvočni posnetki so sicer dostopni v nekaterih slovenskih knjižnicah, a so zelo redki, posamezen zvočni roman je mogoče dobiti v maloštevilnih izvodih, veliko jih je moč uporabiti zgolj kot čitalniško gradivo. Večinoma ima po en posnetek približno deset knjižnic po celi Sloveniji, edina izjema je roman *Hudičeva noga* A. C. Doylea, ki je prisoten v triinidesetih knjižnicah po vsej Sloveniji, s po večini enim izvodom zvočne knjige. Razlog za to je v tem, da je to delo edino izšlo v sodelovanju z Založbo Karantanija, ki je zvočno knjigo v zgoščenkah izdala v petdesetih izvodih. Avtor večino zvočnih knjig izda v samozaložbi ali v sodelovanju z lokalno novomeško založbo Iris. Vsi izvodi so dostopni zgolj na zgoščenkah.

Omeniti moramo še Svetopisemsko družbo Slovenije, ki si je v okviru projekta Govori Beseda zadala v zvočni obliki izdati Novo zavezo. Trenutno je dostopen prvi del izdaje, *Luka*, ki vsebuje Evangelij po Luku in Apostolska dela, v prihodnjih letih pa mu bo sledila še izdaja nadaljnjih

³⁹ Sir A. C. Doyle: *Baskervillski pes*, *Umirajoči detektiv*, *Dolina strahu*, *Zlati ščipalnik*, *Skrivnost doline Boscombe*, *Grbavec*, *Hudičeva noga*, *Huxtablova šola*, *Rdeči krog*; A. Christie: *Božič Hercula Poirota*; F. Milčinski: *Skavt Peter*; L. N. Tolstoj: *Vojna in mir*; K. Kesič Dimić: *Niki se zgodi pravljica* in *Kamaroni s parabajzovo omako*, J. Jurčič: *Hči mestnega sodnika*, J. London: *Klic divjine*; J. Menciger: *Moja hoja na Triglav*; R. D. Blackmore: *Lorna Doone*; J. Hašek: *Dobri vojak Švejk*; J. Verne: *Otroka kapitana Granta*, *Skrivnostni otok*, *Potovanje okoli sveta v osemdesetih dneh*, *Potovanje v sredino zemlje*, *20.000 milj pod morjem*.

štirih zgoščenk, Janez, Matej in Marko, ob Pavletovem letu pa bodo izdali tudi *Pavletova pisma*.⁴⁰ Od leta 2007 imamo v zvočni obliki že šest zgoščenk, na katerih je posneta Stara zaveza od Geneze do Jezusa v Jeruzalemu.

Posebnost zvočnih knjig na Slovenskem je njihova lokalna zamejenost. Precejšnje število ljudi snema zvočne knjige v okviru svojega domačega kraja, v domačem narečju, o zgodbah lokalnega izvora. Ti posnetki niso bili ustvarjeni z namenom, da bi dosegli široko slovensko javnost, zdi se, da so bili ustvarjeni zgolj za potešitev svoje želje po ustvarjanju in zaradi prepričanja o pomembnosti zapisa besedila v zvočni format. Večina teh zvočnih knjig je izdana pri lokalnih založbah ali samozaložbah in prisotna v lokalni knjižnici ali še v knjižnicah bližnjih krajev. Nekatere izmed njih so:

- Janko Trošt: *O Ribnici in Ribničanih*. Kočevje: Univox Podjetje za RTV produkcijo, 2014,
- *Bajka o vilah čestitkah po ljudskem izročilu v narečjih* (ur. Darja Janškovec in Vesna Hrovat). Kostanjevica na Krki: Zavod Otok, 2012,
- Goran Vojnovič: *Ko Jimmy Choo sreča Fidela Castra*. Trbovlje: Gimnazija in ekonomska šola, 2011,
- Toni Gašperič: *Metlika je šparta: humorna pripoved o Metliki in njenih prebivalcih*. Ljubljana: RTV, 2004.

V slovenščini imamo v zvočni obliki prisotnih tudi nekaj del, ki pripoved združujejo z glasbo, a v tem primeru se pripoved približuje poeziji, ki se odmika od čiste zvočne knjige, kot jo predstavljam v magistrskem delu.

⁴⁰ Vir: <<http://www.svetopismo.si/izdelek/govori-beseda-luka/>>. (Dostop 21. 6. 2016.)

2.4.5.1 Knjižnica Slepih in slabovidnih Minke Skaberne

Knjižnica slepih in slabovidnih ima poleg zgodnjih prepisovanj literarnih del v Braillovo pisavo zelo dolgo tradicijo snemanja literature na zvočne predvajalnike. V šolskem letu 1957/58 so začeli snemati literaturo na magnetofonske trakove. Leta 1989 so se odločili, da bodo sledili tehnološkemu napredku in tako snemanje na magnetofonske trakove zamenjali s snemanjem na avdio kasete z dolžino posnetka do šestdeset minut. S to odločitvijo so zvočne knjige postale bolj dostopne uporabnikom, saj so bile kasete bistveno cenejše od magnetofonskega traku, prav tako pa je bil cenejši kasetofon (ki je bil celo prenosljiv) od magnetofona (Kurnjek 2001: 30). Zvočne knjige na avdio kasetah so v izposoji še danes, a si jih večinoma izposojajo starejši uporabniki knjižničnih storitev, ki jim nova tehnologija vzbuja dvom. Aprila 2013 je bilo v knjižnični katalog vpisanih 2548 leposlovnih knjižnih del in 1000 naslovov strokovne literature, posnete na kasetah (Černe 2013: 22).

Od leta 2006 naprej zvočne knjige ponujajo tudi v mp3 obliki na zgoščenkah. Hkrati so zaradi trajnosti zapisa začeli s presnemavanjem datotek iz avdio kaset v mp3 obliko, kar pa je drago in dolgotrajno delo. V zvočni obliki ponujajo tudi zvočni časopisa Obzorje duha, ki izhaja v digitalnem zapisu mp3 in na EIS-u (elektronski informacijski sistem, ki je prilagojen slepim in slabovidnim uporabnikom), in Dita, ki je namenjena diabetikom (Černe 2013: 24).

Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne je tako največja proizvajalka in uporabnica zvočnih knjig v Sloveniji. Vendar njeni proizvodi niso dostopni širši javnosti, saj je članstvo v njej omejeno. Namenjena je zgolj slepim in slabovidnim osebam iz Slovenije, zamejstva in tujine ter tistim, ki ne morejo brati literature v običajnem tisku. Drugim uporabnikom izposoja ni omogočena (Černe 2013: 21).

2.4.5.2 DAISY

Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne omogoča tudi izposajo zvočnih knjig DAISY. Leta 1996 se je oblikoval Digital Accessible Information System (DAISY) oz. Sistem za digitalni dostop do informacij, ki je mednarodni standard za digitalne zvočne knjige. »Beseda DAISY je tudi oznaka za strukturirano zvočno knjigo in poimenuje sistem, ki vključuje programsko in strojno opremo« (Černe 2013: 33). Digitalna zvočna knjiga DAISY omogoča bralcu enostavno in hitro pomikanje skozi knjigo, enako kot pri tiskani, saj se lahko pomaknemo na določeno stran,

poglavje, uporabljamo kazala, vstavljamo zaznamke ipd. Knjige DAISY uporabljajo mp3 format, za njihovo branje pa je treba imeti posebne bralnike oz. programsko opremo, ki jo namestimo na osebni računalnik, pametni telefon ali mp3 predvajalnik.

2.4.5.3 Sintetizatorji govora

Sintetizatorji govora v angleškem in drugih velikih svetovnih jezikih obstajajo že dalj časa, zadnja leta pa so prisotni tudi v Sloveniji. Nastanejo tako, da snovalci analizirajo vnaprej posnete in označene govorne zbirke, kjer iščejo tista zaporedja glasov, pri katerih se želene lastnosti čim bolj ujemajo. Kvaliteta sintetizatorja je odvisna od zasnove govorne zbirke, na katerem temelji, torej so najboljša uporaba za sintezo daljše osnovne segmente s čim manj spremembami prozodičnih parametrov, saj te le dodatno popačijo glas. Poleg tega je pomembna tudi velikost govorne zbirke, na kateri sloni bralnik. Pri nas trenutno poznamo tri govorne sintetizatorje: Proteus, eGovorec in eBralec.

eGovorec je postal sestavni del slovenske infrastrukture, skupaj z eBralcem pa sta slovenščino postavila ob bok drugim »velikim« jezikom. Uporaba sintetizatorja pri branju domače ali tuje literature posnetek ne uvršča med zvočne knjige, saj sintetizatorji prvovrstno niso namenjeni taki uporabi. Upoštevati je treba, da glas sintetizatorja zgolj reproducira zapisane glasove brez razumevanja vsebine povedanega ali dodane čustvene intence, zato je užitek ob poslušanju te vrste zvočne knjige vprašljiv.

2.4.5.4 Tradicija literature na radiu

Tradicija predvajanja literature na slovenskem nacionalnem radiu je prisotna že od samega začetka radia, saj je bila pesem Duma prebrana že med prvim oddajanjem slovenske nacionalne postaje. Tudi v nadaljnjih letih se je pripoved in poezija redno brala v eter, predvsem ob posebnih praznikih in jubilejih, od 30. let prejšnjega stoletja naprej pa so o literaturi snovali posebne oddaje, s čimer so pri Slovencih želeli spodbuditi zanimanje za dela slovenskih literatov. Vseeno je bilo v tem času literarnih vsebin na radiu zelo malo, glede na celoten radijski program so dosegale skupno manj kot pol odstotka.

Da je imela poezija preko radia zelo pomembno vlogo nacionalnega povezovanja, dokazuje dejstvo, da so v času Radia Kričac za Prešernov praznik tvegali enournno oddajanje, ki so ga med

drugim napolnili tudi z recitali Prešernove poezije. Omenjeni kulturni praznik je svojo pomembno vlogo dokazal tudi v času Radia Osvobodilna fronta, ko so predvajali več iger in recitacij, ostale dni je bilo literarnih vsebin zelo malo.

V letih po vojni so literarna besedila na radiu dobila večji pomen. Anketa z leta 1951 dokazuje, da so si slovenski poslušalci želeli poslušati celo več literarnih besedil po radiu, kot so jih takrat imeli možnost. »Delavci, kmetje, del nameščencev in obrtniki so v pripombah navedli, da si želijo poslušati več domačih literarnih del, medtem ko so si nameščenci s srednješolsko izobrazbo, študentje in intelektualci želeli več tujih, predvsem novejših del« (Bezljaj-Krevel 1998: 87).

Vse od zgodnjih radijskih let so posebno pozornost namenjali programu za otroke, kar se je najbolj jasno kazalo v pripovedovanju pravljic zanje, kasneje pa so jim sledile še recitacije otroških pesmi, radijske igre, od leta 1938 pa celo branje otroškega romana Selme Lagerlöf *Čudovito potovanje Nilsa Holgerssona* v nadaljevanjih. Radijske literarne vsebine, ki so namenjene zgolj otrokom, so prisotne še danes v oddajah Dobro jutro, otroci, Lahko noč, otroci in Radijska igra za otroke.

Že od začetka radijskega oddajanja pa je bila pri slovenskem poslušalstvu zelo priljubljena radijska igra. Najprej so predvajali klasične radijske igre, kasneje priredbe slovenskih dram, slovenska leposlovna dela, lažja dramska besedila sodobnikov, posamezne fragmente priljubljenih ljudskih iger ipd. V letih od 1932 do 1938 je bila predstavljena skoraj vsa dotedanja slovenska dramatika, zanimivo je, da so bile marsikateri radijske uprizoritve celo premierne dramskim. Do leta 1941, ko je italijanska vojska zasedla Radio Ljubljana in uvedla kulturni molk, je bilo predvajanih 300 dramskih besedil za odrasle in otroke. Priljubljenost radijskih iger do danes še ni usahnila; na prvem programu nacionalnega radia se redno tedensko predvajajo tri radijske igre, na tretjem programu pa štiri.

Vsekakor pa lahko danes v primerjavi z zgodnjimi radijskimi leti opazimo povečan delež prisotnih literarnih vsebin na radiu. Na prvem programu se v rednem tedenskem sporedu predvaja osem oddaj (od tega so tri radijske igre), kjer gre za priredbe ali interpretacije različnih literarnih del domačih in tujih literatov. Še večji obseg literature na radiu pa je prisotnih na tretjem programu nacionalnega radia, kjer je vsak teden predvajanih kar devet oddaj z brano ali interpretirano literaturo. Poleg nacionalnega radia, ki predvaja tovrstne oddaje, je treba omeniti še

Radio Študent in oddajo Tu pa tam, kjer so vsakih štirinajst dni v eter brani izbrani odlomki svetovne pripovedne literature.

2.5 Marjan Tomšič

Marjan Tomšič, slovenski pisatelj, pesnik in dramatik, rojen leta 1939, je doslej objavil deset romanov za odrasle, devet zbirk kratke proze ter številna dela za otroke in mladino. Piše tudi satire, humoreske, komedije, groteske, erotične in ljubezenske zgodbe. Poleg tega ustvarja radijske igre, scenarije za kratke risanke, piše drame, izdal pa je tudi eno pesniško zbirko. Vseeno se je v slovensko literarno sceno najbolj vpisal s svojimi pripovednimi deli, kamor v novejših delih vpleta temo slovenskih aleksandrink (*Grenko morje* (2002), *Južni veter* (2000)), a že pred tem so ga vznemirjale matere, žene in ženske, ki so se odpravile po svetu, saj je opisoval tudi življenje šavrinke, deklet in žena Slovenske Istre. V svoja dela zelo velikokrat vpleta motive in teme slovenske Istre, kjer živi in dela (v romanih *Olive in sol* (1983), *Šavrinke* (1986), *Kažuni* (1990), *Oštrigeca* (1991), *Zrno od frmentona* (1993) in zbirkah pravljic *Noč je moja, dan je tvoj* (1989), *Glavo gor, uha dol* (1993), *Začarana hiša* (1994), ki so nastale na osnovi folklornih pripovedi). Za literarni deli *Kažuni* in *Oštrigeca* je prejel nagrado Prešernovega sklada, slednji je bil leta 1992 nominiran tudi za kresnika. V delih Marjana Tomšiča se nemalokrat prepletajo fantastične prvine z realističnim dogajanjem, kjer je izvor fantastičnosti v Istri, njenih ljudeh, običajih, verovanju.

2.5.1.1 *Oštrigeca*

Oštrigeca je pravljичni roman, ki opisuje nenavadne epizode iz življenja vaškega posebneža, potepuha, morda celo čarovnika ali čarodeja, Boškina. Njegove dogodivščine, ki se dogajajo v Slovenski Istri, prevevajo fantastični elementi, ki se mešajo z realističnim dogajanjem. Neprestano se bojuje med dobrim, ki ga uteleša Vitica, njegova ljubezen, in med zlom, ki ga predstavlja babura Štafura, zlobna čarovnica, ki Boškina vlačí po brezpotjih in povzroča zlo prebivalcem Istre. S svojimi čudežnimi močmi pomaga ljudem v različnih situacijah, vzporedno pa si neprenehoma želi premagati zlo, utelešeno v baburi Štafuri. Na svoji večni poti sreča številne prebivalce Istre, ki so v težavah, in tudi fantastične like kot so utelešena Smrt, volkodlak, mrtveci brez glav ipd.

2.5.1.2 *Pravljčni roman*

Roman *Óstrigéca* sodi med pravljčni roman, kamor ga kot podzvrst fantastičnemu romanu uvršča Alojzija Zupan Sosič. Fantastika je v širšem pomenu razumljena kot »besedila, ki prestopajo realistično raven z nerealnim, nadnaravnim, nenaravnim, grozljivim, grotesknim, bizarnim, okultnim, vizionarskim in s čudežnim, čarobnim, srhljivim, sanjskim, halucinatoričnim« (Zupan Sosič 2000: 150). Ožja definicija pa sledi pojmovanju Todorova, ki je fantastično razdelil na čudno (nenavadno), čudežno in fantastično. Če bralec lahko nenavadni dogodek razumsko razloži gre za čuden (nenavaden) dogodek, če ne, gre za fantastičen (ki je vmesna stopnja) ali čudežen dogodek. Pravljčni roman kaže podobnosti s sodobno pravljico, kjer sta resnični, izkušeni svet in svet čudežnih dogodkov postavljena na nasprotni, nekoherentni strani. Prav tako svojo osnovo napaja iz elementov ljudske pravljice, kot so enodimenzionalnost likov, ploski značaji pravljčnih oseb, selstvo, antropomorfizacija, časovna in prostorska nedoločljivost ipd. V svoj osrednji strukturnovsebinski element ima vgrajeno pravljico, saj se na perspektivni in pripovedni ravni ukvarja z razmerjem med dobrim in zlim. Dominantna pravljčna postopka v romanu sta opis arhaične Istre in tradicionalno ljudsko verovanje njenih prebivalcev ter antropomorfizacija žive in nežive narave v obliki sinestetičnosti, kjer se barva povezuje z vonjalno-okušalno in zvočno podobo. Boškin se z naravo pogovarja, ta pa komunicira tudi med seboj, se prereka, komentira dogodke iz življenja ljudi ... Navezava na sodobno pravljico pa se v romanu kaže predvsem v Boškinovi bivanjski negotovosti, ko se sprašuje, kdo je in kam sploh želi iti.

Dogajanje v romanu poteka na dveh področjih: prvo se dogaja v arhaični Istri, ki je prepredena s starodavnimi običaji in verovanji, drugo pa je literarni prostor tistih oseb, ki v to magijo ne verjamejo. Svetova povezuje arhaičnost prostora. Zaradi fantastičnih likov in dogodkov ter zaradi cikličnega časa roman večkrat uvrščajo med magični realizem. Vendar v pravljčnem romanu »nadaravne dogodke (predvsem) pripovedne osebe zaznajo in razumejo kot nekaj nenavadnega« (Zupan Sosič 2006: 80), čudežna dejanja tudi glavni protagonist označi za privide in videnja. V magičnem realizmu pa je nadnaravno prikazano kot naravno, fantastični dogodki so prikazani kot popolnoma naravni, vsakdanji. Svet magičnega realizma je enoten in bralec se nikoli ne sprašuje o verjetnosti posredovanih dogodkov, ampak nenavadne dogodke takoj sprejme za običajno besedilno resničnost. V fantastičnem romanu torej v nadnaravne dogodke dvomijo literarne osebe, pripovedovalec in implicitni avtor. Zadnji element, ki razlikuje fantastični roman od

magičnega realizma, je njegova sociološka opredeljenost, saj je magični realizem značilen za postkolonialne države tretjega sveta. Prav tako se fatastični roman razlikuje od postmodernistične fantastike, kjer je ukinjena notranja resničnost zavesti (na kateri je slonel modernizem), in je edina resničnost jezik, ki ga izgovarja literarno besedilo.

2.5.1.3 *Pokrajinska fantastika*

Dogajalni prostor romana *Óštrigéca* je arhaična slovenska Istra, ki z aktualiziranjem in remitiziranjem obnavlja to regionalno, obrobno slovensko območje. Avtor je v svojo pripoved vključil tudi miselno ozadje stare arhaične pripovedi, ki je v zgodbi sprožilka nadnaravnih dogodkov. Pojav aktualiziranja in remitiziranja miselnega ozadja obrobja slovenskega področja imenujemo pokrajinska fantastika in je prisotna tudi v nekaterih Žabotovih in Lainščkovih delih.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Namen in izvedba raziskave

Za namen magistrske naloge sem izvedla pilotno raziskavo o razlikah v sprejemanju literarnega besedila v zvočni in brani obliki med dvema različnima skupinama. V ta namen sem v studiih Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne aprila 2016 posnela zvočno knjigo Marjana Tomšiča *Óstrigéca*. Roman sem izbrala na podlagi njegove kvalitete, kanoniziranosti, kratkosti, hkrati pa so na odločitev vplivali tudi romaneskni humoristični elementi in lirčnost jezika, s čimer sem predvidela, da bo lažje poslušljiv. Po posnetem romanu sem opravila raziskavo. V ta namen sem naredila štiri različne ankete; bralci so en anketni vprašalnik rešili pred začetkom branja, drugega so rešili po prebranem romanu. Prav tako so poslušalci prvo anketo rešili pred poslušanjem, drugo pa po končanem poslušanem posnetku. Zaradi študijskih namenov sem posnetek zvočne knjige z dovoljenjem knjižnice lahko poslala individualno vsakemu anketirancu. Vse ankete so bile opravljene v mesecu maju 2016.

V raziskavo je bilo vključenih 60 ljudi, od tega jih je 30 roman prebralo, 30 pa poslušalo v obliki zvočne knjige. Ustvariti sem želela homogeni skupini, ki sta si podobni glede na stopnjo izobrazbe in starost. Zaradi enakomernosti skupin in nekaterih želenih sklepov je bilo v posamezni skupini prisotnih 15 oseb s slovenistično izobrazbo (ŠS) in 15 oseb z drugo visoko izobrazbo (DŠ). Osebe s slovenistično izobrazbo, ki so roman poslušale, so bili študentje tretjega letnika prve bolonjske stopnje slovenistike na ljubljanski Filozofski fakulteti, ki so študijsko stopnjo končali v nekaj mesecih po opravljeni raziskavi, in študentje prvega letnika druge bolonjske stopnje slovenistike na ljubljanski Filozofski fakulteti, ki so knjigo prebrali. Naj že tu izpostavim pomanjkljivost pričujoče raziskave, saj so ti študentje slovenistike, ki so knjigo prebrali, to storili že eno leto prej v okviru predmeta Sodobni slovenski roman, ki ga kot obvezni predmet izvaja profesorica Alojzija Zupan Sosič. Posledice tega so bile na nekaterih mestih neprepičanost v svoje odgovore, saj so sklepali, da so morda kakšne podatke pozabili. Vendar sem v raziskavo vseeno vključila tudi te študente, saj smatram, da so ob napredovanju v višji letnik roman po navodilih profesorice prebrali vsaj dvakrat in s tem dosegli globoko, literarno branje, pri čemer so opomenjali besedilo hkrati s trajnim pomnjenjem vsebine romana.

Tudi vsi anketiranci, ki niso slovenisti, so že dosegli visoko stopnjo izobrazbe ali pa so to dosegli v nekaj mesecih po končani raziskavi. Ti anketiranci so končali šolanje na različnih fakultetah Univerze v Ljubljani; šest bralcev je končalo druge smeri (od slovenistike) na Filozofski fakulteti, štirje so končali Pravno fakulteto in po eden Fakulteto za socialno delo, Veterinarsko fakulteto, Fakulteto za arhitekturo, Fakulteto za kemijo in kemijsko tehnologijo in Fakulteto za dizajn. Poslušalci so končali šolanje na Biotehniški fakulteti (2), Fakulteti za šport (2) in Medicinski fakulteti (2) ter po eden na Fakulteti za farmacijo, drugi smeri Filozofske fakultete, Šoli za medijsko produkcijo IAM, Ekonomski fakulteti, Fakulteti za elektrotehniko, Strojni fakulteti, Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo Veterinarski fakulteti in na Fakulteti za družbene vede.

Med anketiranci je bila večina deklet (50), kar je posledica prevladujoče ženske populacije na oddelku slovenistike in tudi tega, da so diplomanti drugih smeri predstavljali moje prijatelje, ki so prav tako večinoma ženskega spola. Povprečna starost poslušalcev je bila 24,6 let, bralcev pa 25,7. Vsi anketiranci so bili pripravljeni sodelovati, torej je izključena možnost negativne motivacije na razumevanje besedila.

Tabela 3: Spol in povprečna starost skupine bralcev

Izobrazba	število anketirancev	spol: moški/ženski		povprečna starost
slovenistična	15	2	28	25,7
drugo	15			

Tabela 4: Spol in povprečna starost skupine poslušalcev

Izobrazba	število anketirancev	spol: moški/ženski		povprečna starost
slovenistična	15	8	22	24,6
drugo	15			

3.1 Odnos do zvočnih knjig

V anketi sem zastavila nekaj vprašanj, ki so se dotikala odnosa do zvočnih knjig, saj sem predvidevala, da so študentje slovenistike tej obliki literature bolj naklonjeni kot ostali diplomanti in da poslušajo več zvočnih knjig v tujih jezikih, saj univerza spodbuja nastanek novih oblik knjig, kar je dokazala tudi pri uvajanju elektronske knjige na slovenski trg.⁴¹ Obratno pa sem sklepala, da ostali diplomanti poslušajo več drugih oblik zvočnih posnetkov kot študenti slovenistike (predavanja, podcasti, seminarji ...). Najprej sem jim zastavila vprašanje, ali so kot otroci poslušali pravljice oz. kakšno drugo obliko literature na kasetah, torej v zvočni obliki, nato pa še, ali poslušajo literarna besedila tudi v svoji odrasli dobi.

Rezultati so pokazali, da je večina tako študentov poslušalcev kot bralcev v svojem otroštvu poslušala zvočne knjige oz. pravljice v zvočni obliki, saj sta zgolj dva anketiranca na to vprašanje odgovorila negativno. To me je spodbudilo k sklepu, da je večina anketirancev že imela izkušnje s poslušanjem literature preko zvočnega posnetka, čeprav le v otroštvu. Za večino poslušalcev to torej ne bi bila popolnoma nova izkušnja v smislu sprejemanja besedila, šlo pa je za nov, zahtevnejši žanr besedila, pravljичni roman.

Tabela 5: Odgovori na vprašanje Ali zdaj kot odrasli poslušate literarna besedila v zvočni obliki

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
da	4	5	5	3
ne	11	10	10	12

Večina anketirancev obeh skupin danes ne posluša te oblike literature. Literaturo za odrasle v zvočni obliki posluša zgolj devet poslušalcev in osem bralcev, od tega 9 študentov slovenistike in 8 drugih diplomantov. Rezultati kažejo na to, da je poslušanje *Óštrigéce* večini poslušalcev predstavljalo popolnoma novo izkušnjo sprejemanja zahtevnejšega literarnega besedila v zvočni obliki. Anketa je tudi pokazala, da zvočne posnetke posluša več študentov slovenistike kot ostalih diplomantov (8), s čimer sem načeloma potrdila hipotezo št. 2, vendar vseeno ugotavljam, da poleg tega, da se mladi slovenski izobraženci razmeroma malokrat poslužujejo poslušanja

⁴¹ Več v Miran Hladnik: Za elektronsko knjigo. <<http://lit.ijs.si/zaeknjigo.html>>. (Dostop 25. 7. 2016.)

zvočnih knjig, večja razlika med študenti slovenistike in drugimi ni velika, torej študij literature ne pripomore veliko k želji po spoznavanju literature skozi nove medije. Sklepam, da je rezultat povezan z dejstvom, da v Sloveniji ni razvita kultura poslušanja knjig, saj ne proizvajamo zvočnih knjig v slovenščini, ki bi bile javno dostopne, prav tako pa ne ozaveščamo uporabnike, da imajo do knjig (predvsem v tujih jezikih) možnost dostopati tudi v zvočni obliki.

Tabela 6: Odgovori na vprašanje V katerem jeziku večinoma poslušate literarna besedila

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
v angleškem jeziku	1	2	4	3
v slovenskem jeziku	2	3	1	0
v drugem tujem jeziku	1	0	0	0

Razlika med anketiranci je prisotna tudi v izbiri jezika, v katerem sprejemajo zvočne knjige. Študentje slovenistike ga v 56 % sprejemajo v slovenskem jeziku, ostali diplomanti pa v 88 % zvočne knjige poslušajo v angleškem jeziku. Rezultati vzbujajo dvom zlasti pri študentih slovenistike, saj so, kot sem ugotovila v teoretičnem delu magistrske naloge, zvočne knjige v slovenskem jeziku precejšnja redkost, maloštevilne izdaje so dostopne večinoma v lokalnih knjižnicah novomeške občine. Povečana uporaba angleških zvočnih knjig pa je logična posledica njihovega lažjega in številčnejšega dostopa na svetovnem spletu.

Ko pride do vprašanja, ali anketiranci poslušajo druge oblike zvočnih posnetkov, rezultati ponujajo dobršno razliko z zgornjimi odgovori. Kar 73 % študentov slovenistike in 70 % ostalih diplomantov posluša druge oblike zvočnih posnetkov, med katere štejemo predavanja, podcaste, posnetke s konferenc ipd. S tem sem ovrgla predvidevanja, da drugi diplomanti poslušajo druge oblike zvočnih posnetkov številčnejše kot študenti slovenistike. Očitno je, da imajo vsi mladi izobraženci pozitiven odnos do kulture zvočnih posnetkov, saj se jih velikokrat poslužujejo. Razlike v odnosu do poslušanja literature v zvočni obliki in drugih vrst posnetkov ne iščem toliko v različni vrsti poslušanj (poslušanje drugih oblik naj bi bilo načeloma namenjeno sprejemanju

določenih informacij, branje literarnih tekstov pa spodbuja estetsko izkustvo), ampak predvsem v pomanjkanju in slabem ozaveščanju o zvočni literaturi.

Tabela 7: Odgovori na vprašanje Ali poslušate druge oblike zvočnih posnetkov (podcasti, predavanja, posnetki konferenc ...)

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
da	10	12	13	8
ne	5	3	2	7

Podobno kot zvočne knjige tudi ostale avdio posnetke obe skupini študentov večinoma poslušata v angleškem oz. drugem tujem jeziku, torej 67 % ostalih diplomantov in 77 % študentov slovenistike, saj jih je več in so lažje dostopni. Vseeno je opazno zanimanje tudi za posnetke v slovenščini.

V zadnjem sklopu vprašanj, kjer sem preverjala odnos do zvočnih knjig, me je zanimalo, ali so že opazili zvočne knjige v slovenskih knjižnicah ali knjigarnah in ali bi si kljub prevladujočim in lahko dostopnim zvočnim knjigam v tujem jeziku na svetovnem spletu izposodili ali kupili izvod zvočne knjige v slovenščini.

Tabela 8: Odgovori na vprašanje Ali ste v knjižnicah ali knjigarnah že zasledili zvočne posnetke pripovednih besedil za odrasle v slovenskem jeziku

Odgovor	Število odgovorov
da	17
ne	43

Večina anketirancev (72 %) ni opazila prisotnosti zvočnih knjig, čeprav jih večina slovenskih splošnih knjižnic poseduje vsaj nekaj. Rezultat zopet kaže na dejstvo, da daje slovenska literarna scena premalo poudarka tej obliki literature in premalo naredi za večjo prepoznavnost zvočnih knjig, ki jih v slovenščini že imamo.

Tabela 9: Odgovori na vprašanje Ali bi si izposodili ali kupili slovensko pripovedno besedilo za odrasle v zvočni obliki, če bi bilo mogoče?

Odgovor	Slovenisti	Drugi
da	20	17
ne	10	13

Tabela 10: Odgovori na podvprašanje Zakaj ne?

Odgovor	Število odgovorov
ker raje berem sam	8
ker imam raje fizično obliko knjige	6
ker sem vizualni tip in težko sledim poslušanju	5
nimam časa za poslušanje	1
ker obstaja dovolj široka brezplačna ponudba na internetu	1
ne zanima me	1
ne vem	2

Odgovori potrjujejo hipotezo št. 2, ko sem predvidela, da bodo študentje slovenistike bolj naklonjeni preizkušanju novih oblik literature, saj je željo po literarni noviteti izkazalo 67 % študentov slovenistike in 57 % ostalih diplomantov. Razloge, zakaj se ne bi posluževali zvočnih oblik literature, sem strnila v obliko prevladujočih misli. Odgovori kažejo, da so anketiranci večinoma nepripravljeni opustiti tradicionalno obliko branja, saj so med odgovori prevladovali argumenti, da raje berejo sami in da imajo raje fizično obliko knjige.

V splošnem hipotezo, da so študentje slovenistike zvočnim knjigam bolj naklonjeni od drugih diplomantov, potrjujem, saj se je izkazalo, da poslušajo več literarnih del in drugih oblik zvočnih posnetkov kot ostali, slednji pa so manj pripravljeni na to obliko literature, saj še vedno privilegirajo tradicionalne oblike branja tiskane knjige. Prav tako ugotavljam, da ima večina anketirancev izkušnje z dejavnostjo poslušanja zvočnih posnetkov, tako iz otroštva, ko so poslušali pravljice v zvočni obliki, kot tudi v odrasli dobi, kjer se večinoma poslužujejo drugih oblik zvočnih posnetkov, kot so podcasti, predavanja, posnetki konferenc ipd. Vseeno bolj redko

poslušajo leposlovje v zvočni obliki, kar je povezano s pomanjkanjem zvočnih knjig in tudi s slabim ozaveščanjem o možnosti sprejemanja literature v zvočni obliki.

3.2 Ugotavljanje književnih interesov in poznavanje sodobne pripovedi

3.2.1 Razlike med bolj in manj izkušenimi bralci

Številni raziskovalci se strinjajo, da razlikujemo med bolj in manj izkušenimi bralci, ki se razlikujejo po stopnji razumevanja besedila in sposobnostih tvorjenja pomena. Vseeno si mnenja še vedno niso enotna, ko gre za dilemo, ali med boljše bralce štejemo tiste, ki so prebrali veliko število del, tiste, ki so literarnovedno izobraženi ali pa gre za del naravne inteligence. Raziskavo sem zastavila na dveh skupinah, med študenti slovenistike in študenti ali diplomanti drugih smeri. Pri slednji skupini sem predvidevala, da slednja skupina prebere manjše število leposlovnih knjig na leto, torej jih lahko uvrščamo med manj izkušene bralce. Vprašanje je povezano z dejstvom, da izkušnje vsakega prebranega dela vplivajo na recepcijo novega. Bralci med seboj primerjajo literarne elemente, jih med seboj vzporejajo in vzpostavljajo literarne povezave (Pezdirč Bartol 2010: 62). Predvidevanja so se potrdila, saj je največ (16) študentov slovenistike navedlo, da letno prebere več kot 20 leposlovnih del, diplomanti drugih smeri pa so največkrat (13) navedli, da so prebrali do pet leposlovnih knjig letno. Poleg števila prebranih knjig na leto se skupini razlikujeta tudi v literarnovednem znanju. Bortolussi in Dixon sta v svoji raziskavi ugotovila, da literarnovedno znanje vodi k bistveno boljšemu sprejemanju in razumevanju besedil. Vsekakor je druga skupina glede na študente slovenistike manj izkušena v branju, ne morem pa vedeti, ali so zato ti slabši bralci.

Tabela 11: Število prebranih knjig med študenti slovenistike in drugimi diplomanti

Število knjig	ŠS	DŠ
0—5	0	13
5—10	3	5
10—20	11	11
več	16	1

3.1.1 Poznavanje sodobne slovenske pripovedi

Izmed navedenih sedemnajstih imen avtorjev sodobnega slovenskega romana, ki jih v slovenskem prostoru štejemo med bolj priljubljene in plodovite oz. imajo status kvalitetnih piscev, so morali anketiranci označiti tiste avtorje, katerih delo so prebrali. S tem vprašanjem sem želela izvedeti, ali anketiranci poznajo značilnosti sodobnega slovenskega romana, ki ga razumemo kot modificiran tradicionalni roman z realističnimi potezami, katerega tradicionalnost modificirajo žanrski sinkretizem, prenovljena vloga pripovedovalca, povečan delež govornih odlomkov in nova emocionalnost (Zupan Sosič 2005: 44—45). Prav tako sem želela ugotoviti, ali berejo dela avtorjev, ki v medijskem prostoru niso tako odmevna, a so močno cenjena pri strokovni slovenski literarni sceni.

Predvidevala sem, da so študentje slovenistike že zaradi študijskih zahtev prebrali številna dela sodobnih slovenskih romanesknih piscev in zato dobro poznajo značilnosti sodobnega slovenskega romana, ostali diplomati pa ne, saj berejo zelo malo romanov slovenskih avtorjev.

Tabela 12: Poznavanje avtorjev sodobne slovenske pripovedi

Avtor	Slovenisti	Ostali diplomanti
Goran Vojnović	22	14
Miha Mazzini	11	13
Drago Jančar	27	18
Nejc Gazvoda	10	8
Vinko Möderndorfer	25	11
Florjan Lipuš	16	3
Feri Lainšček	23	13
Evald Flisar	10	7
Polona Glavan	16	2
Suzana Tratnik	22	2
Berta Bojetu	19	1
Mate Dolenc	7	1
Marko Sosič	19	1
Andrej Skubic	6	1
Jasmin B. Frelih	3	0
Nina Kokelj	3	0
Franjo Frančič	7	0
Nisem prebral nobenega dela omenjenih avtorjev	0	3

Rezultati so pokazali, da so študentje slovenistike v povprečju prebrali 8,3 del omenjenih avtorjev, druga skupina anketirancev pa 3,1. Med njimi so največkrat prebrali delo Draga Jančarja, Mihe Mazzinija, Ferija Lainščka, Vinka Möderndorferja in Gorana Vojnoviča, torej dela avtorjev, ki so v medijskem prostoru bolj zastopana, trije anketiranci pa niso prebrali nobenega dela navedenih avtorjev.

Študente slovenistike s številom prebranih knjig, poznavanjem del sodobnega slovenskega romana, literarnovednim ozadjem in poznavanjem romanesknega žanra lahko štejemo med izkušenejše bralce, za katere je značilno, da sprejemajo globlje besedilne pomene, lažje in hitreje pridejo do povezav med elementi besedila, se zavedajo odnosa med bralcem in avtorjem, so bolj

kritični pri ovrednotenju literature in ne potrebujejo eksplicitno izraženih kohezijskih in koherentnih sredstev, ki bi usmerjala razumevanje (Pezdirč Bartol 2010: 67—73).

Ugotovila sem, da študentje slovenistike razmeroma dobro poznajo značilnosti sodobnega slovenskega romana, ostali diplomanti pa večinoma ne, saj zelo redko berejo dela sodobnih slovenskih romanesknih piscev, tako zahtevnejših kot tudi popularnejših. Sklepam, da je rezultat povezan s splošno maloštevilnostjo prebranih romanov, ki sem jo odkrila s prejšnjim vprašanjem ter vedno večjo priljubljenostjo branih romanov v tujih jezikih, zlasti angleščini, saj so ti lažje dostopni na elektronskih bralnikih. Zanimiva ugotovitev je tudi ta, da se pri študentih slovenistike močno opazi upad števila prebranih del avtorjev, ki jih ne spoznajo izrecno med študijskem procesom, to so besedila avtorjev Nejca Gazvode, Nine Kokelj in Jasmina B. Freliha.

3.1.2 Priljubljenost posameznih tem

Za pozitivno naravnost branja romana *Óstrigéca* sem želela ugotoviti tematsko primernost romana glede na njihovo splošno priljubljenost tem. Anketiranci so lahko izbirali med desetimi temami, hkrati so lahko sami dopisali, katerih tem se največkrat poslužujejo, izbrati so morali najmanj tri priljubljene teme. Spodnja tabela prikazuje, kateri odgovori so se pojavili največkrat.

Tabela 13: Priljubljenost literarnih tem

Tema	Število odgovorov
zgodovina	20
ljubezen	24
odnosi med ljudmi	46
problemi sodobne družbe	39
šport	4
življenje slavnih	3
znanstvene teme	9
kriminal	12
znanstvena fantastika	16
potovanja	11

Tabela prikazuje, da se anketiranci največkrat poslužujejo tem, ki zadevajo odnose med ljudmi (46), probleme sodobne družbe (39) in ljubezen (24). Mateja Pezdirc Bartol je v svoji raziskavi ugotovila, da sta temi odnosov med ljudmi in problemov sodobne družbe bolj značilni za kanonsko literaturo (2010: 95). Najbolj priljubljenim temam sledijo zgodovina, znanstvena fantastika, kriminal, potovanja, znanstvene teme, šport in življenje slavnih. Po en odgovor so dobile tudi teme magični realizem, filozofija, fantastika in resnične življenjske zgodbe z globljo vsebino.

Ugotovim lahko, da je bil roman *Óštrigéca* primeren za izbrano skupino anketirancev, saj v njem prevladuje tema ljubezni, odnosov med ljudmi, prepletajo se tudi zgodovinski elementi, potovanja in fantastike.

3.1.3 Poznavanje avtorja romana in njegovega opusa

Recepcijo literarnega dela usmerja tudi poznavanje avtorja in njegovega opusa, saj na sodbe in način branja vpliva vnaprejšnje poznavanje njegovih del, medijskih objav, kritik ipd. Marjana Tomšiča je večina (24) študentov slovenistike poznalo, v skupini drugih diplomantov pa ga je poznalo zgolj 5 oseb. Izmed vseh anketirancev je zgolj ena oseba pred izvedbo raziskave prebrala eno delo njegovega opusa⁴², torej večina drugih diplomantov ni imela nobene vnaprejšnje sodbe o avtorju ali romanu, prav tako razen ene osebe ni nihče svojih sodb ob recepciji romana vzporejal s kakšnim drugim delom avtorjevega opusa. Rezultat je razmeroma predvidljiv, saj se pisatelj v zadnjih letih bolj redko pojavlja v medijih, svoj zadnji roman je izdal pred trinajstimi leti, zbirko kratkih zgodb pa pred šestnajstimi. Prav tako pisateljeva dela niso vključena v ure književnosti na osnovnih ali srednjih šolah.

3.1.4 Poznavanje drugih del fantastičnega žanra

Z vprašanjem sem želela preveriti, ali imajo anketiranci izkušnje z branjem drugih besedil, ki jih uvrščamo med fantastične romane. Alojzija Zupan Sosič v svojih študijah roman *Óštrigéca* uvršča med pravljичni roman kot podzvrst modificiranih fantastičnih žanrov, h katerim spadata še antiutopični in grozljivi oz. srhljivi roman. Za pravljичni roman je značilna pokrajinska fantastika, ki je prisotna tudi v Lainščkovih, Žabotovih in ostalih Tomšičevih romanih. Pri vseh treh tipih fantastičnega romana gre za modificiran sodobni slovenski roman, ki osnovo jemlje iz

⁴² *Zrno od fragmenta, Šavrinke, Olive in sol, Noč je moja, dan je tvoj, Kožuni, Glavo gor, ura dol, Vurja.*

tradicionalnega romana, a mu dodaja elemente več romanesknh žanrov, v našem primeru pravljice. Med pravljlične romane štejemo tudi deli Borisa Jukića *Nekdo je igral klavir* in *Tanaja* Slavke Pregl.

V raziskavi me je zanimalo, ali so anketiranci prebrali tudi katerega izmed antiutopičnih romanov (*Ptičja hiša*, *Filio ni doma*, *Harmagedon*, *Satanova krona*, *Smaragdno mesto*), saj se tudi pri njih kažejo značilnosti, podobne pravljličnemu romanu, kjer »glavne literarne osebe (prav tako bralca) ponavadi ne osuplja, pač pa jih vedno znova aktivira in vključi v nenavadno dogajalno okolje« (Zupan Sosič 2000: 155).

Fantastični elementi so prisotni tudi v Lainščkovih in Žabotovih grozljivih romanih, kjer je vzporednica s pravljličnim romanom predvsem prisotna v uporabi pokrajinske fantastike. Njuna skupna lastnost je tudi ta, da oba prevprašujeta bivanjsko eksistenco.

Tabela 14: Poznavanje slovenskih fantastičnih romanov

Roman	Slovenisti	Drugi diplomanti
Boris Jukić: <i>Nekdo je igral klavir</i> (1997)	0	0
Sanja Pregl: <i>Tanaja</i> (1996)	0	0
Berta Bojetu: <i>Filio ni doma</i> (1990) ali <i>Ptičja hiša</i> (1995)	21	1
Tone Perčič: <i>Harmagedon</i> (1997)	2	0
Miha Mazzini: <i>Satanova krona</i> (1993)	2	0
Marjetka Ješek: <i>Smaragdno mesto</i> (1991)	1	1
Feri Lainšček: <i>Ki jo je megla prinesla</i> (1993)	23	1
Vlado Žabot: <i>Volčje noči</i> (1996)	21	2
Nobenega od navedenih del	0	25

Ugotovila sem, da so študentje slovenistike razmeroma dobro seznanjeni z značilnostmi fantastičnega romana, največ jih pozna značilnosti antiutopičnega in grozljivega romana. Zato sklepam, da bodo lažje in hitreje sprejeli nadnaravne dogodke v romanu *Óštrigéca* kot del naravnega sveta, saj poznavanje žanra v bralcu priključuje prototipe karakterjev, najpogostejše pripovedne tehnike in strukturo dogajanja (Pezdirč Bartol 2010: 62).

Zanimivo je, da v skupini ostalih diplomantov večina ni prebrala niti enega omenjenega dela, torej jih večina nima nobenih izkušenj s poznavanjem značilnosti sodobnega slovenskega fantastičnega romana. Sklepam, da bodo zato težje sprejeli literarne elemente fantastičnega oz. pravljичnega romana in da bodo do nadnaravnih dogodkov čutili odklonilen odnos, torej da jih bodo težje in kasneje (ali pa sploh ne) sprejeli kot del svojega naravnega sveta.

3.1.5 Predvidevanja glede žanra v posamezni skupini

Zanimalo me je, kaj si anketiranci predstavljajo pod pojmom pravljичni roman, saj poznavanje žanra vpliva na oblikovanje bralčevega horizonta pričakovanj. Vsi anketiranci imajo vnaprej oblikovane sodbe in predvidevanja o posameznem literarnem žanru, saj na njih vpliva znanje pouka knjižnosti, lastne bralne izkušnje, splošno vedenje o svetu in institucijsko ali medijsko razširjene sodbe. Sodelujoči v raziskavi so pri tem vprašanju obkrožili vsaj tri pojme, za katere predvidevajo, da opisujejo lastnosti pravljичnega romana. Pri tem vprašanju sem izpustila odgovore bralcev slovenistov, saj so knjigo prebrali že vnaprej in zato ne morejo podajati predvidevanj.

Tabela 15: Predvidevanja glede žanra pravljичni roman

Bralci drugi	Poslušalci drugi	Poslušalci slovenisti
nenavadno (11)	nenavadno (9)	nenavadno (15)
presenetljivo (9)	presenetljivo (3)	presenetljivo (2)
fantastično (11)	fantastično (12)	fantastično (12)
lahko razumljivo (4)	lahko razumljivo (1)	lahko razumljivo (0)
zabavno (6)	zabavno (6)	zabavno (3)
napeto (2)	napeto (2)	napeto (7)
junaško (12)	junaško (8)	junaško (2)
predvidljivo (2)	predvidljivo (2)	predvidljivo (2)
	lahkotno (2)	lahkotno (1)
		razvlečeno (1)

Iz tabele lahko razberem, da so skupno največ glasov dobile lastnosti nenavadno (35), fantastično (35) in junaško (22). Prvi dve ugotovljeni lastnosti in najpogostejša odgovora se skladata z lastnostmi pravljичnega romana. Zanimivo je, da so drugi diplomanti zelo velikokrat predvidevali, da gre za junaško delo, medtem ko se je pri slovenistih ta lastnost pojavila zgolj pri dveh anketirancih. Sklepam lahko, da je to posledica boljšega poznavanja slovenistov lastnosti sodobnega slovenskega romana, v katerem junaštvo ni med prevladujočimi značilnostmi. Prav tako so drugi diplomanti večkrat predvidevali, da gre za lahko razumljivo delo, ta odgovor pa se pri študentih slovenistike sploh ni pojavil. Gre za posledico že vnaprejšnjega poznavanja avtorja besedila in drugih oblik fantastičnih romanov, za katere ŠS vedo, da jih ne uvrščamo med lahko trivialno literaturo, ampak med kanonizirano. Razlika je opazna tudi pri predvidevanjih o zabavnosti žanra, saj študenti slovenistike ne predvidevajo humorja v besedilu, ostali diplomanti pa in ga uvrščajo med enako predvidljive lastnosti kot je presenetljivost. Zgolj en odgovor o razvlečenosti pravljичnega romana, ki pripada študentu slovenistike, in noben odgovor, ki bi predvideval njegovo otročjost in dolgočasnost, vodi k ugotovitvi, da je bila večina anketirancev pozitivno naravnana do besedila.

3.2 Ugotavljanje čustveno-motivacijskih dejavnikov ob branju in poslušanju romana Óštrigéca

3.2.1 Zanimanje za branje in všečnost zgodbe

V prvem odseku empiričnega dela raziskave sem se posvetila ugotavljanju čustveno-motivacijskih dejavnikov ob branju romana. Najprej me je zanimalo, kako so se bralci in poslušalci počutili ob sprejemanju romana, saj je s tem povezana tudi motivacija za dokončanje receptivnega dejanja. Želela sem izvedeti, ali so ob branju oz. poslušanju vztrajali zaradi namena raziskave ali zaradi všečnosti zgodbe romana.

Tabela 16: Odgovori na vprašanje Kako ste se počutili ob branju/poslušanju romana

	1 — dolgočasil sem se	2	3	4	5 — zelo me je zanimalo, kaj se bo zgodilo
Poslušalci	1	1	10	13	5
Bralci	2	3	8	14	3

V splošnem lahko sklepam, da je večina tako poslušalcev kot bralcev izkazala pozitivno zanimanje za roman, saj jih je z oceno 4 ali 5 ocenilo 60 % poslušalcev in 56 % bralcev. Ugotovila sem, da je več poslušalcev (5) kot bralcev (3) izkazalo izredno zanimanje za zgodbo, saj so ocenili, da jih je zelo zanimalo, kaj se bo zgodilo v nadaljevanju romana. Negativen odnos do sprejemanja romana je pokazalo več bralcev (17 %) kot poslušalcev (7 %), vendar so bili poslušalci bolj neodločni ali so se med poslušanjem dolgočasil ali so za zgodbo izražali zanimanje.

Počutje ob samem aktu poslušanja oz. branja vpliva na končno oceno všečnosti zgodbe, zato me je zanimalo, kako je bila sprejemnikom besedila ob koncu vseč romaneskna zgodba.

Tabela 17: Odgovori na vprašanje Ali vam je bila zgodba všeč

	1 — zgodba mi ni bila všeč	2	3	4	5 — zgodba mi je bila zelo všeč
Poslušalci	1	2	12	11	4
Bralci	2	3	8	14	3

Opazim lahko, da je sicer bolj močan pozitiven odnos do zgodbe izkazala skupina poslušalcev (4), a je skupno z oceno 4 ali 5 pozitivno všečnost zgodbe ocenilo 50 % poslušalcev 57 % bralcev. Razmeroma nevtralen odnos do zgodbe izkazalo več poslušalcev (12) kot bralcev (8), slednji prednjačijo v negativnem odzivu na prebrano vsebino, saj je z oceno 1 ali 2 všečnost zgodbe ocenilo 10 % poslušalcev in 17 % bralcev.

Tabela pokaže, da sta zanimanje za roman in njegova končna ocena sorazmerna. Bralci so na oba vprašanja odgovorili popolnoma enako, poslušalci pa so končno oceno romana označili slabše kot zanimanje za poslušanje zgodbe med aktom sprejemanja. Ugotovim lahko, da sta na splošno obe skupini večinoma občutili pozitiven odnos do romana, tako med samim dejanjem poslušanja oz. branja kot ob koncu, ko sta podali splošno oceno všečnosti besedila. Zanimivo je, da so imeli bralci ob koncu branja bolj jasno oblikovano mnenje, nekateri so jasno izrazili, da jim zgodba ni bila všeč in da so se ob njenem sprejemanju izrazito dolgočasil, drugi, da jim je bila zgodba zelo všeč in jim je vzbujala zanimanje. Poslušalci pa so bili v svojih odgovorih bolj negotovi, saj so s številko 3 večkrat označili tako občutje ob sprejemanju romana kot njegovo končno oceno všečnosti. Predvidevam lahko, da so ti odgovori povezani s samim principom recepcije. Ker imamo s tradicionalnim branjem romanov že veliko izkušenj, se lahko lažje in bolj jasno osredotočamo na njegove vsebinske elemente. Medtem pa je poslušanje zvočne knjige večini predstavljalo novo izkušnjo, o kateri še nimajo jasno izraženega mnenja, ker se to kaže tudi v zgoraj navedenih odgovorih in prihaja do dvomov tudi glede romaneskni vsebinskih elementov.

3.2.2 Vtis o posameznih elementih zgodbe

V nadaljevanju raziskave me je zanimalo, ali je kateri izmed naštetih formalnih, stilnih in vsebinskih elementov besedila izstopal pri vtisu v primerjavi zvočne in tiskane knjige. Anketiranci so izmed devetih ponujenih odgovorov obkrožili tri ali več, ki so na njih pustili največji vtis, hkrati pa so imeli tudi sami možnost dopisati svoje možnosti.

Tabela 18: Odgovori na vprašanje Kateri izmed naštetih elementov je na vas naredil največji vtis

Odgovor	Poslušalci	Bralci
stil pisanja	4	6
glavna literarna oseba	6	4
jezik	4	3
opisi pokrajine	4	3
odprt konec	1	2
kratkost	0	1
razumljivost	1	0
fantastičnost	9	11
drugo	1 ⁴³	0

Pri obeh skupinah je največji vtis pustil vsebinski element fantastičnosti, na poslušalce bolj kot na bralce. Razlika je opazna tudi pri drugi najpogostejše obkroženi lastnosti; poslušalci (6) so obkrožili, da je na njih največji vtis pustila glavna literarna oseba, na bralce pa stil pisanja (6).

Iz tega lahko sklepam, da so bili poslušalci bolj dovzetni na konkretne dogodke v romanu in karakteristiko glavne osebe, bralci pa so bolj dojemali avtorjev slog pisanja in njegove posebnosti; poetičnost, sinestezijo ipd. Zanimivo je, da so bili odgovori obeh skupin bolj usmerjeni v vsebinske in formalno-stilne elemente zgodbe in ne toliko v neliterarne elemente, kot sta kratkost in razumljivost. Kratkost je bila kot pozitivna lastnost romana označena zgolj pri enem bralcu, razumljivost pa pri enem poslušalcu. V medsebojni primerjavi rezultatov lahko zapišem, da so tako na poslušalce kot tudi na bralce vtis najbolj naredili tisti vsebinski in formalno-stilni elementi, ki so pomembni za recepcijo pravičnega romana. To so fantastičnost, stil pisanja in

⁴³ Odgovor: narečje.

opisi pokrajine, saj ravno iz njih izvira antropomorfizacija narave in njena sinestetičnost, prav tako pa je pomembna zaznava glavnega protagonista in njegovega selstva.

Poleg pozitivnih lastnosti, ki so učinkovale na sprejemnike, sem želela izvedeti tudi, kateri elementi so pri anketirancih vzbudili negativna občutja. Vprašanje je bilo odprtega tipa, zato so v spodnji tabeli predstavljeni povzetki odgovorov.

Tabela 19: Povzetki odgovorov vprašanja Kaj vam pri zgodbi ni bilo všeč

Odgovor	Poslušalci	Bralci
narečne besede	1	4
odprt konec	1	2
romaneskno dogajanje	1	2
počasen razvoj zgodbe	2	4
seksistične tendence	1	0
eksistencializem	1	0
nepovezanost dogodkov	1	2
antropomorficirana narava	2	2
črno-beli liki	0	2
kratkost	0	1
protagonisti	0	1
vse mi je bilo všeč	2	4
nič mi ni bilo všeč	0	2

Obe skupini sta največkrat odgovorili, da ju je pri romanu najbolj zmotil počasen razvoj zgodbe, več bralcev so izrazito zmotile tudi narečne besede. Podobno nasprotje lahko opazimo tudi pri odgovorih glede odprtega konca, prav tako je bil nekaterim najbolj všeč glavni protagonist, druge pa je zmotil pravljični črno-beli prikaz značajev romanesknih junakov. Zanimiva je predvsem razlika glede jezika, saj sem pričakovala, da bodo poslušalci izrazili večji odklonilen odnos do narečnih besed, saj je pri poslušanju večkrat težje slediti besedilu, ki ga narečne besede še otežujejo, zaradi dejavnosti, ki jih poslušalci počnejo ob poslušanju. Rezultat je še toliko bolj presenetljiv zato, ker so bralci ob koncu romana imeli priložen slovar narečnih izrazov in so pomen narečne besede lahko preverili, poslušalci pa ne. Glede ostalih lastnostih na splošno ne

morem reči, da so poslušalce v primerjavi z bralci zmotile določene lastnosti, ki bi se od slednjih bistveno razlikovale.

V povezavi z vprašanjem, kjer sem želela izvedeti, kateri elementi so na anketirancih pustili največ vtisa, sem analizirala tudi, kateri vsebinski in slogovni elementi so jih najbolj presenetili, torej kateri elementi so presegli njihov horizont pričakovanja. Ti so obsegali pravljíčne elemente, torej fantazijskost, antropomorfizacijo narave in pravljíčnega protagonista, ter slogovne elemente jezika, kjer je opazna njegova narečnost in struktura romana. Poleg tega so anketiranci lahko zapisali tudi svoje mnenje.

Tabela 20: Odgovori na vprašanje Kaj vas je v delu najbolj presenetilo

Odgovor	Poslušalci	Bralci
jezik	5	3
nadnaravni dogodki	8	7
glavni protagonist	5	4
antropomorficirana narava	5	7
potek zgodbe	7	6
drugo	0	3 ⁴⁴

Ugotovila sem, da so vse anketirance najbolj presenetili nadnaravni dogodki. Nobena od skupin ni na vsebinski ravni pričakovala takega romana, kar je povezano s tem, da pravljíčni romani predstavljajo redkost v sodobnem slovenskem romanu. Bralce je na drugem mestu najbolj presenetila antropomorfizirana narava, poslušalce pa pripoved, torej slogovni element romana. Poslušalce je torej bolj presenetilo dejstvo, da roman ni zapisan v linearnem času, ampak med posameznimi dogodki v romanu ni izrazito določeno, kolikšen je bil vmesni časovni izsek. Prav tako so v zgodbi, kljub rdeči niti boja med Štafuro in Boškinom, opisani dogodki, ki si ne sledijo v vzročno-posledičnem zaporedju, ampak med njimi poleg Boškina in njegove čudežnosti kot povezovalna člena ni konkretnéjše povezave. Prav tako je tudi tu moč opaziti, da je glavni protagonist bolj presenečal poslušalce kot bralce, odgovori so si podobni tudi glede jezika, saj so poslušalci v odnosu do bralcev jeziku namenili več pozitivnih odgovorov in ta jih je tudi bolj presenečal, kar lahko povežem v ugotovitev, da je na splošno jezik pri poslušalcih pustil močan

⁴⁴ Odgovori: nič (2), grotesknost zla.

pozitiven učinek. Vseeno med tremi najpogostejšimi odgovori, ki so jih podali bralci in poslušalci, ni opaziti večjih razlik.

V nadaljevanju raziskave me je zanimalo, kdaj sta skupini bralcev in poslušalcev najbolj uživali ob sprejemanju romana in ali se odgovori medsebojno kakorkoli razlikujejo.

Tabela 21: Odgovori na vprašanje Kdaj ste najbolj uživali ob branju/poslušanju romana

Odgovor	Poslušalci	Bralci
ob liričnih opisih pokrajine	10	9
ob nenavadnih dogodkih	15	16
ob humornih elementih	8	10
drugo	1 ⁴⁵	4 ⁴⁶

Rezultati kažejo, da sta obe skupini enako najbolj uživali ob fantastičnih nenavadnih dogodkih, manj ob liričnih opisih narave in na tretjem mestu ob humornih vložkih. V nadaljevanju so me zanimale podrobnosti glede zgornjih odgovorov, ki so navedene v spodnjih tabelah.

⁴⁵ Odgovor: Nikoli nisem užival.

⁴⁶ Odgovori: narečni jezik (2), nikoli nisem užival (2).

Tabela 22: Prikaz odgovorov na podvprašanje Zakaj ste se odločili za odgovor »ob liričnih opisih pokrajine«

Poslušalci	Bralci
ker pripisuje lepi pokrajini človeške lastnosti; komentarjev dogodkov; izvirni opisi noči, reke ipd.; ker se je dogajalo; ker se mi zdi jezik v zgodbi izjemno lep; vseč mi je narava; lepi opisi in spomin na kras; ob opisu pokrajine si si lahko kar naslikal primorsko pokrajino, po kateri potuje Boškin; napisano je zelo spevno in uporabljene so nenavadne stavčne in druge figure; ker mi je bilo dejansko bolje, kot da bi sama brala knjigo - ob poslušanju lahko zapreš oči in si zamišljaš to kar slišiš; nenavadni dogodki večinoma niso bili tako nenavadni, da bi bili zanimivi, glede zgodbe pa se mi je zdelo, da ne bo peljala nikamor; tako so se mi opisi pokrajine zdeli najzanimivejši	to so večna vprašanja, in odgovore na to ponuja prav tovrstna literatura - v tem je njen presežek in točka bralčeve identifikacije; kot bralka sem dejansko začutila rumeno barvo Istre, kako diši grmovje, kako brenčijo čebele ... avtor me je povabil na popotovanje po Istri, skupaj z njegovim glavnim junakom, in s pomočjo sinestezijske mu je to zelo dobro uspelo; skozi opise pokrajine se začuti, da mu je (avtorju) Istra zelo pri srcu, zanj je to nenavadna in magična dežela, z zanimivimi običaji, ki jo je kot Štajerec še bolj začutil; ob pomoči obilo domišljije, sem si jih lahko predstavljal zelo živo; novo v literaturi oz. se s tem prej nisem srečala; zaradi besed, ki jih pisatelj uporabi in občutka ki ga ustvari; v nasprotju z nadnaravnim tako prispeva k lahkotnosti dela

Ugotovila sem, da sta obe skupini pri liričnih opisih izpostavili lepoto jezika, slog in spevnost. Opozoriti moram na to, da sta dve izmed poslušalk v svoj odgovor zapisali, da sta si ob liričnih opisih pokrajine pred oči naslikali istrsko pokrajino, po kateri pluje Boškin. Prav tako je tudi ena izmed bralk zapisala, da je začutila Istrsko sinestezijsko in da je ob opisih uporabljala domišljijo. Ugotavljam, da si tudi med poslušanjem (tako kot med branjem) vizualno predstavljamo poslušane dogodke in uporabljamo domišljijo, s čimer se ne morem strinjati enim izmed očitkov zvočnim knjigam, da vplivajo zgolj na uho, ne pa tudi na oko, saj je iz odgovorov razvidno, da so si anketiranci ob poslušanju dogodke vizualno predstavljali.

Tabela 23: Prikaz odgovorov na podvprašanje Zakaj ste se odločili za odgovor »ob nenavadnih dogodkih«

Poslušalci	Bralci
ker najbolj spodbudijo domišljijo; zaradi zanimivih opisov, idej, magičnosti... celotna knjiga me spominja na pravljico, je pa že kar dolgo časa minilo odkar sem nazadnje poslušala pravljico na kaseti, taki dogodki pa so me spomnili na to; tudi pripoved je zanimivo poslušati, saj je veliko bolj slikovito predstavljeno dogajanje, ko ga nekdo bere in tudi barva govore različnih oseb; vživela in se mi je zdelo, da v naravi vidi smisel svojega bivanja; zaradi spretnih pripovedovalskih interpretacij dialogov med različnimi liki; prepletanje realnega in magičnega sta rdeča nit in bistvo romana; ker sem si jih ob poslušanju videla, kot da se odvijajo pred mano; dobra dodana vrednost zgodbi ker je bilo zabavno poslušati prigode Boškina in njegova razmišljanja (2); ker so me presenetili	ker so bili izredno slikovito predstavljeni in jih v realnosti zagotovo ni, pa bi kdaj tudi lahko bili; ker gre za nenavadne dogodke, ki pretresajo človekovo domišljijo in dajejo uvid v domišljijo »prvobitnega« človeka, vse to kar s »civilizacijo« izgubljam; ker te med branjem presenetijo in naredijo zgodbo bolj zanimivo (2); ker so bili nenavadni in čudni, hkrati pa so delovali kot nekaj vsakdanjega; ker popeljejo bralca v fantazijski svet; velika doza domišljije; ker sem morala uporabljati domišljijo in se vživeti; sicer dobro znano pokrajino je pisatelj uspel spremeniti v alternativni svet, kjer se mešajo coprnije, kmečko življenje in personificirana narava; ker so zabavni in dišijo po ljudskih vražah. nadnaravni dogodki naredijo pokrajino mistično; z nenavadnimi dogodki bralca preseneti in pripravi do tega, da je tudi aktiven ob branju, se sprašuje, kako je to mogoče; spominjalo me je na otroštvo in da mi vedeti, da domišljija nima meja; bolj mi leži branje lahkotnih čtiv

Nenavadni dogodki so tisti element, pri katerem je uživalo največje število tako poslušalcev kot tudi bralcev. Ob odgovorih obeh skupin je jasno razvidno, da sta si obe skupini vizualno predstavljali dogodke, opisane v romanu, ti so pri njih vzbujali domišljijo. Eden od poslušalcev je celo zapisal, da mu je poslušanje vzbudilo še bolj slikovito domišljijo kot sicer. Prav tako sta obe skupini omenili, da ju je poslušanje nadnaravnih dogodkov spomnilo na poslušanje pravljič v otroštvu, s čimer ugotavljam, da so tudi poslušalci prepoznali pravljične elemente v besedilu.

Poslušalci so tako kot bralci prepoznali, da se v romanu prepletata magična in realna sfera, prav tako so tudi njih nenavadni dogodki presenetili.

Tabela 24: Prikaz odgovorov na podvprašanje Zakaj ste se odločili za odgovor »ob humornih vložkih«

Poslušalci	Bralci
ker jih je zanimivo poslušati preko zvočne knjige; popestrijo poslušanje (3); ker se fantastični svet prisrčnih čudes učinkovito zlije z orisom melanholičnega podeželskega realizma; ker sem se ob branju nasmejala in zabavala; ker je zelo nenavadna knjiga in jezik in so mi všeč fantastični dogodki	olajšano branje; besedilo lepo teče; ob vsakem opisu nenavadnih dogajanj sem komaj čakala, da vidim, kako bo protagonist razrešil zaplet

Ob humornih vložkih je uživalo 27 % poslušalcev in 33 % bralcev, pri obeh skupinah je bil ta odgovor na tretjem mestu po vrsti, saj je so anketirance bolj navdušili opisi pokrajine in nenavadni dogodki. Odgovori anketirancev kažejo na to, da sta obe skupini enako razumeli humor kot dodano vrednost stilu pisanja, ki olajša sprejemanje romana in popestri zgodbo.

Tabela 25: Prikaz samostojnih odgovorov o romaneskni elementih, ob katerih so najbolj uživali

Poslušalci	Bralci
veliko bolj bi užival ob branju prave knjige; zvočni posnetki mi ne ležijo najbolj.	kot bralka ne posegam po tovrstni literaturi in je bila zato osvežitev, še posebej, ker gre za opise narave slovenske Istre, in imajo zato opisi še poseben čar; dialogi so mi bili simpatični, ker so dobro upodobili Primorje ker ne maram fantazijskih zgodb in nekih knjig brez realne vsebine; lep, liričen jezik; ker mi ni všeč fantastika/magični realizem

Med odgovori, ki so jih anketiranci lahko zapisali sami, je med poslušalci in bralci skupen zgolj odklonilen odnos, pri poslušalcih do načina sprejemanja romana, pri bralcih pa so romanesknega žanra. Bralci so prav tako zapisali, da so najbolj uživali ob značilnem jeziku, ki je najbolj umetelen v liričnih opisih istrske narave.

3.2.2.1 *Doživljanje liričnih opisov*

V nadaljevanju me je zanimalo, kako so bralci in poslušalci dojemali opise pokrajin in ali se skupini v odgovorih kako razlikujeta. Opisi pokrajine v romanu *Óštrigéca* so zelo pomemben sestavni del romana in imajo v njem estetsko, spoznavno in etično vlogo. Istrska narava je skozi opise podana mistično, kot čarobna pokrajina, v kateri obstajajo čarobni liki in se vrstijo nenavadni dogodki. Avtor v romanu predstavi realno istrsko pokrajino, z realnimi imeni krajev, hkrati na nekaterih mestih opiše realne pokrajinsko zemljepisne danosti.

Narava v romanu sovпада z občutjem glavnega protagonista. Boškin je z naravo tako močno povezan, da je postal del nje, saj ga imajo reke, veter in trave že za svojega. Reka poleg Vitice predstavlja njegovo ljubezen, ljubico, v njej išče uteho in navdih, z njo tudi komunicira in reka mu ljubezen vrača. Antropomorfizirane in personificirane lastnosti narave se pojavljajo tudi drugod v romanu; bekači so posmehljivi, neusmiljeni in robati, kostanji so ponosni in zlobni, oljke so prijazne, materinske itd. Narava ima tudi človeški videz, borovci so npr. kuštravi, prav tako imajo čudežne sposobnosti. Boškin se velikokrat pogovarja z oljkami, boža njihove veje, jih občuduje in jim laska.

Jezik v romanu je pri opisih narave v romanu še posebej speven in liričen. Poln je metafor, primer, ukrasnih pridevkov, prispodob, vzklikov, antropomorfičnih lastnosti, personifikacije, opazna pa je tudi izrazita sinestezija, ko avtor barvo povezuje z vonjalno-okušalno in zvočno podobo.

Tabela 26: Odgovori na vprašanje Kako pomembni se vam zdijo za doživljanje zgodbe lirični opisi pokrajin

	1 — opisi so nepomembni, celo motili so potek zgodbe	2	3	4	5 — opisi so se mi zdeli zelo pomembni, brez njih zgodbe ne bi doživljal tako celostno
Poslušalci	0	4	4	15	7
Bralci	0	5	5	10	10

Rezultati kažejo, da je večina vseh anketirancev razumela lirične opise pokrajine kot zelo pomemben del romaneskne zgodbe, saj je z oceno 4 ali 5 to ocenilo 73 % poslušalcev in 67 % bralcev. Prav tako ni nihče od anketirancev odgovoril, da so bili opisi popolnoma nepomembni ali da so motili potek zgodbe. Rezultati med skupinama so podobni tudi pri ocenjevanju opisov pokrajine z oceno 2 ali 3, za kar se je odločilo 27 % poslušalcev in 33 % bralcev.

Ugotovim lahko, da med skupinama ni večjih razlik, da so torej tudi poslušalci zvočne knjige enako kot bralci doživljali opise pokrajine kot zelo pomemben del zgodbe. Hkrati ugotavljam, da je lirične opise pokrajine za celotno razumevanje romana v splošnem kot zelo pomembne razumelo več bralcev kot poslušalcev, s čimer zopet potrjujem ugotovitev, da so bralci bolj doživeto sprejemali lirične opise pokrajine. Vseeno pa razlika med skupinama ni zelo velika. Morda lahko sklepam tudi, da gre pri pozitivnem rezultatu poslušalcev za posledico razlik v sprejemanju literature, saj se pri branju lahko bralec odloči za hitro branje in izpusti dele besedila, ki se mu za končno razumevanje zgodbe ne zdijo tako pomembni (in bi v tem primeru zavzemali lirične in razmeroma dolge opise pokrajin v romanu), pri zvočni knjigi pa je to mogoče zgolj s prevrtavanjem posnetka naprej, vendar pa se tko hitreje izgubi rdeča nit pripovedovanja. Razloge

se lahko nahajajo tudi v sami formi pripovedovanja, saj so anketiranci⁴⁷ na več mestih odgovorili, da so si jo ob opisih pokrajine živo predstavljali, kjer so zgolj zaprli oči in uživali ob poslušanju.

3.2.3 Priporočilo romana v branje prijatelju

Raziskave kažejo, da se mladi za branje določene knjige velikokrat odločijo po nasvetu prijatelja. Čeprav anketiranci pričujoče ankete niso najstniki, jih še vedno lahko štejemo med mlade osebe, saj je njihova povprečna starost nižja od 26 let, zato sem tudi njih vprašala, ali bi roman priporočili prijatelju, poleg tega pa sem želela izvedeti še utemeljitev za njihovo odločitev. Rezultati so pokazali, da bi večina anketirancev, od teh več bralcev (70 %) kot poslušalcev (57 %), priporočila roman prijatelju, torej do njega kažejo pozitiven odnos in ga razumejo kot kvalitetnega in zanimivega. V nadaljevanju so me zanimali tudi razlogi za njihovo odločitev.

Tabela 27: Odgovori na podvprašanje Zakaj ja

Odgovor	Poslušalci	Bralci
izvirna raba jezika	1	4
drugačnost, inovativnost	6	4
pravljичnost	4	3
zanimiva zgodba	7	5
slovenski avtor	3	0
humor	1	2
perverzni vložki	1	0
opisi narave	0	2
klasičnost romana	0	2
lahkotnost	0	2
všečnost romana	0	1

Med odgovori, zakaj bi roman priporočili prijatelju, se je v največ primerih pojavil odgovor, da zaradi drugačnosti, inovativnosti samega romana, zaradi zanimive zgodbe in zaradi pravljіčnih elementov. Glede na to, da se je za odgovor drugačnosti odločilo več poslušalcev kot bralcev, bi lahko sklepala, da je odgovor morda povezan z medijem sprejema besedila, ki je prav tako

⁴⁷ Glej Tabela 21.

drugačen od tradicionalnega. Prav tako je pri poslušalcih večkrat prisoten odgovor, da bi ga priporočili zaradi zgodbe in pravljčnosti, pri bralcih pa zaradi izvirne rabe jezika in opisov narave. Tudi glede na prejšnje ugotovitve lahko sklepam, da so bili poslušalci bolj dovzetni za vsebinsko raven pripovedi, medtem ko so bili bralci bolj dovzetni za jezikovne in stilne elemente. Rezultati kažejo tudi na to, da je roman pri obeh skupinah presegel horizonte pričakovanja pri sprejemnikih, torej tudi pri poslušalcih. Ti ne sprejemajo slišane besedila zgolj pasivno, ampak si ob poslušanju ustvarjajo sprotne mnenja in ga kritično ocenjujejo. Zanimivi so tudi odgovori poslušalcev, da bi roman priporočili prijatelju, ker gre za delo slovenskega pisatelja. S tem odkrito kažejo na željo po večjem poznavanju slovenskih romanov in navdušenost nad slovenskim izdelkom, ki bi ga radi predstavili tudi drugim.

Tabela 28: Odgovori na podvprašanje Zakaj ne

Odgovor	Poslušalci	Bralci
ker meni roman ni bil zelo všeč	6	5
ker roman ne bi bil všeč mojim prijateljem	2	2
zaradi narečja	1	0

Navkljub prevladujočim pozitivnim odnosom do besedila nekateri romani ne bi priporočili svojim prijateljem. Med temi prevladujejo poslušalci. Glavni razlog, ki so ga navedli, je, da jim roman ni bil všeč, drugi najpogostejši razlog pa je bil sklep, da roman ne bi bil všeč njihovim prijateljem. Rezultat nekoliko preseneča, saj je pri vprašanju št. 9, ko sem preverjala všečnost romana pri anketiranih, s številko 1 (roman mi sploh ni bil všeč) in 2 označilo zgolj 8 ljudi, od tega pet bralcev in zgolj trije poslušalci. Očitno je število neodločenih odgovorov, pri všečnosti romana označena s številko 3, pri priporočilu prijatelju tehnico nagnilo v območje varnosti, zato ga raje ne bi priporočili.

3.3 Razumevanje in interpretacija

Razumevanje danes razumemo kot kognitivni proces iskanja pomena besedila, ki ga v procesu razumevanja interpretira oz. (re)konstruira razumevalec (Ferbežar, Stabej 2008: 17). Pomen ni več nekaj nespremenljivega, ampak je subjektiven, določen med procesom tvorjenja in razumevanja besedila. Sprejemnik je torej v procesu tvorjenja pomena aktiven.

3.3.1 Samoocena razumevanja romana

V magistrski nalogi me je zanimalo, kako so anketiranci razumeli literarno besedilo, ali se razumevanje razlikuje med poslušalci in bralci in kako se razlikuje med bolj in manj izkušenimi bralci v skupini poslušalcev. Najprej sem želela, da podajo svoje subjektivno mnenje o tem, ali se jim je zdela zgodba težka za razumevanje.

Tabela 29: Odgovori na vprašanje Ali se vam je zdela zgodba težka za razumevanje

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
da	0	2	1	1
ne	6	6	6	5
delno	9	7	8	9

Če primerjam odgovore med poslušalci in bralci, ugotovim, da se je obema skupinama zgodba večinoma zdela razmeroma težka za razumevanje, saj je z odgovorom *delno* odgovorilo 57 % poslušalcev in 53 % bralcev. Zelo težka za razumevanje se je zdela zgolj enemu poslušalcu in trem bralcem. Kot vzrok za razmeroma težko razumevanje sta obe skupini največkrat navedli specifičen narečni jezik, nenavadne dogodke in številne nepovezane preskoke na zgodbeni ravni.

Razumljivo je, da je več študentov slovenistike mnenja, da roman ni težek za razumevanje, saj so bolj izkušeni bralci z literarnovednim ozadjem in izkušnjami z branjem fantastičnih romanov. Zanimivo je, da sta obe skupini poslušalcev razmeroma enakovredno ocenili, da je roman delno težko razumljiv, popolnoma enako pa sta označili, da roman ni bil težek za razumevanje.

Ugotovim lahko, da skupini bralcev in poslušalcev skoraj enako ocenjujeta svoje razumevanje romana, prav tako pa razlik v razumevanju romana ni moč opaziti med obema skupinama

poslušalcev. Zvočna knjiga torej približno enako deluje na lastno oceno razumevanja izkušenih in manj izkušenih bralcev. Čeprav bi lahko sklepali, da bo skupina DŠ zaradi slabših bralnih navad, nepoznavanja značilnost fantastičnega romana (oz. sodobne slovenske pripovedi sploh) in novega medija sprejemanja literature slabše ocenila svoje razumevanje, do tega ni prišlo.

V nadaljevanju raziskave sem želela izvedeti, kaj je bilo anketirancem v romanu težje razumljivo. Izbrali so več izmed petih ponujenih odgovorov, prav tako so lahko dodali svoje mnenje. Vnaprej ponujeni odgovori so predvideli tiste elemente, za katere sem smatrala, da so težje razumljivi pri manj izkušenih bralcih, a so zelo pomembni za celostno razumevanje romana. To so narečne besede, saj prav z jezikovnim podstatom avtor dodatno opozarja na krajinsko zamejenost, opisi pokrajin, ki so lirični, polni metafor, metonimij, okrasnih pridevkov ipd. in imajo tudi estetski pomen, velikokrat pa je v opisih uporabljena tudi sinestezija. Antropomorfizacija je poleg opisov arhaične Istre najpomembnejši pravljичni postopek, fantastičnost pa je najbolj razvidna v nadnaravnih dogodkih.

Tabela 30: Odgovori na vprašanje Kaj vam je bilo pri zgodbi nerazumljivo oz. težje razumljivo

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
narečne besede	12	7	8	11
opisi pokrajin	0	2	2	0
antropomorfizacija narave	1	6	2	4
sinestetičnost	2	3	3	3
nadnaravni dogodki	3	4	3	2
drugo	1 ⁴⁸	1 ⁴⁹	2 ⁵⁰	1 ⁵¹

⁴⁸ Odgovor: nič.

⁴⁹ Odgovor: vse skupaj, ker ustvari večplastno pripoved, bralec se sprašuje, kaj je res, kaj ne, kako je nekaj mogoče ipd.

⁵⁰ Odgovora: časovno zaporedje dogodkov; Vitica — kako, da ni prej omenjena v pripovedi. Morda z namenom, on je potepuh, hedonist, če bi bil zaljubljen vanjo, bi imela zaljubljenost v naravo premajhno težo.

⁵¹ Odgovor: ni občutka za čas.

Rezultati kažejo, da so pri obeh skupinah bralcev in poslušalcev največ težav povzročale narečne besede. Ta odgovor je bil v primerjavi z ostalimi zelo izstopajoč, saj obsega 67 % vseh odgovorov pri poslušalcih in 60 % pri bralcih. Presenetljivo je, da so težave o nerazumljivosti narečnih besed pogosto prisotne tudi pri bralcih, ki so imeli v tiskan izvod knjige vključen slovar narečnih izrazov. Sklepam lahko, da so se bralci ob narečnih besedah ustavljali, uporabljali slovar in o njih razmišljali, kar je prekinilo njihov tok tekočega linearne branja. Poslušalci pa niso imeli te možnosti, saj je posnetek hitel dalje in narečne besede niso ustavljale interpretkega branja.

Med skupinama se bistveno razlikuje njun drugi najpogostejši odgovor. Oteženo razumevanje antropomorfizirane narave so kot težjo označili bralci (20 %) kot poslušalci (8 %). Gre za zanimiv rezultat, ki bi lahko spodbudil nadaljnje raziskovanje. Morda lahko sklepam, da poslušalci v razliki z bralci roman bolj doživljajo kot celoto, kjer vse nadnaravne, fantastične dogodke, kamor je vključena tudi antropomorfizacija, razumejo celostno in zaokroženo, zato so jih razumeli kot del nadnaravnih dogodkov. Zato antropomorfizacije in morda tudi drugih postopkov (npr. poosebitve), niso razpoznali kot posebni postopek, ki je vpleten v zgodbo, ampak se je zli v gosto celoto fantastičnega dogajanja. Tretji najbolj pogosto označen odgovor je zopet skupen obema skupinama. Gre za nadnaravne dogodke, ki so enako mero nerazumljivosti poželi tako pri bralcih kot tudi pri poslušalcih.

Izstopajo rezultati študentov slovenistike, ki so v primerjavi z drugimi diplomanti (15 %) kot težje razumljive razumeli nadnaravne dogodke (17 %), saj bi glede na njihovo literarnovedno znanje pričakovali, da bi lažje sprejemali nadnaravne dogodke kot del pravljичnega sveta, saj so seznanjeni z značilnostmi fantastičnega romana in poznajo pravila literarne pogodbe. Po drugi strani pa so ostali diplomanti težje kot študentje slovenistike (13 %) razumeli opise narave (15 %), kar je najverjetneje posledica tega, da so zaradi slabše bralske izkušnosti redkeje izpostavljeni sinestetičnosti, antropomorfizaciji in personifikaciji, imajo s temi elementi manj izkušenj in jih zato težje dojemajo.

Rezultati med skupinama poslušalcev se pri tem vprašanju deloma razlikujejo. Najbolj nerazumljive so se obema skupinama zdele narečne besede, ŠS bolj (30 %) kot DŠ (20 %). Zanimiv je odgovor, kjer sta dva DŠ označila, da sta težje razumela opise pokrajin, za ta odgovor pa se ni odločil noben od ŠS. Sklepam, da je to posledica slabše bralske izkušnosti DŠ, saj so

opisi pokrajin v romanu izredno lirični, bogati, polni različnih slogovnih sredstev, ki neizkušenemu bralcu, ki hrepeni po dogodkih na besedilni ravni, otežuje razumevanje. Enak sklep lahko pripišem večjemu odstotku nerazumevanja stilskih elementov v romanu, predvsem antropomorfni in sinestetični značilnosti v romanu pri DŠ kot ŠS. DŠ so med samostojnimi odgovori poudarili tudi, da sta se jim zdela nerazumljiva časovna premica dogajanja in lik Vitice oz. Boškinov odnos od nje. Tudi ta dva odgovora kažeta na posledico slabše bralske izkušnosti.

3.3.2 Odnos do narečnih besed v romanu

Posebnost romana *Óštrigéca* je njegova narečna obarvanost, saj so dialogi zapisani v istrskem narečju, narečne besede pa so prisotne tudi v veznem besedilu, kjer se hibridno mešajo s knjižnim jezikom. Narečje je prvo in najmočnejše izrazno sredstvo ljudi in je najpristnejši izraz človekove duševnosti in njegovih emocij. Narečje, ki je uporabljeno v literaturi, postane nosilec umetnostnega izraza (Čeh 2003: 469). V romanu *Óštrigéca* je prisotno v obliki socialnega jezikovnega podkoda in se meša s knjižnim jezikom. Z uporabo narečja je avtor želel poudariti pristnost, prvinskost, naravnost, želel je uveljaviti regionalne posebnosti Istre. Dialektizmi se »zapisujejo tudi kot jezikovni relikti neke skoraj že povsem izgubljene preteklosti in prvinskosti v notranji dialoški s sodobnim svetom in jezikom« (Čeh 2003: 470). Anketirance sem zato najprej prosila, naj podajo samooceno o razumljivosti besedila navkljub narečnim besedam.

Tabela 31: Odgovori na vprašanje Kako ocenjujete, da ste zgodbo razumeli težje zaradi narečnih besed

	1 — zelo so mi otežile razumevanje	2	3	4	5 — besede mi razumevanja sploh niso oteževale
Poslušalci	1	3	7	16	3
Bralci	0	2	13	10	5

Večina poslušalcev (63 %) je z oceno 4 ali 5 označila, da je besedilo razumela zelo dobro, navkljub narečnim besedam. Presenetljivo je, da je bilo enakega mnenja zgolj 50 % bralcev, saj tiskana verzija besedil vsebuje tudi slovar narečnih izrazov. Tako kot sem sklepala že pri prejšnjih rezultatih, lahko tudi tukaj predvidevam, da je rezultat posledica razlik pri zaznavanju,

saj se poslušalčevo branje ob narečni besedi zaustavi, poslušalčev posnetek pa teče naprej in poslušalcu ne nudi časa o poglobljanju v besedne ovire.

Po drugi strani pa je narečne besede za vzrok za slabšo razumljivost romana označilo skupno več poslušalcev kot bralcev. Sklepam, da je pri nekaterih poslušalcih, ki so zelo intenzivno poslušali in morda svoje pozornosti ob tem niso posvečali še drugim dejavnostim, narečna forma povzročila več težav kot pri bralcih, saj so imeli slednji možnost vpogleda v narečni slovar.

3.3.3 Razumevanje površinskih pomenov romana

V nadaljevanju raziskave sem želela izvedeti, ali je med poslušalci in bralci prišlo do kakršnih koli osnovnih napak pri razumevanju vsebine romana, zato sem v ta namen vprašala, katero je dogajalno prizorišče romana *Óstrigéca* in na kakšen način je Boškin ubil Štafuro. Med anketiranci ni razlik, dogajanje so v istrsko pokrajino umestili vsi anketiranci, prav tako je zgolj en bralec razumel, da je Boškin Štafuri odrezal glavo namesto repa. Pri osnovnem razumevanju vsebine romana tako ni prišlo do razlik ne med skupinama bralcev in poslušalcev, ne znotraj slednje med bolj in manj izkušenimi bralci. Rezultat napelje na sklep, da je zvočna knjiga zelo primerna za remediacijo trivialne literature, kjer sprejemnikom ni treba razumeti globlja sporočila romana, saj jih največkrat ni, ampak se lahko osredotočajo zgolj na površinsko razumevanje romanesknega dogajanja.

3.3.4 Razumevanje globljih sporočil romana

V magistrskem delu sem želela izvedeti, kako se skupini bralcev in poslušalcev razlikujeta v globljem razumevanju sporočil romana, saj sem s tem želeli preveriti, ali bi bila zvočna knjiga primerna za posredovanje težje, kanonske literature, pri kateri je pomembno razumevanje njenih skritih, globljih pomenov.

Najprej sem zastavila vprašanje, kako se roman konča, saj ta ni natančno dorečen. Roman se konča se z odprtim koncem, cikličnim ponavljanjem oz. večnim kroženjem kot značilnostjo mitološke pripovedi. Ker je bilo vprašanje odprtega tipa, sem v spodnji tabeli povzela prevladujoče odgovore.

Tabela 32: Povzetki odgovorov Kako se zgodba konča

Odgovor	Poslušalci	Bralci
Boškin se ponovno rodi	10	3
na začetku, gre za ciklično zgodbo	21	24
odprt konec	4	2
Boškin ubije Štafuro	0	2
Boškin umre	2	0
Boškin je združen z Vitico (brez omembe cikličnosti)	1	1
drugo	2 ⁵²	4 ⁵³

Ugotavljam, da je večina anketirancev obeh skupin prepoznala značilnosti konca romana, saj so prevladovali odgovori *Boškin se ponovno rodi, gre za ciklično zgodbo* in *odprt konec*. Redki odkloni se pojavljajo pri obeh skupinah; pri poslušalcih sta dva anketiranca odgovorila, da Boškin ob koncu romana umre, po en odgovor pa sta dobila odgovora, da se je Boškin rodil v nenavaden, nedoumljiv svet, en anketiranec pa ni bil prepričan, ali Boškin še živi ali pa je umrl. Pri bralcih so se pojavili odgovori, da gre za posmrtno tavanje protagonista, da je Štafura poražena, Boškin pa je moralni zmagovalec, ter da Štafura umre, Boškin pa še živi. Pri odgovorih se je torej izkazalo, da so tako en bralec in en poslušalec razumela, da se je Boškin sicer ponovno rodil, vendar ne v dogajalnem prostoru romana, temveč v nekem drugem, nedoumljivem oz. posmrtnem prostoru. Ostali odgovori so kazali na neprepričanost in nerazumevanje konca besedila ali pa niso zaznali Boškinove smrti in ponovnega rojstva. Večina je torej razumela odprtost konca, redki odkloni se pojavljajo pri obeh skupinah.

⁵² Odgovora: Boškinova smrt je rojstvo v nekaj novega, nedoumljivega; Boškin hodi še naprej po svetu ali pa umre.

⁵³ Odgovori: posmrtno tavanje protagonista; Štafura poražena; Boškinova moralna zmaga; Štafura umre, Boškin pa še živi.

Tabela 33: Razlike v odgovorih o koncu romana med ŠS in DŠ

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
Boškin se ponovno rodi	3	0	7	2
na začetku, gre za ciklično zgodbo	11	13	7	11
odprt konec	0	1	3	2
Boškin ubije Štafuro (brez omembe cikličnosti)	0	2	0	0
Boškin umre	0	0	1	
Boškin je združen z Vitico (brez omembe cikličnosti)	0	0	0	1
ne vem ali je Boškin živ ali mrtev	2	0	0	0
drugo	0	0	1 ⁵⁴	1 ⁵⁵

V nadaljevanju sem preverjala, ali se razlike kažejo tudi pri poslušalcih, ki so bolj in manj izkušeni bralci. Pri obeh skupinah je največ poslušalcev odgovorilo, da se je Boškin ponovno rodil oz. da se roman konča s ponovnim začetkom, cikličnostjo. Da gre za odprt konec romana, so odgovorili trije ostali diplomanti in noben študent slovenistike, ti so v dveh primerih podali ugotovitev, da niso prepričani, ali glavni protagonist še živi ali pa je že mrtev. Prav tako je zgolj eden izmed DŠ odgovoril, da Boškin ob koncu romana umre, ob tem pa ni omenil, da je temu sledilo kakršnokoli nadaljevanje romana. Ugotavljam, da pri omenjenem vprašanju ni moč zaznati velike razlike pri odgovorih med bolj in manj izkušenimi bralci. Obe skupini sta

⁵⁴ Odgovor: Vitica umre, Boškin pa ostane na istem.

⁵⁵ Odgovor: čarovnica je poražena, glavni lik je ponovno združen z Vitico.

odgovarjali podobno in večina je zaznala ciklično zgradbo romana. Pri obeh skupinah pa se v manjšini nahajajo tudi odstopanja od prevladujočega vprašanja, vendar so ta glede na splošni rezultat zanemarljiva.

3.3.5 Razumevanje globljih romaneskni nasprotij

V romanu se pojavlja več nasprotij, med katerimi sta dva prevladujoča. To sta razmerje med dobrim in zlim — bele in črne magije kot lastnosti pravljčnosti, in med resničnim in fantastičnim, saj dogajanje v romanu poteka na dveh medsebojno ločenih področjih; en prostor predstavlja arhaična Istra s tradicionalnim verovanjem, magičnimi protagonisti in fantastičnimi dogodki, drugo raven pa predstavlja nepravljčni svet literarnih junakov, ki vztrajno zavračajo čudežno in pravljčno in so ob nenavadnih dogodkih vedno znova začudeni. Tudi Boškin ob svojih čudežnih dejanjih izraža začudenje, morda celo nelagodje. »Večina nepravljčnih likov namreč ne ločuje magije od resničnosti, kdor pa jo, je za to kaznovan, tako da na koncu opusti svojo nejevernost in se prepusti nadnaravnim bivanjskim zakonom« (Zupan Sosič 2006: 178). V *Óstrigéci* sta torej prisotna dva konfliktna koda in ohranjeno je razlikovanje med naravnim in nenaravnim, v raziskavi pa me je zanimalo, ali so to razumeli tudi vsi anketiranci oz. kakšna je razlika v razumevanju med poslušalci in bralci in podrobneje med obema skupinama poslušalcev. Anketiranci so lahko izbirali med petimi ponujenimi odgovori, obkrožiti so morali dva.

Tabela 34: Odgovori na vprašanje Katera dva bistvena nasprotja določata romaneskno zgodbo

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
dobro : zlo	13	12	12	13
preteklost : sedanjost	0	4	3	1
krščanstvo : poganstvo	2	0	4	1
resnično : fantastično	13	10	12	14
narava : mesto	0	0	0	0

Rezultati kažejo, da sta se obe skupini poslušalcev in bralcev največkrat odločili za pravilni možnosti dobro : zlo in resnično : fantastično, ki sta v romanu prevladujoča nasprotja. Prav tako se ni nihče od anketirancev odločil za odgovor narava : mesto, ki v romanu ni prevladujoč, kar kaže na splošno dobro razumevanje globljega pomena romana.

Večina vseh anketirancev se je tako odločila vsaj za enega izmed omenjenih odgovorov. Vendar so razlike opazne pri manj pogostih odgovorih, ki obsegajo tudi manj pomembna romaneskna nasprotja. Teh je pri poslušalcih več kot pri bralcih, saj so bralci le v 20 % odločili za enega izmed manj pomembnih nasprotij, poslušalci pa v 30 %. Skleпам, da je bilo razumevanje globljih nasprotij romana težje pri poslušalcih kot pri bralcih.

Podobnosti z zgornjimi odgovori najdemo tudi znotraj skupine poslušalcev. Največ odgovorov sta dosegla razmerja dobro : zlo in resnično : fantastično. Razlike se opazijo pri razmerjih preteklost : sedanjost in krščanstvo : poganstvo, kjer je za vsaj enega od odgovorov odločilo več ostalih diplomantov kot študentov slovenistike. Ugotavljam, da se razlike med izkušenejšimi in manj izkušenimi bralci opazijo tudi pri posredovanju literature skozi zvočno knjigo.

3.3.6 Razumevanje Vitice kot nejasnega mesta v romanu

V nadaljevanju sem želela ugotoviti, kako so sprejemniki dojemali lik Vitice v romanu *Óstrigéca*. Njena pojava je v romanu nedorečena, skrivnostna in dvoumna. Kaže se kot vilinsko bitje, ki živi v osami in skozi življenje pluje z ezoteričnim nabojem. Hkrati je predstavljena kot simbol čiste, nepokvarjene ljubezni, miline, čistosti, zaupanja. Boškin le ob njej začuti srečo, njuna močna povezanost se kaže v njunem nenehnem hrepenenju in čutenju na daljavo, ko je kdo od njiju potreben pomoči. S tem tudi Vitica pridobiva nadnaravne sposobnosti, ob svoji smrti ne umre, ampak se čudežno, morda metaforično, naseli v Boškina. Zaradi svoje hibridne pojave Vitica spodbuja različne razlage; Vladka Tucovič jo označi kot izmišljeno, nemitološko domišljjsko bitje (Tucovič 2013: 114), Alojzija Zupan Sosič pa kot simbol bele magije, v nasprotju s Štafuro, ki predstavlja črno magijo (Zupan Sosič 2006: 182).

Tabela 35: Prikaz odgovorov na vprašanje Simbol česa je Vitica

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
ljubezni	7	6	5	9
dobrote	4	4	6	5
bele magije	3	2	0	0
vilinskosti	2	1	0	1
razuma	1	0	2	0
čistosti, nedolžnosti	2	1	1	0
življenja	1	1	1	1
upanja	1	0	0	1
prijateljstva	0	0	2	1
ne vem	0	2	0	2
drugo	2 ⁵⁶	0	3 ⁵⁷	1 ⁵⁸

Vprašanje je bilo odprtega tipa, zato so v tabeli št. 35 predstavljeni povzetki odgovorov. Največ anketirancev je zapisalo, da je Vitico doživelo kot simbol ljubezni in dobrote. Približno enakovredni so tudi rezultati bele magije, vilinskosti, čistosti in nedolžnosti, življenja in upanja. Glede na odgovore sklepam, da je večina sprejemnikov obeh skupin razumela Vitico kot simbol nečesa dobrega, pozitivnega, saj vsi odgovori označujejo njeno pozitivno naravnost.

Zanimivo je, da je nekaj poslušalcev (3) razumelo Vitico kot simbol razuma, medtem ko jo kot takšno ni razumel noben bralec. To lahko razumem zgolj na fantastični zgodbeni ravni, torej da je Vitica v zgodbi z razliko od Štafure, ki je Boškina venomer zavajala in mu mračila razsodnost, v fantastičnem svetu predstavljala trdno, resnično oporo, ki se ni transformirala v različne podobe in pri kateri je Boškin lahko našel odgovore na svoja vprašanja. Ne morem pa odgovorov razumeti v smislu, da Vitica prikazuje razum, kot je označen v realnem zunajbesedilnem svetu.

⁵⁶ Odgovora: pozitivnost; miline, nežnosti.

⁵⁷ Odgovori: varnosti; lepote; Vitica ni simbol, temveč oseba.

⁵⁸ Odgovor: doma in duhovnega.

Tudi med obema skupinama poslušalcev ne moremo opaziti izrazito razlikovalnih odgovorov. Pri obeh skupinah prevladujeta odgovora ljubezni in dobrote. DŠ so večkrat izrazili, da Vitica predstavlja prijateljstvo, česar ni navedel noben ŠS, prav tako pa zgolj en DŠ Vitice ni razumel kot simbol, ampak kot osebo.

Bralci so večkrat (4) priznali, da ne vedo, kaj je v romanu predstavljala Vitica, tega odgovora ni podal noben poslušalec. Čeprav so ti rezultati enakomerno razdeljeni med študente slovenistike in ostale diplomante, je treba vključiti dejstvo, da sta študenta slovenistike delo prebrala prejšnje leto in zato najverjetneje nista bila najbolj prepričana v svoje odgovore.

3.3.7 Razumevanje pokrajinske fantastike

V nadaljevanju sem anketirancem zastavila kočljivo vprašanje, ki je tudi literarne teoretike speljalo v odločitev, da so roman napačno uvrščali med magični realizem. Vanj so ga uvrščali zaradi fantastičnih likov in dogodkov ter zaradi cikličnega časa. Vendar v pravljичnem romanu nenavadne dogodke kot nevsakdanje razumejo tudi pripovedne osebe, čudežna dejanja tudi glavni protagonist označi za privide in videnja. V magičnem realizmu pa je nadnaravno prikazano kot naravno, fantastični dogodki so prikazani kot popolnoma vsakdanji. Svet magičnega realizma je enoten in bralec se nikoli ne sprašuje o verjetnosti posredovanih dogodkov, ampak nenavadne dogodke takoj sprejme za običajno besedilno resničnost. V fantastičnem romanu torej v nadnaravne dogodke dvomijo literarne osebe, pripovedovalec in implicitni avtor.

Tabela 36: Prikaz odgovorov vprašanja Kako nepravljni liki v romanu sprejemajo nadnaravne dogodke

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
Sprejemajo jih kot del naravnega sveta, v njihovo resničnost nikoli ne podvomijo.	3	13	3	3
Najprej do njih dvomijo, se čudijo, nato pa jih sprejmejo kot del naravnega sveta.	10	1	11	9
Nikoli jih ne sprejmejo kot del naravnega sveta, do njih kažejo začudenje, nerazumevanje, celo odpor.	2	1	1	3

Rezultati kažejo na precejšno razlikovanje v dojetanju fantastičnosti pri nepravljnih protagonistih. Večina poslušalcev (70 %) je pravilno ugotovila, da so liki do dogodkov najprej izražali začudenje in odpor. Bralci pa so najpogosteje odgovorili (53 %) da nepravljni junaki nikoli niso podvomili v resničnost nadnaravnih dogodkov. Z rezultatom lahko dokažem, da tiskana knjiga ni edini možen medij, ob katerem lahko nastanejo »pravilne« analize besedil. Prav tako dokazujem, da pri poslušanju zvočne knjige ne gre le pasivno in nerazmišljujoče sprejemanje podatkov iz besedila in da se poslušalec v poslušano besedilo ne poglobi, saj bi bili v tem primeru rezultati tega vprašanja popolnoma drugačni. Poslušalci so torej sprejemali besedilo enako kvalitetno kot bralci.

Zanimiva je tudi enakomerna razporeditev odgovorov med poslušalci ŠS in DŠ. Obe skupini sta se največkrat odločili za pravilno možnost, ŠS v 33 % in DŠ v 37 %, drugi najpogostejši odgovor pa je bil, da so protagonisti nenavadne dogodke sprejemali kot del naravnega sveta in vanj niso nikoli podvomili, za kar se je odločilo 10 % ŠS in prav toliko DŠ. Ugotavljam, da so tudi DŠ kvalitetno sprejemali besedilo in da pri tem vprašanju ni opaznih razlik med bolj in manj izkušenimi bralci. S pridobljenim rezultatom ugotavljam, da pri sprejemanju besedila skozi zvočni medij ni opazna bistvena razlika med bolj in manj izkušenimi bralci na področju razumevanja perspektive pripovedovalca, implicitnega avtorja in romanesknih oseb.

3.3.8 Sprejemanje nenavadnih dogodkov

Pri zadnjem vprašanju skupne ankete sem želela ugotoviti, kako so nenavadne dogodke sprejemali bralci oz. poslušalci. Želela sem izvedeti, ali med njimi obstajajo kakšne razlike, predvsem med poslušalci, saj so raziskave pokazale, da literarnozgodovinsko in literarnoteoretsko podkovani bralci lažje sprejemajo nadnaravne dogodke kot del naravnega, vsakdanjega sveta, da lažje razumejo perspektivo pripovedovalca, dogodke hitreje zaznavajo na simbolni ravni in se na splošno lažje prilagodijo zahtevam tekstnega koda (Pezdirč Bartol 2010: 61).

Vsi študentje slovenistike so že poslušali predavanja predmeta Sodobni slovenski roman, ki ga izvaja profesorica Alojzija Zupan Sosič, zato sem sklepala, da so bili študentje slovenistike literarnovedno in literarnozgodovinsko podkovani o značilnostih sodobnega slovenskega romana, o značilnostih fantastičnega romana in tudi o samem pravljичnem romanu *Óštrigéca*.

Tabela 37: Odgovori na vprašanje Kako ste vi dojeli nadnaravne dogodke

Odgovor	Slovenisti poslušalci	Slovenisti bralci	Drugi poslušalci	Drugi bralci
Kot nemogoče, neresnične, nikakor ne morejo biti del naravnega sveta.	2	5	4	5
Na začetku sem do njih čutil začudenje, dvom, kasneje sem jih sprejel kot del naravnega sveta.	6	8	4	6
Že od samega začetka zgodbe sem jih sprejel kot del naravnega sveta.	7	2	7	4

Primerjava rezultatov med poslušalci in bralci kaže na razliko, da je večina poslušalcev že od samega začetka poslušanja nadnaravne dogodke sprejela kot del naravnega sveta (47 %), bralci pa so največkrat (47 %) najprej do njih kazali začudenje, kasneje pa so jih sprejeli kot del naravnega sveta. Rezultat bi lahko sprožil nadaljnje raziskovanje, saj predvidevam, da je rezultat posledica sprejemanja besedila preko zvočne knjige. Bralci imajo z branjem romanov že veliko izkušenj in čeprav so v predvidevanjih glede romanesknega žanra zapisali, da pričakujejo nenavadno in fantastično delo, so jih ti dogodki še vseeno presenetili. Pravljični roman je redkost sodobnega slovenskega romana, zato je razumljivo, da je bralce zaradi izkušenj tak tip besedila presenetil. Hkrati se lahko navežem tudi na sprejemanje fantastičnih dogodkov v zvočni obliki — večina poslušalcev je zapisala, da je v otroštvu poslušala pravljice v zvočni obliki, zato jih morda pravljичnost v zvočni obliki ni presenetila tako močno kot je branje pravljичnih elementov v

tiskani obliki. Poslušalci so se zato zaradi izkušenj iz otroštva prepustili pravljčni domišljiji lažje kot bralci.

Tudi pri tem vprašanju ni moč zaznati opazne razlike med poslušalci ŠS in DŠ. Obe skupini sta največkrat označili, da sta fantastične dogodke takoj sprejeli kot del vsakdanjega sveta. Zanimivo je, da so tako odgovorili tudi DŠ, čeprav sem uvodoma predvidevala, da bodo zaradi nepoznavanja žanra težje sprejeli literarne elemente fantastičnega oz. pravljčnega romana in da bodo do nadnaravnih dogodkov čutili odklonilen odnos. Vseeno je več ŠS (40 %) kot DŠ (27 %) najprej do nadnaravnih dogodkov začutilo dvom in začudenje. Rezultat preseneča, saj je v uvodni anketi večina ŠS navedla, da so že prebrali katerega izmed navedenih pravljčnih romanov. Vemo, da poznavanje žanra v bralcu priključuje prototipe karakterjev, najpogostejše pripovedne tehnike in strukturo dogajanja. Tu se lahko zopet navežem na bralske izkušnje; čeprav imajo študentje slovenistike več bralnih izkušenj kot drugi študenti, jih je ravno zato bolj presenetil pravljčni input romana, saj pravljčni roman ne predstavlja prevladujoče smeri sodobnega slovenskega romana. Ostali diplomanti pa nimajo izkušenj s poznavanjem sodobne slovenske pripovedi oz. jo poznajo zelo slabo, zato do tega odklona ni prišlo. Prav tako so ob poslušanju romana podoživljali poslušanje pravljič iz otroštva in jim morda pravljčnost predstavlja sestavni del sprejemanja literature preko zvočnega medija.

3.4 Analiza rezultatov o paratekstualnih elementih

Ob pretvorbi tiskanega besedila v zvočno obliko se izgubijo informacije o prostorskem oblikovanju besedila in o različnih paratekstualnih elementih. To so ovitki knjige, epigrami, ilustracije, karte, zemljevidi, opombe, bibliografije itd. Ti elementi, skupaj z najosnovnejšimi, kot je npr. sprememba fonta pisave, predstavljajo zvočnim knjigam poseben izziv.

V nekaterih segmentih je med tiskano obliko romana *Óštrigéca* in njegovo zvočno realizacijo prisotna razlika. Tiskana verzija romana je podana v zaokroženi, linearni in nerazdrobljeni obliki, zvočni posnetek pa je zaradi tradicije načina snemanja zvočnih knjig v knjižnici Minke Skaberne podan v petindvajsetih poglavjih. Pri snemanju sem se trudila, da so poglavja čim bolj primerno in logično razvrščena glede na vsebino. Pri zvočni knjigi je prisoten tudi manjko platnice, ki jo je ilustriral Zvest Apollonio, pri nekaterih izvodih romana je v njem prisotnih še več ilustracij istega avtorja, ki pa v zvočni obliki niso prisotne. Prav tako je v tradicionalni izdaji ob koncu knjige dodan slovar narečnih izrazov, ki v zvočni knjigi, zaradi fenomenologije medija, ni prisoten. Vseeno posnetku pripada tudi kolofon in besedilo, zapisano na platnicah.

Zaradi vseh zgoraj naštetih elementov me je zanimalo, kako močno so na bralce vplivali paratekstualni elementi, prisotni v tiskani izdaji romana *Óštrigéca*. Bralce sem prosila, naj ovrednotijo, kako so na njihovo sprejemanje romana vplivale ilustracije v knjigi in ali so med branjem uporabljali slovar narečnih izrazov.

Tabela 38: Odgovori na vprašanje Kako so na vas vplivale ilustracije v knjigi

Odgovor	Vsi bralci
Nisem jih niti pogledal, samo preskočil sem jih.	1
Na hitro sem si jih ogledal, a name niso naredile vtisa.	10
Dobro sem si jih ogledal, a name niso vplivale, zaradi njih besedila nisem sprejemal nič drugače.	9
Dobro sem si jih ogledal in so name naredile vtis, imele so vlogo pri celostnem razumevanju romana.	5
V izdaji ni bilo ilustracij.	2
Drugo	3 ⁵⁹

Odgovori so pokazali, da ilustracije na bralce večinoma niso vplivale. Največ anketirancev si jih je ogledalo bolj na hitro, a tudi na tiste bralce, ki so jim posvetili več pozornosti, ilustracije očitno niso pripomogle k lažjemu oz. boljšemu razumevanju besedila, en bralec je celo zapisal, da so zmotile njegovo sprejemanje. Kljub temu je 17 % bralcev označilo, da so si ilustracije dobro ogledali in da so imele pomembno vlogo pri končnem razumevanju romana. Zaključim lahko, da je na primeru romana *Óštrigéca* ilustracije na večino bralcev niso močno vplivale.

Tabela 39: Odgovori na vprašanje Ali ste med branjem uporabljali slovar narečnih izrazov ob koncu romana

Odgovor	Vsi bralci
da	13
ne	17

Kot je že bilo povedano v magistrskem delu, so v romanu *Óštrigéca* prisotni elementi istrskega narečja, s čimer avtor dodatno opozarja na krajinsko zamejenost dogajalnega prostora, kaže na njegovo prvinskost, prvobitnost in pripovedi daje verodostojnost.

⁵⁹ Odgovori: niso mi bile všeč (2), dobro sem si jih ogledal, niso mi bile všeč, zelo so motile branje (1).

Zvočni obliki romana zaradi fenomenologije medija nisem dodala slovarja narečnih izrazov, ki pa je v tiskani obliki prisoten ob koncu izdaje. Zato me je zanimalo, v kolikšni meri so bralci uporabljali slovar narečnih izrazov. Ugotovila sem, da večina anketirancev (57 %) slovarja ni uporabljala, torej so imeli enake predispozicije pri razumevanju romana (glede narečnih besed) kot poslušalci. Vseeno je kar 43 % bralcev slovar uporabljalo, kar pomeni, da so bili poslušalci zvočnih knjig prikrajšani za popolno razumevanje romana. Odsotnost slovarja zvočnih besed razumem kot pomanjkljivost zvočne knjige. Rešitve za ta problem bi lahko našli v tekstovni datoteki, ki bi bila dodana zvočnemu posnetku in bi vključevala slovar narečnih izrazov.

3.5 Analiza rezultatov o primerni izbiri bralke zvočne knjige

V raziskavi sem želela izvedeti, ali so na razumevanje besedila pri poslušalcih vplivale tudi specifične lastnosti zvočne knjige, značilne zgolj za ta medij. Zvočno knjigo naj bi vedno bral izkušen in dober bralec in govornik, saj kakršna koli glasovna ali pravorečna odstopanja lahko zmotijo poslušalca, ki se zato začne bolj osredotočati na govorca kot na posredovano sporočilo. S tem se izgubi bistvo zvočne knjige, njen pomen. Prav tako mora govorec besedilo podati v primernem tempu, biti mora več v interpretaciji, za kar mora besedilo popolnoma razumeti in se zliti z njim. Na sprejemanje pa vpliva tudi spol pripovedovalca; nekatera besedila so bolj primerna za moške, druga za ženske glasove. V mojem primeru se je izkazalo, da spol pripovedovalke ni vplival na recepcijo romana, saj se je večini (90 %) zdel ženski glas popolnoma primeren za posredovanje besedila.

Tabela 40: Odgovori na vprašanje Kakšen se vam je zdel glas bralke

	1 — popolnoma neprimeren za ta roman	2	3	4	5 — glas mi je bil všeč, zelo je primeren za pripovedovanje <i>Óstrigéce</i>
poslušalci	1	1	2	7	19

Ker se je večini vprašanih poslušalcev zdel glas primeren za pripovedovanje romana, saj ga je z oceno 4 ali 5 označilo 87 % vprašanih, sklepam, da jih glas ni motil pri sprejemanju besedila in da so se lahko v največji posvetili vsebini romana.

Tabela 41: Odgovori na vprašanje Kako je na vaše razumevanje zgodbe vplival tempo bralke

	1 — tempo ni bil primeren, sam berem literarna besedila hitreje oz. počasneje, zato je zelo oteževal moje razumevanje zgodbe	2	3	4	5 — tempo branja se mi je zdel zelo primeren in ni vplival na kvaliteto mojega razumevanje zgodbe
poslušalci	1	4	2	5	18

Rezultati kažejo, da je večina anketirancev hitrost branja doživela kot primerno, saj je z oceno 4 ali 5 tempo ocenilo 77 % vprašanih, ostalim pa se tempo branja ni zdel najbolj primeren. Rezultat je pomemben, saj prehiter tempo vpliva na slabše razumevanje prebranega, medtem ko se ob prepočasnem branju sprejemnik začne dolgočasiti, zato izgubi pozornost in sčasoma rdečo nič romanesknega dogajanja. Sklepam, da se večini poslušalcev v mojem primeru to ni zgodilo, zato so besedilo lahko sprejemali optimalno.

3.6 Mnenja o izkušnji poslušanja zvočne knjige

Na koncu raziskave sem želeli preveriti odziv poslušalcev na izkušnjo poslušanja zvočne knjige, saj sem iz uvodnega vprašalnika vedela, da mladi izobraženci, ki so bili zajeti v raziskavo, malo oz. sploh ne poslušajo literature v zvočni obliki, saj 72 % vseh anketirancev še nikoli ni poslušalo zvočne knjige.

Tabela 42: Odgovori na vprašanje Ali vam je bila vseh izkušnja poslušanja literarnega dela v obliki zvočne knjige

	1 — ne, nikoli več nočem poslušati literarnega dela v tej obliki	2	3	4	5 — da, zelo mi je bila vseh izkušnja, želim si jo še kdaj ponoviti
slovenisti	0	1	3	5	6
drugi diplomanti	2	2	4	2	5

Odgovori kažejo na to, da je večina poslušalcev pozitivno ocenila izkušnjo poslušanja zvočne knjige, saj jo je z oceno 4 ali 5 ocenilo 60 % vseh vprašanih. Opazne so razlike med ŠS in DŠ, pri čemer lahko opazimo, da so študentje slovenistike izkazali bolj pozitiven odnos do poslušanja novih oblik literature kot ostali diplomanti. S tem dokazujem hipotezo, da imajo študenti slovenistike bolj pozitiven odnos do novih oblik in nosilcev literature, saj univerza spodbuja napredek in inovacije tudi na humanističnem področju.

V nadaljevanju raziskave sem želela izvedeti, katere lastnosti zvočne knjige so bile anketirancem všeč in katere ne. Vprašanji sta bili podani v obliki odprtega vprašanja, zato so v tabelah 43 in 44 podani povzetki odgovorov.

Tabela 43: Odgovori na vprašanje Kaj vam je bilo pri izkušnji poslušanja literarnega besedila v zvočni obliki všeč

Odgovor	Poslušalci
da lahko ob branju počneš še druge stvari	12
interpretacija bralke	7
glas bralke	7
novo doživetje	4
recepција literarnega dela kljub fizični utrujenosti	2
počitek oči	2
udobje ob sprejemanju	1
hitrost branja	1
nič	1

Kot najpogostejšo pozitivno lastnost zvočnih knjig so anketiranci izpostavili dejstvo, da lahko ob poslušanju počnejo še nekaj drugega. Poleg tega so velikokrat izpostavili izvedbo zvočne knjige, torej glas in interpretacijo bralke, zanimivi pa so tudi rezultati, ki kažejo, da so si ob zvočnih knjigah poslušalci spočili oči, da so lahko poslušali knjigo kljub telesni utrujenosti in da so besedilo sprejemali bolj udobno, kot če bi ga brali. Večina rezultatov se torej osredotoča na način sprejemanja zvočne knjige, ki ga dojemajo kot lažjega, bolj udobnega in bolj prilagodljivega sodobnemu življenjskemu tempu.

Tabela 44: Odgovori na vprašanje Kaj vam pri poslušanju literarnega dela v zvočni obliki ni bilo všeč

Odgovor	Poslušalci
slabša koncentracija kot ob branju	16
nezmožnost ponovnega branja	6
nezmožnost hkratnega početja drugih stvari	5
nezmožnost vpliva na tempo branja	4
težko poiščeš manjkajoče informacije	3
vnaprej podana interpretacija	2
branje nekoga drugega je popolnoma nova izkušnja	2
ob glasnem okolju je poslušanje ovirano	2
dolžina	3
napake pri branju	1
glas in interpretacija	1
tehnične napake (sprememba glasnosti)	1
odsotnost fizične oblike knjige	1
nič mi ni bilo všeč	1
vse mi je bilo všeč	1

Kljub temu da so poslušalci kot najpogostejšo pozitivno lastnost zvočnih knjig izpostavili dejstvo, da lahko ob njihovem poslušanju počnejo še druge stvari, jih večina priznava, da so ob tem imeli slabšo koncentracijo kot jo imajo pri branju, nekateri pa so izpostavili dejstvo, da za dobro razumevanje zvočne knjige niso bili sposobni opravljati nobenega drugega dela, čeprav bi si to želeli. Hkrati so večkrat izpostavili, da posnetek oteži ponovno poslušanje določenega odseka, saj je ponovno branje nerazumljivega dela besedila hitrejše in lažje. Hkrati pri posnetku težko poiščemo manjkajoče informacije in ne moremo prilagajati tempa naratorjevega branja. Vse te lastnosti kažejo na negativne lastnosti zvočne knjige, ki sovpadajo tudi z nekaterimi očitki zvočnim knjigam, podanimi v uvodu magistrske naloge. Vendar se njihov prevladujoč odgovor razlikuje od enega izmed podanih očitkov, ki trdi, da poslušanje zvočnih knjig ne zahteva tako pozorne koncentracije kot branje literarnega dela. Odgovori dokazujejo, da temu ni tako; kljub

temu da je zvočna knjiga primerna tudi kot obstranska dejavnost, je za temeljito, poglobljeno in kritično sprejemanja besedila potrebna tolikšna koncentracija kot pri branju knjig. Vsi ostali očitki, torej da je besedilo že vnaprej interpretirano, da ne moremo vplivati na glas bralca, pravilno izgovorjavo besed in tehnične napake posnetka, pomanjkanje fizične oblike knjige, vpliv hrupa itd. se pojavljajo med odgovori, vendar so podani v izstopajoči manjšini (največkrat je za posamezno trditev podan le en odgovor).

Na koncu pa sem anketirance še povprašala, kakšno je njihovo mnenje, ali bi besedilo razumeli kako drugače, če bi ga prebrali.

Tabela 45: Odgovori na vprašanje Kako ocenjujete, kakšna bi bila vaša razlika v razumevanju romana, če bi besedilo prebrali

	1 — razlika ne bi bila velika, roman sem razumel enako dobro	2	3	4	5 — razlika bi bila velika, roman bi razumel veliko bolje/slabše
slovenisti	2	3	4	3	3
drugi diplomanti	1	3	5	4	2

Ker gre za kompleksno vprašanje, na katerega je odgovor vedno dvoumen, je razumljivo, da je se večina anketirancev odločila za oceno 3, s čimer kažejo dvom o drugačnem načinu sprejemanju besedila. Vendar je vseeno opazno, da je veliko število anketirancev (40 %) označilo odgovor s številko 4 ali 5, torej sklepajo, da bi ob tradicionalnem sprejemanju besedila roman razumeli drugače. Če primerjam skupini ŠS in DŠ, opazim, da je skupina DŠ izkazala večji dvom glede razlike pri drugačnem razumevanju romana, prav tako je večkrat odgovorila, da bi bila razlika s tradicionalnim sprejemanjem romana velika. Ugotavljam, da razlika med bolj in manj izkušenimi bralci vpliva tudi na sprejemanje besedila v zvočni obliki, saj tisti z več izkušnjami lažje in hitreje razumejo besedilo, poznajo razsežnosti in oblike svojega razumevanja literature, manj dvomijo v svoje odgovore in bolj jasno podajajo mnenje glede ovrednotenja literature oz. načinom njenega sprejemanja.

4 ZAKLJUČEK

Zvočna knjiga je posnetek glasno branega literarnega besedila, ki ga prebere izkušen govorec. Tradicionalna zvočna knjiga zajema v celoti prebrana neskrajšana literarna besedila, ki vsebujejo zgolj samostojni glas pripovedovalca oz. bralca, ki sam prebere celo knjigo in lahko pri različnih vlogah spreminja svoj glas ali ne. Če so posnetku dodani še različni zvoki, toni ali glasba, se zvočna knjiga približuje radijski igri oz. njenemu novemu poimenovanju, zvočni drami. V slovenskem prostoru termin zvočne knjige še ni povsem dorečen, bibliotekarska terminologija jo označuje tudi kot *govorečo knjigo*, *slušno knjigo*, *zvočnico* in *avdioknjigo*. V prihodnje predlagam poenotenje terminologije in standardizacijo termina zvočne knjige za pojav, ki sem ga obravnavala v pričujočem magistrskem delu, saj se ta zamenjuje s poimenovanjem knjig za otroke, ki vsebujejo različne gumbe za proizvodnjo zvokov.

Zvočna knjiga na podlagi McLuhanove teorije medijskega učinka izhaja iz že obstoječega medija tiskane knjige, ki je z remediacijo prevzela še nekatere lastnosti zvočne igre in se prelevila v novo medijsko obliko. Uvrstimo jo lahko med hladne medije, saj je akustična, izhaja iz telegrafa in spada k elektronskim medijem. Vendar zvočna knjiga ne poseduje vseh splošnih lastnosti elektronskih medijev, saj je njeno podajanje informacij še vedno linearno, človek pa ne išče informacij sam, ampak so mu te posredovane tradicionalno. Po Ongu je zvočna knjiga logični naslednik tradicije pisnosti, na temelju katere je nastala sekundarna ustnost, saj je struktura komunikacije sorodna ustni, gradivo komunikacije pa je pisno. Zvočna knjiga izpostavi določene vidike ustne tradicije, kljub temu da se je zavest sodobnega človeka oblikovala na podlagi pisnosti.

Vemo, da sta branje in poslušanje dva različna procesa zaznavanja, saj se ločita v fizioloških predispozicijah, načinu sprejemanja sporočila, mediju sporočanja in v mentalnih procesih, saj vidni in slišni impulzi aktivirajo različne točke v možganih. Vendar se pri zvočni knjigi fiziološki procesi branja in poslušanja medsebojno približujejo, s čimer ima dejavnost poslušanja zvočne knjige več podobnosti z branjem kot poslušanjem. Zvočna knjiga ima tako kot tradicionalna indirektno povratno informacijo, njena trajnost je neomejena, osebni kontakt je odsoten, hkratni simboli so sestavljeni in časovni pritisk je minimalen, saj se poslušalec lahko poljubno vrača na poslušano besedilo. Fokus je večsmeren tudi pri poslušanju zvočne knjige in njen predmetni kontekst je odsoten, indirektn, zvokovni.

Nastanek, razvoj in obstoj zvočne knjige je odvisen od tehnološkega napredka, saj je bil že njen izvor posledica nastanka telegrafa. Tradicija uporabe zvočne knjige je v preteklosti najprej pomenila pomoč pri sprejemanju literature slepim in slabovidnim osebam, od petdesetih let prejšnjega stoletja dalje pa so postale splošno priljubljene. Najbolj opazen porast proizvodnje in uporabe zvočnih knjig je nastal z razvojem digitalne tehnologije, ko so posnetki postali hitreje in lažje dostopni, z množično uporabo medmrežja in razvojem pametnih naprav pa njihova priljubljenost raste iz dneva v dan. Če so ZDA v letu 2015 izdale več kot 35 000 novih zvočnih knjig in predvidevajo, da je vsaj eno zvočno knjigo tistega leta prebralo 89 milijonov odraslih in najstnikov, ta situacija ni niti malo podobna slovenski. Pri nas se z rednim izdajanjem zvočnih knjig ukvarja zgolj Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne, a ker povprečni uporabnik nima dostopa do njihovih posnetkov, lahko izbira le med tistimi zvočnimi knjigami, ki so dostopne v splošnih knjižnicah. Teh je po razvidu iz COBISS sistema približno 30, vendar jih je večina dostopna zgolj v lokalnih knjižnicah in je omejena z maloštevilnimi izvodi. Posebnost izdajanja zvočnih knjig pri nas je njihova lokalna zamejenost, trenutno pa jih redno ne izdaja nobena slovenska založba.

Navkljub nezainteresiranosti slovenskih založb za izdajanje tovrstne literature sem v magistrskem delu ugotovila, da so imeli anketiranci do njih večinoma pozitiven odnos. Pripravljeni bi bili kupiti ali si izposoditi zvočno knjigo v slovenščini, če bi imeli možnost. Večina anketirancev je v otroštvu poslušala pravljice v zvočni obliki, danes pa zvočne romane poslušajo le manjšina, ti jih večinoma sprejemajo v angleškem ali drugem tujem jeziku. Precej bolj pogosto vsi anketiranci poslušajo druge oblike zvočnih posnetkov (predavanja, podcasti, intervjuji ...), tudi te največkrat v angleškem oz. drugem tujem jeziku, opazno je tudi zanimanje za posnetke v slovenščini. Očitno je, da imajo mladi izobraženci pozitiven odnos do kulture zvočnih posnetkov. Razlike v odnosu do poslušanja literature v zvočni obliki in drugih vrst posnetkov ne iščem toliko v različni vrsti poslušanj (poslušanje drugih oblik naj bi bilo načeloma namenjeno informiranju, branje literarnih tekstov pa spodbuja estetsko izkustvo), ampak predvsem v pomanjkanju in slabem ozaveščanju slovenske javnosti o zvočnih knjigah. Prevladujoče sprejemanje besedil v angleškem oz. drugem tujem jeziku kaže na logično posledico maloštevilnega in težko dostopnega gradiva v slovenskem jeziku.

Namen moje raziskave je bil preučiti razlike in podobnosti v recepciji sodobnega slovenskega romana med poslušalci zvočne knjige in bralci tiskane knjige ter znotraj skupine poslušalcev med študenti slovenistike in ostalimi diplomanti, kjer sem preučevala, ali bralne izkušnje vplivajo tudi na recepcijo slišane besedila. Cilj raziskave je bil preučiti dejanski stik sprejemnikov z različnimi literarnovednimi in literarnozgodovinskimi izkušnjami pri sprejemanju istega romana, podanega v zvočni in pisni obliki na različnih ravneh bralčevega odziva. Pri strategiji raziskave sem se zgledovala po raziskavi Mateje Pezdirc Bartol, ki je v *Najdenih pomenih* (2010) empirično raziskovala recepcijo treh kratkih zgodb in dramskega besedila pri slovenskih srednješolcih na različnih ravneh šolanja.

Teorijo recepcije sem v magistrskem delu pregledovala na podlagi sodobnih pogledov nanjo, ki zajemajo psihološke modele branja, razlikujejo med bolj in manj izkušenimi bralci, analizirajo motivacijo, interes in odnos do branja, hkrati pa sem upoštevala tudi nekatere vidike ELZ, ki močno izpostavlja vlogo medijev v literaturi in ugotavlja, da mediji odločilno vplivajo na spreminjanje tradicionalnih vlog v literarnem sistemu. Literatura se mora prilagoditi medijskim novitetam, saj mora ostati zmožna zadovoljevati človekove potrebe. Analiza recepcije in primerjava rezultatov med bralci in poslušalci ne bi bila mogoča, če bi poslušalci izvedbo zvočne knjige označili za nekakovostno ali neprimerno. Izkazalo se je, da so anketiranci roman in bralkino izvedbo označili za kvalitetno, tako njen glas in tempo kot interpretacijo.

V primerjavi medsebojnih rezultatov med bralci in poslušalci sem ugotovila, da sta na splošno obe skupini občutili pozitiven odnos do romana, tako med samim dejanjem poslušanja oz. branja kot ob končni oceni všečnosti besedila. Večina jih je tudi navedla, da bi roman priporočila prijateljem, od teh celo več poslušalcev kot bralcev. Njegovo dodano vrednost so prepoznali v drugačnosti, inovativnosti samega romana, zanimivi zgodbi in pravljичnih elementih. Odgovori kažejo na preseganje horizonta pričakovanja pri obeh skupinah anketirancev, kar dokazuje, da si tudi poslušalci med recepcijo ustvarjajo mnenja, gradijo in rušijo hipoteze in da med poslušanjem ne gre zgolj za pasivno in nekritično sprejemanje slišane besedila. Zanimivo je, da so imeli bralci ob koncu branja bolj jasno oblikovano mnenje o všečnosti romana, poslušalci pa so bili v odgovorih bolj negotovi. Predvidevam, da obstaja možnost povezave odgovorov s principom recepcije. Ker imamo s tradicionalnim branjem romanov že veliko izkušenj, prav tako smo že velikokrat razmišljali in razsojali o všečnosti zgodbe, ki smo jo prebrali, se lahko lažje in bolj

jasno osredotočamo na njegove vsebinske elemente. Medtem pa je poslušanje zvočne knjige večini predstavljalo novo izkušnjo, o kateri anketiranci še niso imeli jasno izraženega mnenja, in je to vplivalo tudi na njihovo razumevanje vsečnosti zgodbe.

Poslušalci so kot najbolj pogosti pozitivni lastnosti romana izpostavili drugačnost in pravljичnost. Odgovor bi lahko bil povezan tudi z medijem sprejemanja —za drugačnost so se odločili zaradi posledic drugačnega medija, za pravljīčnost pa zato, ker imajo edine izkušnje z zvočno literaturo v zvočnih pravljicah iz otroštva. Obratno kot poslušalci so bralci večkrat izpostavili izvirno rabo jezika in opise narave. Navkljub izrazito liričnemu in »slišnemu« jeziku v romanu, zaradi katerega sem ga sploh izbrala za izvedbo raziskave, sem ugotovila, da so bili poslušalci bolj dovzetni za konkretne dogodke v romanu in karakteristiko glavne osebe, bralci pa so bolj dojeli avtorjev slog pisanja, jezik in njegove posebnosti. Zanimivo je, da so kot bolj vsečne elemente v romanu obe skupini označili vsebinske in formalno-stilne elemente zgodbe in ne toliko neliterarne elemente kot sta kratkost in razumljivost. Pričakovala sem tudi, da bodo poslušalci izrazili večji odklonilen odnos do narečnih besed kot bralci, saj je pri poslušanju večkrat težje slediti besedilu, če ga narečne besede še dodatno otežujejo. Vendar se je izkazalo, da je bilo ravno obratno. Poslušalce je narečni jezik sicer bolj presenetil kot bralce, a to ni bistveno vplivalo na njihovo razumevanje romana. Čeprav so ocenili, da so narečne besede obema skupinama povzročale največ težav pri razumevanju romana, so na splošno zmotile več bralcev kot poslušalcev. Bralci so večkrat označili, da so imeli zaradi narečnih besed težave pri razumevanju, kljub temu da je bil tiskani verziji dodan še slovar narečnih izrazov. Predvidevam, da je rezultat posledica razlik pri zaznavanju, saj se poslušalčevo branje ob narečni besedi zaustavi, poslušalčev posnetek pa teče naprej in poslušalcu ne nudi časa o poglobljanju v besedne ovire.

Kljub temu da sta obe skupini največkrat predvideli, da bo dogajanje v pravljīčnem romanu nenavadno in fantastično, se je izkazalo, da so največ anketirancev presenetili nadnaravni dogodki. Poslušalci so izrazili tudi nepripravljenost na romaneskno pripoved oz. narativni diskurz, ki zgodbe ne vodi v nepretrganem linearnem toku, torej si dogodki ne sledijo v vzročno-posledičnem zaporedju. Presenečenje ob nenavadnih dogodkih moramo razumeti kot pozitivno lastnost romana, saj sta obe skupini navedli, da sta prav ob njih najbolj uživali, kjer so si tako bralci kot poslušalci dogodke vizualno predstavljali in so pri njih vzbujali domišljijo. Nekaj poslušalcev je celo navedlo, da jim je poslušanje vzbudilo še bolj slikovito domišljijo kot sicer.

Enake rezultate sem dobila ob njihovem doživljanju liričnih opisov narave, zato lahko sklepam, da si tudi med poslušanjem (tako kot med branjem) vizualno predstavljamo poslušane dogodke in uporabljamo domišljijo, s čimer se ne morem strinjati z enim od očitkov zvočnim knjigam, da vplivajo zgolj na uho, ne pa tudi na oko.

Romaneska zgodba se je obema skupinama zdela razmeroma težko razumljiva, večinoma zaradi specifičnega narečnega jezika, nenavadnih dogodkov in številnih nepovezanih preskokov na zgodbeni ravni. Poleg narečnih besed se je bralcem bolj kot poslušalcem zdela nerazumljiva antropomorfizirana narava. Morda lahko sklepam, da poslušalci v razliki z bralci roman v večji meri doživljajo kot celoto, da vse nadnaravne dogodke razumejo bolj zaokroženo, zato so antropomorfizirano naravo razumeli kot del nadnaravnih dogodkov, ki se zlije v gosto celoto fantastičnega dogajanja, ne pa kot posebnega postopka, ki je vpleten v zgodbo.

Bistvenih razlik med bralci in poslušalci pri preverjanju razumevanja površinske zgodbe nisem zaznala, razlike so opazne pri razumevanju globljih pomenov besedila. Obe skupini sta sicer zaznali ciklično zgradbo romana in spoznali Vitico kot simbol ljubezni in dobrote, nekaj poslušalcev jo je razumelo tudi kot simbol razuma v fantastičnem svetu. Večina anketirancev je v romanu prepoznala vsaj enega izmed glavnih nasprotij, ki prevladujeta v romanu, se je pa za manj izrazita nasprotja skupno odločilo več poslušalcev in od tega več drugih diplomantov kot študentov slovenistike. Kaže se tudi oteženo razumevanje globljih sporočil romana preko zvočne knjige. Izrazito nasprotje v odgovorih je prisotno v dojemanju nenavadnih dogodkov s strani protagonistov, kjer so poslušalci v izstopajočem večjem številu odgovorov od bralcev potrdili, zakaj roman ne uvrščamo k magičnemu realizmu. S tem dokazujem, da s poslušanjem lahko zaznamo tudi globlje pomene, ne zaznavamo zgolj informacij in delamo hitrih sklepov ter da tudi ob poslušanem besedilu razmišljamo.

Zvočne knjige nekateri teoretiki velikokrat razumejo kot manjvredno obliko literature med drugim zaradi nezmožnosti transformiranja vseh elementov, ki so lastna zgolj tiskani obliki literature. V raziskavi sem ugotovila, da ilustracije, ki so podpirale knjižno izdajo, na bralcih večinoma niso pustile vtisa in zaradi njih besedilo niso sprejemali nič drugače. Tiskani izdaji je ob koncu besedila dodan še narečni slovar izrazov in izkazalo se je, da je večina bralcev uporabljala slovar, torej to predstavlja manjko pri poslušalcih zvočne knjige. Rešitev bi lahko našli v dodani tekstovni datoteki zvočnemu posnetku.

V magistrskem delu sem primerjala tudi recepcijo v skupini med bolj in manj izkušenimi bralci, ki letno preberejo manj kot pet leposlovnih knjig, so zelo slabo seznanjeni z značilnostmi sodobnega slovenskega romana, ne poznajo lastnosti fantastičnega romana, prav tako ne poznajo avtorja Marjana Tomšiča in še nikoli niso prebrali katerega izmed njegovih del.

Ugotavljam, da so pri recepciji romana med poslušalci z več in manj bralnimi izkušnjami opazne razlike. Večina najpogostejših odgovorov je bila vseeno pri obeh skupinah enaka, enako so npr. dojemali roman kot razmeroma težko razumljiv, najbolj nerazumljive so se obema skupinama zdele narečne besede, obe skupini sta prepoznali ciklično zgradbo romana in temeljne elemente zgodbe, prav tako sta podobno razumevali nekatera globlja sporočila romana. Obe skupini sta enako prepoznali Vitico kot simbol nečesa pozitivnega, največkrat ljubezni in dobrote. Vendar pa so drugi diplomanti kot težje razumeli opise pokrajine, ki so v romanu izrazito lirični, in različne stilske elemente, predvsem antropomorfizacijo in sinestetičnost. Večkrat so izrazili tudi nerazumevanje ob koncu romana, konfuzna jim je bila časovna premica dogajanja v romanu. Številčnejša odstopanja pri razumevanju globljega pomena romana najdemo pri označevanju njegovih bistvenih nasprotij. Kljub prevladujočim enakim odgovorom med obema skupinama, da gre za razmerji dobro : zlo in resnično : fantastično, se pri ostalih diplomantih večkrat pojavi odgovor vsaj enega izmed ostalih nasprotij, ki v romanu niso prevladujoča. Zanimivo je, da sta si bili skupini zelo podobni pri odgovorih, ki so preverjali njuno razumevanje nadnaravnih dogodkov, saj sta prepoznali glavni vzrok, zakaj romana ne uvrščamo k magičnemu realizmu, prav tako sta enako sprejeli fantastične dogodke, čeprav raziskave kažejo, da literarnozgodovinsko in literarnoteoretsko podkovani bralci lažje sprejemajo nadnaravne dogodke kot del naravnega, vsakdanjega sveta.

Razlike, ki so opazne med skupinama poslušalcev, povezujem z redkejšimi bralnimi izkušnjami drugih diplomantov, saj so se te kazale predvsem pri oteženem razumevanju stilnih lastnosti romana in pri globljem razumevanju romana. Predvidevam, da bi podobne razlike nastale tudi pri skupini bralcev, česar pa zaradi prevelike obsežnosti raziskave nisem preverjala. Razlike v bralnih izkušnjah so se torej izkazale za opazne tudi pri remediaciji tradicionalne knjige v zvočno obliko.

Navkljub negativnemu odnosu slovenskih založb do investiranja v zvočne knjige, sem v pričujočem magistrskem delu ugotovila, da imajo sprejemniki pozitiven odnos tako do zvočnih

knjig kot do poslušanja drugih oblik zvočnih posnetkov. Tudi poslušalci, ki so bili vključeni v mojo raziskavo, so novo izkušnjo označili za pozitivno, ki bi jo radi ponovili tudi v prihodnje. Izkušnja se je bolj všečna zdela študentom slovenistike, saj univerza stremi k napredku in spodbuja uporabo novitet tudi v literaturi. Kot prevladujoča pozitivna lastnost poslušanega romana se je izkazalo dejstvo, da lahko sprejemniki ob poslušanju vzporedno počnejo še druge stvari, a so ti hkrati priznavali, da so imeli zaradi tega slabšo koncentracijo na poslušanje. Prav tako so poudarili njen način sprejemanja, ki ga dojemajo kot lažjega, bolj udobnega in bolj prilagodljivega sodobnemu življenjskemu tempu. S tem lahko apeliram na nepriljubljenost tradicionalnega branja v sodobnem svetu zaradi ontološkega statusa branja. Zvočna knjiga kot nov način sprejema literature bi lahko ravno zaradi svoje novosti in inovativnosti pri uporabnikih vzbudila interes in motivacijo, ki bi spodbudila poslušanje več zvočnih knjig ali pa splošno zanimanje za literaturo, ki bi rezultiralo v povečanem zanimanju za branje tiskanih besedil.

Čeprav sem v magistrskem delu spoznala, da se recepcija med bralci in poslušalci bistveno ne razlikuje in je ta bolj odvisna od posameznikovih bralskih izkušenj, sem ugotovila, da je poslušalcem težavo predstavljala romaneskna pripoved, zato se zastavlja vprašanje, kako bi v zvočni obliki deloval roman, ki bi bil npr. fragmentaren, vseboval notranje monologe, kjer bi pripoved prehajala med različnimi pripovedovalci ali vsebovala več alternativnih sklepov in zaključkov. Prav tako vprašanja zbuja dejstvo, da so poslušalci močnejše dojeli dogodkovno raven romana. Bi bili rezultati ob ponovnem poslušanju drugačni? Bi bile razlike tako opazne kot so ob drugem, literarnem branju? Je to sploh mogoče, če ob tem vzporedno delamo še druge stvari? Ugotovila sem namreč, da kljub možnosti poslušanja zvočne knjige kot obstranske dejavnosti je za temeljito, poglobljeno in kritično sprejemanja besedila potrebna tolikšna koncentracija kot pri branju knjig.

Ne glede na odprta vprašanja, ki jih je raziskava pustila za seboj in jih še več odkrila, ne morem trditi, da je zvočna knjiga manj kvalitetna oblika knjige kot njena tiskana verzija, saj se bistveni elementi recepcije pri obeh medijih bistveno ne razlikujejo. Vendar pa je za kvalitetno zvočno knjigo potrebno tako kvalitetno besedilo kot primeren in izkušen bralec.

5 POVZETEK

V magistrski nalogi sem preučevala razlike in podobnosti v recepciji sodobnega slovenskega pravljичnega romana *Óstrigéca* Marjana Tomšiča pri bralcih tradicionalne in poslušalcih zvočne knjige in znotraj teh med bolj in manj izkušenimi bralci. Recepcijo sem preverjala na podlagi sodobnih teorij recepcije, ki v ospredje postavljajo bralčev odnos in doživljanje besedila. Opredelila sem proces poslušanja in njegove razlike z branjem, ki se kažejo v fizioloških predispozicijah, načinu sprejemanja sporočila, mediju sporočanja in mentalnih procesih. Zvočno knjigo sem kot posledico remediacije dodatno opredelila glede na spoznanja teorije medijev in jo jasno ločila od radijske igre oz. zvočne drame. Predstavila sem zgodovino nastanka zvočnih knjig in njeno umeščenost v sodobni svet v tujini (zlasti ZDA) in Sloveniji.

Na podlagi empirične raziskave, v katero je bilo vključenih trideset bralcev in trideset poslušalcev, sem poskušala najti podobnosti in razlike v sprejemanju romana. Ugotovila sem, da so razlike pri recepciji besedila manj odvisne od medija sprejemanja kot od bralskih izkušenj. Obe skupini sta prepoznali kvaliteto romana, ob njem sta izpostavili podobne čustveno-motivacijske dejavnike, čeprav so poslušalci ob tem večkrat izrazili negotovost in dvom. Razlike so se kazale v večji osredotočenosti poslušalcev na dogajalno plat romana, jezikovne lastnosti so bolj prišle v ospredje pri bralcih. Tem so večjo oviro pri razumevanju zgodbe predstavljale stilistične posebnosti jezika, poslušalcem pa romaneskni narativni diskurz oz. pripoved. Skupini sta enako razumeli površinske pomeni romana, razlike so se kazale pri razumevanju njegovih globljih pomenov, zato se postavlja vprašanje, ali bi preko zvočne knjige ob njenem sekundarnem poslušanju lahko prišli do poglobljenega, literarnega poslušanja. Več razlik je bilo opaznih v primerjavi rezultatov med bolj in manj izkušenimi bralci, kar kaže na to, da bralske izkušnje vplivajo tudi pri remediaciji tradicionalne knjige v sodobnejšo zvočno obliko. Razlike so se te kazale predvsem pri oteženem razumevanju stilnih lastnosti romana in pri razumevanju njegovih globljih pomenov.

Raziskovala sem tudi odnos do zvočnih knjig in odzive na poslušanje romana *Óstrigéca*. Izkazalo se je, da imajo mladi izobraženci večinoma pozitiven odnos tako do zvočnih posnetkov na splošno kot do zvočnih knjig, ki jih zaradi pomanjkanja in nepoznavanja teh v slovenščini, večinoma poslušajo v angleškem jeziku. Hkrati je večina anketirancev, predvsem študentov

slovenistike, do izkušnje poslušanja zvočne knjige izrazila pozitiven odnos, kar kaže na pomembno vlogo univerze in profesorjev do spodbujanja napredka tudi na literarnem področju.

6 VIR

Tomšič, Marjan, 1991: *Óštrigéca*. Ljubljana: Mladika.

7 LITERATURA

Armstrong, Paul, 2015: *Kako se literatura igra z možgani: Nevroznanost umetnosti in branja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 40—53.

Beguš, Ana, 2012: *Vpliv elektronskega hiperbesedila kot kulturnega vmesnika na pojem avtorstva v publicističnem diskurzu na primeru tiskane in elektronske različice časopisa Delo*. Doktorska disertacija, Koper: Univerza na primorskem, Fakulteta za humanistične študije. 17—68.

Bezljaj-Krevel, Ljudmila, 1998: *Halo, tu Radio Ljubljana!: katalog k razstavi Tehniškega muzeja Slovenije ob sedemdeseti obletnici ustanovitve Radia Ljubljana*. Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije. 78—93.

Blake, Virgil, 1990: Something New Has Been Added: Aural Literacy and Libraries. *Information Literacies for the Twenty-First Century*. Boston: G. K. Hall & Co. pp. 203—218.

Čeh, Jožica, 2003: Funkcija narečnega jezika v literarnem besedilu. *Obdobja* 22. 469—478.

Černe, Katarina, 2013: *Knjižnične storitve za slepe in slabovidne uporabnike*. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 20—35.

Dović, Marijan, 2004: *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC. 67—81.

Ferbežar, Ina in Stabej, Marko, 2008: Razumeti razumevanje. *Jezik in slovstvo* 53/1. 15—31.

Have, Iben in Stougaard Pedersen, Brigitte, 2016: *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences*. New York: Routledge. 43—84.

Huwiler, Elke, 2010: Engaging the Ear: Teaching Radio Drama Adaptations. *Redefining adaptation studies*. Lanham: Scarecrow Press, Inc. 133—147.

- Jauševac, Marika, 2013: *Uporaba testa za afazijo pri slovensko-italijanskih in italijansko-slovenskih dvojezičnih osebah*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. 1—10.
- Kmecl, Matjaž, 1995: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović. 274—278.
- Kunjek, Branko, 2001: *Razvoj in pomen knjižnice Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 30.
- Manguel, Alberto, 2007: *Zgodovina branja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pezdirč Bartol, Mateja, 2010: *Najdeni pomeni: empirične raziskave recepcije literarnega dela*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 15—120.
- Podbevšek, Katarina, 2006: *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 18—53.
- Plut-Pregelj, Leopoldina, 1990: *Učenje ob poslušanju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Rubery, Mathew (ur.), 2011: *Audiobooks, Literature and Sound Studies*. New York: Routledge. 20—41.
- Šubic, Damjana, 2011: *Didaktični vidiki uporabe radijske igre pri razvijanju poslušanje v 1. in 2. triletju*. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. 3—21.
- Tucovič, Vladka, 2013: *Istra v sodobni slovenski književnosti*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 84—124.
- Virk, Tomo, 2008: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo. 223—256.
- Vogel, Jerca, 2000: Poslušanje kot učni cilj, vsebina in metoda v učbenikih za štiriletne srednje šole. *Jezik in slovstvo* 46/6. 273—286.
- Vovk, Špela, 2015: *Zaznave študentov o njihovem znanju angleščine ob uporabi metode poslušanje ob branju*. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. 3—10.

Zupan Sosič, Alojzija, 2000: Fantastika in sodobni slovenski roman. *Jezik in slovstvo* 46/4. 149—160.

— — 2006: *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera. 69—94, 166—201.

— — 2011: *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*. Maribor: Litera. 17—44.

— — 2014: Literarno branje. *Jezik in slovstvo* 59/4. 47—65.

Elektronski viri

American Foundation for the Blind: <<http://www.afb.org/default.aspx>>. (Dostop 17. 5. 2016.)

Another Banner Year of Robust Growth for the Audiobook Industry:

<<https://www.audiopub.org/uploads/pdf/2016-Sales-Survey-Release.pdf>>. (Dostop 13. 6. 2016.)

Audible: <<http://about.audible.com>>. (Dostop 16. 6. 2016.)

Audie Awards: <<https://www.audiopub.org/members/audies>>. (Dostop 18. 6. 2016.)

Audiobook Fact Sheet: <<https://www.audiopub.org/uploads/images/backgrounds/APA-FACT-SHEET.pdf>>. (Dostop 24. 5. 2016.)

AudioFile Magazine: <<http://www.audiofilemagazine.com/about/>>. (Dostop 15. 6. 2016.)

Audio Publishers Organization: <<https://www.audiopub.org/>>. (Dostop 24. 5. 2016.)

Association of American Publishers: <<http://www.publishers.org/news/us-publishing-industry%E2%80%99s-annual-survey-reveals-28-billion-revenue-2014>>. (Dostop 24. 5. 2016.)

BookExpo America: <<http://www.bookexpoamerica.com/en/Home/>>. (Dostop: 24. 5. 2016.)

Edison and Mark Twain: <<http://edison.rutgers.edu/twain.htm>>. (Dostop 17. 5. 2016.)

Govor v omrežju možganov:

<<http://www.sinapsa.org/eSinapsa/clanki/110/Govor%20v%20omre%C5%BEju%20mo%C5%B Eganov>>. (Dostop 15. 5. 2016.)

Govori Beseda: <<http://www.svetopismo.si/izdelek/govori-beseda-luka/>>. (Dostop 21. 6. 2016.)

Hladnik, Miran: Za elektronsko knjigo: <<http://lit.ijs.si/zaeknjigo.html>>. (Dostop 25. 7. 2016.)

J. Renton, Melanie, 2016: The Modern Book: The Forms, the Essence, the Experience:
<http://digitalcommons.csumb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1559&context=caps_thes>.
(Dostop 24. 5. 2016.)

Learning Alley: <<https://www.learningally.org/AboutUs/WhoWeAre.aspx>>. (Dostop 23. 5. 2016.)

LibriVox: <<https://librivox.org/pages/about-librivox/>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

Membership plan saves frequent readers money on the biggest download library in the audiobook business: <http://www.nextadvisor.com/audiobooks/audible_review.php>. (Dostop 16. 6. 2016.)

The Mercury Theatre on the Air: <<http://www.mercurytheatre.info/>>. (Dostop 23. 5. 2016.)

Publishers Global: <<http://www.publishersglobal.com>>. (Dostop 16. 6. 2016.)

Publishers Weekly: <<http://www.publishersweekly.com/pw/home/index.html>>. (Dostop 27. 6. 2016.)

Recorded Books: <<http://www.recordedbooks.com/>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

Simply Audiobooks: <<http://www.simplyaudiobooks.com/faq/Popular/8>>. (Dostop 12. 6. 2016.)

Tomšič, Marjan: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Marjan_Tom%C5%A1i%C4%8D>. (Dostop 21. 6. 2016.)

8 PRILOGE

PRILOGA 1: Vprašalnik pred branjem oz. poslušanjem

1. Označite spol:

- a) moški
- b) ženski

2. Starost:

3. Smer študija in fakulteta:

4. Koliko leposlovnih knjig preberete na leto?

- a) 0—5
- b) 5—10
- c) 10—20
- d) več

5. Ste prebrali katero delo omenjenih avtorjev? Obkrožite avtorja, katerega delo ste prebrali:

Suzana Tratnik	Vinko Möderndorfer	Franjo Frančič
Goran Vojnović	Evald Flisar	Nejc Gazvoda
Miha Mazzini	Florjan Lipuš	Mate Dolenc
Jasmin B. Frelih	Feri Lainšček	Polona Glavan
Drago Jančar	Nina Kokelj	Andrej Skubic
Berta Bojetu	Marko Sosič	

6. Ali poznate pisatelja Marjana Tomšiča?

- a) da
- b) ne

7. Ali ste že prebrali njegovo delo *Óštrigéca*?

- a) da
- b) ne

8. Ali ste že prebrali katero drugo njegovo delo (*Zrno od frmentona, Šavrinke, Olive in sol, Noč je moja, dan je tvoj, Kožuni, Glavo gor, ura dol, Vurja*)?

- a) da
- b) ne

9. Ali ste prebrali katerega izmed spodaj navedenih del? Obkrožite delo, ki ste ga prebrali:

Boris Jukić: *Nekdo je igral klavir* (1997)

Sanja Pregl: *Tanaja* (1996)

Berta Bojetu: *Filio ni doma* (1990) ali *Ptičja hiša* (1995)

Tone Perčič: *Harmagedon* (1997)

Miha Mazzini: *Satanova krona* (1993)

Marjetka Ješek: *Smaragdno mesto* (1991)

Feri Lainšček: *Ki jo je megla prinesla* (1993)

Vlado Žabot: *Volčje noči* (1996)

10. Roman *Oštrigeca* sodi med pravljичni roman. Označite vsaj tri lastnosti, za katere mislite, da najbolje označijo omenjeno literarno vrsto:

- a) otročje
- b) nenavadno
- c) dolgočasno
- d) fantastično
- e) razvlečeno
- f) napeto
- g) zabavno
- h) lahkotno

- i) junaško
- j) predvidljivo
- k) lahko razumljivo
- l) presenetljivo
- m) drugo:

11. Katere so vaše tri najbolj priljubljene teme literarnih besedil? Obkrožite:

- a) zgodovina
- b) ljubezen
- c) odnosi med ljudmi
- d) problemi sodobne družbe
- e) šport
- f) življenje slavnih
- g) znanstvene teme
- h) kriminal
- i) znanstvena fantastika
- j) potovanja
- k) drugo:

12. Ste kot otroci poslušali v slovenščini zgodbe, pravljice v zvočni obliki?

- a) da
- b) ne

13. Ali zdaj kot odrasli kdaj poslušate pripovedno besedilo (roman, novelo, kratko zgodbo ...) v zvočni obliki?

- a) ne
- b) da

13.1 V katerem jeziku večinoma poslušate zvočno pripovedno besedilo?

- a) V slovenskem jeziku.
- b) V angleškem jeziku.
- c) V drugem tujem jeziku.

14. Ali poslušate druge oblike zvočnih posnetkov (podcasti, predavanja, posnetki konferenc ...)?

- a) ne
- b) da

14.1 V katerem jeziku večinoma poslušate zvočne posnetke?

- a) V slovenskem jeziku.
- b) V angleškem jeziku.
- c) V drugem tujem jeziku.

15. Ali ste kdaj v knjižnicah ali knjigarnah že zasledili zvočne oblike pripovednih besedil v slovenskem jeziku?

- a) ne
- b) da

16. Ali bi si izposodili/kupili slovensko pripovedno besedilo v zvočni obliki, če bi bilo mogoče?

- a) da
- b) ne

16.1 Zakaj ne?

PRILOGA 2: Vprašalnik po branju oz. poslušanju

1. Ime in priimek:

2. (Končana) fakulteta in smer študija:

3. Kako ste se počutili ob branju romana? Ocenite od 1 do 5:

1

2

3

4

5

Dolgočasil sem
se.

Zelo me je
zanimalo, kaj se
bo zgodilo v
nadaljevanju
romana.

4. Ali vam je bila zgodba všeč? Ocenite od 1 do 5:

1

2

3

4

5

Ni mi bila všeč.

Zgodba mi je
bila zelo všeč.

5. Kateri izmed naštetih elementov je na vas naredil največji vtis?

- a) stil pisanja
- b) glavna literarna oseba
- c) jezik
- d) opisi pokrajine
- e) odprt konec
- f) kratkost
- g) razumljivost
- h) fantastičnost
- i) drugo:

6. Kaj vas je v delu najbolj presenetilo?

- a) jezik
- b) nadnaravni dogodki
- c) glavni protagonist
- d) antropomorfizirana narava
- e) potek zgodbe
- f) drugo:

6.1 Zakaj?

7. Kdaj ste najbolj uživali ob branju romana? (Možnih je več odgovorov.)

- a) ob liričnih opisih pokrajine
- b) ob nenavadnih dogodkih
- c) ob humornih vložkih
- d) drugo:

7.1 Zakaj?

8. Kaj vam pri zgodbi ni bilo všeč?

9. Kako pomembni se vam zdijo za doživljanje zgodbe lirični opisi pokrajine? Ocenite od 1 do 5:

1	2	3	4	5
Opisi so nepomembni, celo motili so potek zgodbe.				Opisi so se mi zdeli zelo pomembni, brez njih zgodbe ne bi doživeljal tako celostno.

10. Ali bi roman priporočili prijatelju?

- a) da
- b) ne

10.1 Zakaj?

11. Ali mislite, da je zgodba težka za razumevanje?

- a) da
- b) ne
- a) delno

11.1 Zakaj?

12. Kaj vam je bilo pri zgodbi nerazumljivo oz. težje razumljivo?

(Možnih je več odgovorov.)

- a) narečne besede
- b) opisi pokrajin
- c) antropomorfizacija narave
- d) sinestetičnost
- e) nadnaravni dogodki
- f) drugo:

13. Kako ocenjujete, da ste zgodbo težje razumeli zaradi narečnih besed?

1	2	3	4	5
Zelo so mi oteževale razumevanje.				Besede mi razumevanja sploh niso oteževale.

14. Kako se zgodba konča?

15. Katere je dogajalno prizorišče romana Óštrigéca?

- a) istrska pokrajina
- b) štajerska pokrajina
- c) Prekmurje

16. Kako je Boškin ubil Štafuro?

- a) Odrezal ji je rep.
- b) Odrezal ji je glavo.
- c) Nož ji je zasadil v srce.

17. Katera dva bistvena nasprotja določata romaneskno zgodbo? Označite dva:

(Možnih je več odgovorov.)

- a) dobro : zlo
- b) preteklost : sedanjost
- c) krščanstvo : poganstvo
- d) resnično : fantastično
- e) narava : mesto

18. Simbol česa je Vitica?

19. Kako nepravljivi liki v romanu sprejemajo nadnaravne dogodke?

- a) Sprejemajo jih kot del naravnega sveta, v njihovo resničnost nikoli ne podvomijo.
- b) Najprej do njih dvomijo, nato pa jih sprejmejo kot del naravnega sveta.
- c) Nikoli jih ne sprejemajo kot del naravnega sveta, do njih kažejo začudenje, nerazumevanje, celo odpor.

20. Kako ste vi dojeli nadnaravne dogodke?

- a) Kot nemogoče, neresnične, nikakor ne morejo biti del naravnega sveta.
- b) Na začetku sem do njih čutil začudenje, dvom; kasneje pa sem jih sprejel kot del naravnega sveta.
- c) Že od samega začetka sem jih sprejel kot del naravnega sveta.

PRILOGA 3: Dodatni vprašanja za bralce

1. Kako so na vas vplivale ilustracije v knjigi?

- a) Nisem jih niti pogledal, samo preskočil sem jih.
- b) Na hitro sem si jih ogledal, a name niso naredile vtisa.
- c) Dobro sem si jih ogledal, a name niso vplivale, zaradi njih nisem besedila sprejemal nič drugače.
- d) Dobro sem si jih ogledal in so name naredile velik vtis, imele so vlogo pri celostnem razumevanju romana.

2. Ali ste med branjem uporabljali slovar narečnih izrazov ob koncu romana?

- a) da
- b) ne

PRILOGA 4: Dodatna vprašanja za poslušalce

1. Kako ocenjujete, kakšna bi bila vaša razlika v razumevanju romana, če bi besedilo prebrali?

1	2	3	4	5
Razlika ne bi bila velika, roman sem razumel enako dobro.				Razlika bi bil velika, roman bi razume veliko bolje oz. slabše.

2. Kako je na vas vplival tempo branja pripovedovalke?

1	2	3	4	5
Tempo ni bil primeren, sam berem literarna besedila hitreje ali počasneje.				Tempo branja se mi je zdel zelo primeren.

3. Kakšen se vam je zdel glas pripovedovalke?

1	2	3	4	5
Popolnoma neprimeren za ta roman.				Glas mi j bil zelo všeč, zelo je primeren za pripovedovanje romana Óstrigéca.

4. Ali mislite, da bi bil bolj primeren moški pripovedovalec?

a) da

b) ne

5. Ali vam je bila vseč izkušnja poslušanja zvočne knjige?

1

2

3

4

5

Ne, nikoli več ne

bom poslušal

zvočne knjige.

Da, zelo mi je

bila vseč, to

izkušnjo si želim

še kdaj ponoviti.